

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

**М.О. НОСКО, С.В. ГРИЩЕНКО,
Ю.М. НОСКО, М.П. ДЕЙКУН**

**ДІЯЛЬНІСТЬ В.С. ІКОННИКОВА
У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(друга половина ХІХ – початок ХХ століття)**

Київ – 2013

УДК 378.4(477)''18/19''
ББК 4 483 (4УКР)
Н 43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка
(протокол № 5 від 26 грудня 2012 р.)*

Рецензенти:

Євтух М.Б. доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Торубара О.М. доктор педагогічних наук, професор, декан індустріального факультету ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.

Носко М.О., Грищенко С.В., Носко Ю.М., Дейкун М.П.

Діяльність В.С. Іконникова у вищих закладах освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.) / М.О. Носко, С.В. Грищенко : навчальний посібник. – К. : «МП Леся», 2013. – 230 с.

ISBN 966-8126-75-0

У навчальному посібнику розкрито тенденції розвитку вищої освіти другої половини XIX – початку XX ст., з'ясовано базові чинники формування науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова, університетське академічне середовище, самостійні наукові пошуки вченого; здійснено цілісний аналіз науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова у вищих закладах освіти України (1866-1923).

Для наукових працівників, студентів вищих навчальних закладів, усіх зацікавлених проблемами життя і діяльності видатної постаті української університетської освіти Володимира Степановича Іконникова.

ББК 4 483 (4УКР)

ISBN 966-8126-75-0

© Носко М.О., Грищенко С.В.,
Носко Ю.М., Дейкун М.П., 2013
© Чернігівський національний
педагогічний університет імені
Т.Г. Шевченка, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В.С. ІКОННИКОВА (1841-1923 рр.)	7
1.1. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні у другій половині ХІХ – початку ХХ століття	7
1.2. Базові чинники формування та розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова (1841-1923).....	255
1.3. Основні етапи науково-педагогічної діяльності вченого	455
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В.С. ІКОННИКОВА	744
2.1. Науково-методична діяльність В.С. Іконникова	744
2.2. Організаційно-управлінська діяльність вченого	101
2.3. Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова	1199
2.4. Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова	1288
2.5. Актуалізація науково-педагогічного потенціалу творчої спадщини В.С. Іконникова в контексті модернізації національної системи освіти ...	15151
ПІСЛЯМОВА.....	Ошибка! Закладка не определена. 75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	1799
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	216
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	422
ДОДАТКИ.....	21625

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗМІ – засоби масової інформації

ІР НБУВ – Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

КВЖК – Київські Вищі жіночі курси

КНО – Київський навчальний округ

МНО – Міністерство народної освіти

РАН – Російська академія наук

УАН – Українська академія наук

УНР – Українська Народна Республіка

ЦДАК – Центральний державний історичний архів України, м. Київ

ЧІТНЛ – Читання в Імператорському товаристві Нестора-літописця

ПЕРЕДМОВА

Важливе місце в розвитку вищої освіти України другої половини ХІХ – початку ХХ століття належить Володимиру Степановичу Іконникову. В.С. Іконников – науковець, історик, історіограф, культурний і громадський діяч, викладач вищої школи, в якій він працював понад 50 років свого життя. Наукова діяльність В.С. Іконникова, його дослідження з історії розвитку університетської освіти, викладацький досвід, зміст і методика викладання авторських навчальних курсів, актуалізуються в сучасних умовах розбудови вищої школи в Україні.

Звернення до творчої спадщини В.С. Іконникова спричинене, по-перше, усвідомленням самотності постаті українського вченого-педагога; по-друге, важливістю його наукових ідей і досвіду для розвитку української наукової думки; по-третє, наявністю зв'язків між педагогічною діяльністю вченого й сучасними проблемами вищої освіти в Україні.

Вивчення наукової спадщини В.С. Іконникова розпочато в дореволюційний період: М.Ф. Владимирський-Буданов, Л.П. Добровольський, О.І. Ліхачова, П.М. Мілюков, О.В. Назаревський, С.Ф. Платонов, О.І. Соболевський, М.О. Чистович. Однак ці дослідження мали фрагментарний характер. Наукові досягнення В.С. Іконникова дещо детальніше проаналізовано в радянський період. Напрямі, за якими досліджувалися здобутки вченого, декілька: історіографія та джерелознавство (І.Н. Войцехівська, М.Ф. Дмитрієнко, Р.О. Кирєєва); вітчизняна історія (В.Г. Сарбей, В.П. Пиріг); києвознавство (І.Н. Войцехівська). В сучасній науковій літературі розкрито окремі методичні аспекти творчої спадщини вченого: археографія (І.Н. Войцехівська, О.І. Журба, Р.О. Кирєєва); біографія (О.О. Колесников, В.І. Ульяновський); літературна діяльність (І.Н. Войцехівська, О.А. Радзивілл). Наприкінці ХХ ст. акцент переноситься в площину дослідження науково-педагогічної діяльності вченого. Окремим напрямом викладацької діяльності В.С. Іконникова у вищих закладах освіти присвячено публікації

І.Н. Войцехівської, О.М. Тарасенка, В.І. Ульяновського. Узагальнююче дослідження науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова відсутнє. Так, недостатньо досліджено науково-викладацьку, організаційно-управлінську, видавничо-педагогічну, громадсько-просвітницьку діяльність.

В навчальному посібнику розкрито тенденції розвитку вищої освіти другої половини XIX – початку XX ст. (прагнення держави за допомогою трансформації системи освіти впливати на перетворення суспільства в політично-вигідних цілях, посилення протистояння влади і суспільства в питаннях організації вищої школи, спрямованість прогресивної громадськості на піднесення педагогічної свідомості населення); з'ясовано базові чинники формування науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова (родинне середовище, освітнє середовище кадетського корпусу (м. Київ), університетське академічне середовище (Університет св. Володимира), самостійні наукові пошуки; здійснено цілісний аналіз науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова у вищих закладах освіти України (1866-1923): теоретично обґрунтовано її зміст через основні напрями (науково-методичний, науково-викладацький, організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький), обґрунтовано періодизацію науково-педагогічної діяльності: 1) (1866-1877) творчо-пошуковий; 2) (1877-1889) управлінський; 3) (1889-1918) викладацько-видавничий; 4) (1918-1923) науково-історіографічний. Обґрунтовано науково-педагогічну концепцію В.С. Іконникова (система наукових поглядів на мету, завдання, принципи та організаційно-змістовні засади розвитку вищої школи); з'ясовано провідні ідеї педагога щодо поєднання наукового, освітньо-виховного та культурно-просвітницького спрямувань діяльності вищої школи, утвердження університетського типу устрою вищої жіночої школи, усвідомлення призначення історичної науки та освіти.

З повагою, автори

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В.С. ІКОННИКОВА (1841-1923 рр.)

1.1. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні у другій половині XIX – початку XX століття

Модернізація системи вищої освіти в Україні потребує вивчення і узагальнення перспективних авторських ідей, досвіду науковців, зокрема другої половини XIX – початку XX століття. Цей період відзначений соціально-економічними і культурними перетвореннями в суспільстві і системі освіти України. Проблеми вищої школи того часу (автономізація університетів, визначення переважаючого типу вищого навчального закладу), до розв'язання яких були причетні прогресивні педагоги (В.І. Вернадський, М.І. Пирогов, І.О. Сікорський), актуалізуються в сучасних умовах.

Важливе місце серед науковців другої половини XIX – початку XX століття належить Володимирі Степановичу Іконникову. В.С. Іконников – науковець, історик, історіограф, культурний і громадський діяч, викладач вищої школи, де працював понад п'ятдесят років свого життя. Науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова, його дослідження з історії розвитку університетської освіти, викладацький досвід, зміст і методика викладання авторських навчальних курсів, актуалізуються в сучасних умовах розбудови вищої школи в Україні.

На території Російської імперії в другій половині XIX – початку XX ст. підготовку кваліфікованих кадрів здійснювали такі навчальні заклади: академії, університети, інститути. Домінуюча роль у підготовці спеціалістів належала університетам. Реформи у системі освіти 1860-х років відкрили для бідних верств більший доступ до неї на всіх рівнях, враховуючи університетський, удосконалили програму навчання, надали університетам більшу автономію, послабили цензурні утиски. Новий університетський статут був прийнятий у 1863 році. Цей циркуляр надавав можливості перебудувати і покращити

освітню й наукову роботу в університетах. Значно збільшилась кількість кафедр на всіх факультетах. Зокрема, в Університеті св. Володимира на історико-філологічному факультеті були створені кафедри історії всесвітньої літератури та теорії й історії культури. Завдяки збільшенню кількості викладачів розширився обсяг викладання. Значно підвищився рівень та якість практичних занять студентів, створювалися більш сприятливі умови для підвищення рівня викладання і наукової роботи.

Маємо зазначити, що до 60-х років XIX століття викладання на гуманітарних факультетах університетів проводилося виключно у лекційній формі. Університетський статут 1863 року відновив автономію університетів у навчальних справах. Створювалась рада професорів, яка керувала всім життям навчального закладу. Ці зміни здійснювалися в умовах збереження заборони на використання в навчанні української мови.

Отже, характер політики уряду в галузі освіти у другій половині XIX ст. був зумовлений реформами 60-х років. Вища освіта стає більш науково-світською, покращена освітня й наукова робота в закладах вищої освіти, послаблені цензурні утиски, але держава прагнула до авторитарної спрямованості системи виховання у вищих навчальних закладах, які б формували відданих імператорові громадян. Конкретними завданнями вищої освіти з боку держави були: підготовка спеціалістів для державної служби і народного господарства, а також виховний вплив на свідомість молоді з метою зміцнення устоїв російської державності.

Проведене нами дослідження показало, що освіта починає перетворюватися на самостійну галузь культури, зростають тенденції до незалежності, автономії. Суспільство прагне вилучити у держави функції монопольного керівництва системою освіти. Тим часом, держава робить контрнаступ на незалежність освіти, гальмує прояви суспільної ініціативи в освіті, відштовхує значну частину професури, яка готова до співпраці з владою. Представляється назрілою відмова від поширеного стереотипу про те, що і політика царського уряду, і конкретні заходи по управлінню вищою освітою

завжди носили тільки реакційний характер, що царизм був стурбований тільки тим, щоб утруднити доступ до освіти, обмежити його фінансування, поставити викладачів і студентів в жорсткі умови нагляду і цензури. Не існувало єдиного курсу царизму (він був різним при Олександрі III і Миколі II і багато в чому залежав від суспільно-політичної ситуації в країні), бо цей курс вироблявся і проводився різними людьми – міністрами, професорами, що мали різні погляди, далеко не завжди „реакційні”.

Політика в галузі вищої освіти в другій половині XIX – початку XX ст., складалася з коливань двох курсів, двох підходів – охоронно-консервативного і демократичного. У політиці різних міністрів народної освіти і інших міністерств домінував то один, то інший підхід. Міністр народної освіти Е.В. Путятин (травень-грудень 1861 р.), вважав за необхідне зробити університети доступними тільки для вищих класів.

Університетська реформа другої половини XIX ст. широко обговорювалася у пресі. Ліберальна професура на чолі із знаменитим лікарем і педагогом М.І. Пироговим одностайно висловилися за автономний корпоративний університет. Свобода викладання і навчання – цей педагогічний принцип отримав найбільш продумане втілення в концепції М.І. Пирогова – професора і колишнього попечителя двох навчальних округів. Найважливіша мета університету – розвиток науки. Свобода наукових занять і відносин професорів і студентів – єдиний засіб для досягнення цієї мети. М.І. Пирогов рішуче виступав проти з'єднання вченого ступеня з чином і службою: якщо вчена ступінь і повинна давати службові права, то це повинно бути справою держави, а не університету. М.І. Пирогов „тільки з потреби” залишав іспит на посаду в стінах університету. М.І. Пирогов наполягав на переміщенні балотуванні професора не через 25 років, а вже через 12,5 років. М.І. Пирогов повставав проти деспотизму і застою професорської корпорації, але як засіб пропонував не обмеження корпоративних прав, а контроль, дію громадської думки і конкуренцію. Він вважав, що „автономічний“ університет неможливим без громадської думки студентів. М.І. Пирогов рекомендував можливо більшу

гласність в університетських справах. Він вважав, що потрібна конкуренція молодих сил: потрібно відкрити доступ до читання лекцій працівникам, що починають, – створити в Росії інститут приват-доцентів, щоб вони могли читати паралельні курси з професорами, надати студентам свободу вибору лекцій і викладачів.

„Університет виражає сучасне суспільство ... в університеті виступає на перший план його пряме призначення – наукова діяльність...“.

Підготовку нового статуту координував міністр народної освіти О.В. Головін. Характерною межею діяльності міністерства під керівництвом О.В. Головіна була широка гласність, залучення наукової і педагогічної громадськості до обговорення найважливіших проблем вищої освіти.

18 червня 1863 р. під тиском громадської думки новий статут був затверджений. Статут проголосив: кожен університет, – складається з факультетів, як складових частин одного цілого. Кожен факультет складався з декана (обраного на зборах факультету у присутності університетської ради на три роки з числа ординарних професорів), ординарних і екстраординарних професорів, доцентів і лекторів. Понад те університетам надавалося право мати в необмеженому числі приват-доцентів. Ординарний професор перебував на посаді і не міг посідати інших посад. Він отримував платню і квартирні гроші за посадою, а також платню за викладання. Професори, що посідали інші посади, отримували тільки винагороду за викладання. Ординарний професор, що вислужив повну навчальну пенсію і що був на посаді професора не менше 10 років, або що працював викладачем не менш 25 років, за поданням конференції отримував звання заслуженого професора і міг бути залишеним на посаді ще на 5 років. Окрім читання лекцій, на професора покладалося: керівництво практичними заняттями, прийняття іспитів, складання різного роду навчального, науково-методичного керівництва, читання публічних лекцій, коли це визнавалося необхідним, сприяння в науковій розробці питань, що мають відношення до предмету, що викладається.

Екстраординарний професор запрошувався для читання лекцій по одному з навчальних предметів. Він міг призначатися без випробування або після випробування, що полягало в представленні і захисті дисертації і в прочитанні пробної лекції. Кожен факультет мав свої збори, які скликаються деканом у міру потреби, і складаються з ординарних та екстраординарних професорів. Кожен університет, знаходячись у підпорядкуванні міністра народної освіти, ввірявся попечителю навчального округу, який у випадках надзвичайних мав право діяти всіма способами, хоч би вони і перевищували його владу, але в цьому випадку він зобов'язаний був довести що трапилося до відома міністра. Ректор обирався радою на чотири роки з ординарних професорів університету і затверджувався імператором. В університеті були рада, правління, суд і канцелярія.

У студенти університету приймалися молоді люди, що досягли 17-річного віку, що закінчили повний курс, або випробування зрілості, що витримали в одній з гімназій. Прийом студентів проводився один раз в рік, перед початком академічного року. Повний курс складався з 4 років (на медичних факультетах 5 років). Студенти, що здали випробування з відмінністю і представили письмову дисертацію, удостоювалися ступеня кандидата, якщо дисертація схвалена факультетом; студенти, що здали випробування, але що не представили дисертацію, отримували звання дійсного студента. Під час навчання з кожного студента стягувалася плата: у столичних університетах 50 крб., в інших – 40 крб. Бідним студентам могли бути, по розсуду університету, надані відстрочення в платежах або вони могли бути звільнені від плати. Університетам надавалося право з дозволу міністра народної освіти засновувати вчені товариства для удосконалення якої-небудь певної частини наук.

Всі університети знаходилися під заступництвом імператора і називалися імператорськими. Університети мали власний друк, свою цензуру для тез і інших навчальних творів і збірок, ними видаваних, могли видавати періодичні праці і мати власні друкарні та книжкові лавки. Проте відлига продовжувалася

недовго. Політичні події (замах на царя) втрутилися в хід здійснення реформ в освіті. На школу була покладена відповідальність за „згубні псевдовчення, що розповсюджувалися“ в суспільстві.

Новий статут 1884 р., з'явився в умовах жорсткої урядової реакції і відмінив автономію, поставив університети в повну залежність від міністерства народної освіти і попечителів навчальних округів. Особливо помітно посилювався контроль за підбором і підготовкою професорсько-викладацького складу університетів.

За статутом 1884 р. скорочувалася кількість кафедр, функції ради сильно обмежувалися. міністерство народної освіти регламентувало все життя університетів: призначало, підвищувало і видаляло професорів, обирало ректорів, призначало випробувальні комісії. Статут регламентував характер викладання у вищій школі. Навчальні курси цілком визначалися „Екзаменаційними вимогами“, які розроблялися спеціальними комісіями міністерства народної освіти без урахування потреб розвитку науки. На гуманітарних факультетах це викликало пониження теоретичного рівня викладання. Вивчення філософії на історико-філологічних факультетах було представлене власній допитливості студентів. Новий статут 1884 р. відміняв введене в 1863 р. розділення історико-філологічних факультетів на три відділення: історичне, слов'яно-руське і класичне.

Положення, що склалося в університетах в 80-90 рр. XIX ст., свідчило про повну неспроможність спроб „керувати“ наукою бюрократичними методами, підпорядковувати викладання у вищій школі реакційним політичним цілям.

У другій половині XIX ст. в університетах набувала поширення двохсеместрова система навчання. Для кожного семестру встановлювався обов'язковий навчальний план, який передбачав певну послідовність в оволодінні знаннями. Студенти були зобов'язані складати по дисциплінах напівкурсіві і курсові перекладні іспити. Крім того, в кожному семестрі студент повинен був вивчити не менші дві додаткові дисципліни по особистому вибору, складання іспитів по яких також було обов'язковим. Статут 1884 р.

замінив курсові іспити заліками, які розглядалися як додаткова міра контролю за студентами. Диференціація наукових знань приводила до спеціалізації навчання. На всіх факультетах першокурсники вивчали основні дисципліни відділення, а з 3-го курсу починалося вивчення головної спеціальності.

Глибокі наукові, матеріалістичні традиції в університетському викладанні, а також та обставина, що політичні і наукові погляди переважаючої частини демократично налаштованих студентів формувалися поза впливом офіційної ідеології „самодержавства, православ'я і народність“, зумовили крах спроб насадити богословські науки в університетах.

Основним джерелом поповнення університетів професорсько-викладацькими кадрами був інститут професорських стипендіатів. За статутом 1863 р. кандидатом на посаду професора могла бути особа, відома не тільки своїми науковими працями, але і педагогічною діяльністю. Крім того, для отримання звання ординарного і екстраординарного професора був потрібний ступінь доктора, а для доцента – не нижче за магістра. Приват-доцентами могли бути і кандидати, що представили дисертацію і що захистили її публічно. За колишнім статутом штатні викладачі не розподілялися по кафедрах і факультетах. У статуті 1863 р. було передбачено такого роду розподіл, причому розподіл предметів і порядок їх викладання вирішувався факультетськими зборами з подальшим затвердженням радою університету.

Для забезпечення університетів професорами і викладачами міністерство народної освіти в 1862 р. прийняло ухвалу про запрошення іноземних учених в університети на посади професорів і доцентів.

Уряд дозволив міністрові освіти відправляти по його обранню молодих учених за кордон для підготовки їх до посади професорів і викладачів на строк до двох років. При цьому ті, що відряджаються зобов'язувалися за кожен рік перебування закордоном прослужити у відомстві міністерства два роки. У 1862 р. за кордон була направлена група учених в кількості 46 чол. під керівництвом М.І. Пирогова. За період 1862-1865 рр. за кордон було направлено 89 чоловік.

З 1863 р. почав функціонувати інститут професорських стипендіатів. Суть інституту полягала в тому, що особи, які хотіли присвятити себе викладанню або науковій діяльності, після успішного закінчення університетського курсу залишались при університеті або прямували в інший університет для підготовки до здачі магістерських іспитів, написання і захисту дисертацій на ступінь магістра, а потім доктора наук. У затверджених в 1867 р. „Правилах про осіб, що залишаються при університетах і відряджаються за кордон для приготування до професорського звання“, а декілька пізніше в „Правилах“ для Варшавського університету, поширених на всі університети Росії, були встановлені єдині вимоги до організації підготовки науково-педагогічних працівників вищої школи. Кожен стипендіат прикріплювався до одного з факультетських викладачів, який ніс відповідальність за його підготовку, передбачалася щорічна атестація стипендіатів, університети отримали право на свій розсуд збільшувати терміни їх навчання. Зміст, форми і методи підготовки молодих учених в ХІХ ст. як у Росії, так і за її межами визначалися університетами і представлялися через попечителя навчального округу на розсуд міністерства народної освіти.

4 січня 1864 р. було затверджено нове Положення про випробування на вчені ступені. По ньому було відновлено вчене звання дійсного студента. Вчені ступені кандидата, магістра і доктора привласнювалися історико-філологічними, фізико-математичними, юридичними факультетами і факультетами іноземних мов. На всіх факультетах було збільшено кількість розрядів наук, по яких привласнювалися магістерський і докторський ступені: до 39, однаково для обох ступенів. Нове положення 1884 р. відмінило іспити для здобувачів вченого ступеня доктора наук, від них було потрібне тільки представлення дисертації і публічний її захист. Претенденти вченого ступеня медичних наук як і раніше піддавалися іспитам. Разом з тим, положення 1884 р. передбачало підвищення вимог до якості магістерських і особливо докторських дисертацій. Докторська дисертація повинна була мати самостійне дослідження якого-небудь наукового питання або представляти „обширне дослідження предмету магістерської дисертації, не допускаючи її повторення“. За новим

положенням 1884 р. дисертацію може замінити всякий самостійний твір, хоч би написаний і не для отримання вченого ступеня.

Таким чином, до кінця XIX сторіччя в Росії існувало декілька напрямів в підготовці професорсько-викладацьких сил як в середині країни, так і за кордоном. Проте зростаючі потреби вищих навчальних закладів країни не задовольнялися. Через нестачу викладачів в 1899 р. університетам було дозволено оголошувати конкурс на заміщення вакантних кафедр, причому допускалися до конкурсу і особи, що мали ступінь магістра. Єдиних правил заміщення викладацьких посад в спеціальних вищих навчальних закладах не існувало. Вся система підготовки науково-педагогічного складу, яка діяла в Росії в кінці XIX ст., носила обмежений характер. Подвійна суть політики царського уряду, який не міг не зважати на необхідність залучення у вищу школу кращих науково-педагогічних сил і в той час постійно прагнув здійснити їх відбір на класовому підґрунті і відповідно до вимог „благонадійності“, стала все більше гальмувати розвиток системи вищої освіти. Вищі навчальні заклади продовжували відчувати гостру нестачу в науково-педагогічних кадрах.

Початок XX ст. був часом інтенсивного соціально-економічного, політичного і культурного розвитку Росії і такого ж інтенсивного розвитку вітчизняної вищої школи. 18 травня 1902 р. була утворена спеціальна комісія з перетворення вищих навчальних закладів. Аналіз наукових і архівних джерел показав, що під тиском наростаючих революційних подій уряд пішов на деякі поступки і 27 серпня 1905 р. ввів так звані „Тимчасові правила“, за підтримки В.П. Глазова, міністра народної освіти з 1904 р. Відповідно до них університетській раді і факультетам надавалося право вибирати: першим – ректора і його помічника, другим – деканів і секретарів факультетів. Ректор і його помічник обиралися з числа ординарних професорів, декани і секретарі – зі всіх професорів відповідного факультету. Турботи про підтримку правильного ходу навчального життя в університеті покладалися на раду.

Указом від 17 жовтня 1905 р. дія Тимчасових правил, розповсюджувалась на інші вищі навчальні заклади, що підпорядковувалися міністерствам:

народної освіти, фінансів, внутрішніх справ, шляхів сполучення і головного управління землеустрою і землеробства, надавши радам цих навчальних закладів керуватися при обранні директорів, ректорів, деканів, секретарів і інших посадовців, особливими правилами діючих положень про кожен вищий навчальний заклад.

Суспільне життя початку ХХ ст. відмічене революційними виступами студентства, зростанням опозиційності ліберальної професури. Університети опинилися в центрі революції 1905-1907 рр. Загальний студентський страйк став частиною Жовтневого політичного страйку, підсумком якого з'явився Маніфест 17 Жовтня.

Поразка революції, розпуск I і II Державних дум відбилися і на житті університетів. В урядовому курсі знов запанували консервативні настрої. Він, користуючись розшаруванням і розгубленістю в середовищі професури, не зустрічаючи опору з її боку, почав наступ на університетську автономію. Міністром народної освіти був призначений супротивник університетів О.М. Шварц, який виступав проти залишків університетських свобод. Правила від 11 червня 1907 р., направлені проти студентських організацій. У 1908 р. був закритий доступ в університети жінкам-вільним слухачкам. Була встановлена відсоткова норма для студентів-євреїв. Було видано роз'яснення Сенату з приводу указу 1905 р. про університетську автономію. Сенат не відміняв автономію, але роз'яснив, що „саму автономію треба розуміти тільки в сенсі застосування виборного початку, але в сенсі самостійності університету і незалежності його від міністерства освіти“.

Перша російська революція потіснила відомчу диктатуру у визначенні розпорядку діяльності вищих навчальних закладів. Ради університетів і інститутів розширювали свої навчальні, дисциплінарні, адміністративно-господарські права. З настанням реакції урядові позиції в стінах вищої школи були повністю відновлені. Йшла боротьба консервативно настроєних діячів царського уряду із студентськими виступами, передовою професурою.

Відповідно до правил 1905 р. попечитель округу наглядав за університетським викладанням і за точним виконання навчальних правил за законом мав право давати ректорові обов'язкові для нього пропозиції про нагляд за студентами. Всі папери міністра народної освіти проходили через попечителя. Ректор університету обирався на 3 роки радою професорів з числа ординарних професорів і затверджувався на посаді. Рада університету складалася зі всіх його професорів. Головував в Раді ректор. Указом 27 серпня 1905 р. раді було надано право обирати ректора і проректора. Деканами називалися обираєні Радами факультетів і затверджені міністром професори, яким ставилося в обов'язок найближче спостереження за викладанням навчальних, предметів на факультетах. Правління університету складалося з ректора і деканів всіх факультетів, крім того, з дорадчим голосом до складу правління входив проректор. Факультетські збори склалися із всіх професорів даного факультету під головуванням декана. На них вирішувалися питання напівкурскових, перевірочних, змагальних та інших випробувань на вчені ступені, зарахування студентам піврічних і видачі випускних свідоцтв тим, хто закінчили повний курс.

Попечитель округу вирішував питання обрання лаборантів і їх помічників, хранителів кабінетів і музеїв, проректорів. У його обов'язку входили відбір кандидатів для залишення при університеті для приготування до вчених ступенів і допущення приват-доцентів до читання лекцій. У 1908 р. були введені правила прийому в університет, відповідно до яких без додаткових випробувань приймалися особи, що мали атестат зрілості, закінчили курс загальних класів Александрівського ліцею і Училища правознавства. Додаткові випробування по латинській мові в об'ємі гімназичного курсу повинні були пройти випускники реальних і комерційних училищ, кадетських корпусів. Вихованці морського кадетського корпусу приймалися в університет, склавши іспити з латинської мови, математики і фізики. Випускники православних духовних семінарій складали іспити з математики, фізики і однієї нової мови.

Великим завоюванням вищої школи було введення предметної системи. Раніше впродовж багатьох років існувала курсова система, що полягала в заліку річних курсів. Перехід з курсу на курс визначався результатами іспитів, які необхідно було здавати навесні відповідно до кількості предметів, що підлягають вивченню в даному році. Правила про перехід на предметну систему навчання були опубліковані 12 червня 1906 р. Вони з'явилася у вітчизняній вищій школі нововведенням і потребували від викладачів великої методичної роботи. Суть правил полягала в тому, що вводилися вільні відвідини лекцій і інших занять, окрім занять в лабораторіях і навчальних майстернях. Потрібно було прослуховувати певну кількість предметів і здати певне число іспитів. При цьому встановлювався загальний термін навчання 4 роки (8 семестрів), або 5 років (10 семестрів). Як виняток дозволялося продовжити навчання до 6 років (12 семестрів), або скоротити до 2 років (4 семестри).

Були опубліковані „Загальні правила“ про залік півріч для отримання випускного свідоцтва на факультетах: історико-філологічному, фізико-математичному, юридичному і східних мов. Для отримання випускного свідоцтва від студента був потрібний залік восьми півріч. Така система стимулювала студента, відповідає умовам життя малозабезпечених студентів, вимушених, разом з навчанням, шукати заробітку. Від студента було потрібне вміння самостійно визначити пріоритети, зосередити увагу на основних проблемах.

Після закінчення університету найбільш здібним і таким, що проявили схильність до наукової роботи студентам пропонували залишитися при кафедрах для підготовки до професорського звання. „Приготування до професорського звання“ було розраховане на чотири роки. Від молодих вчених, залишених для підготовки до професорського звання, не потрібно було відвідувати лекції і семінари, складати які-небудь іспити або виконувати курсові роботи. Майже всі претенденти повинні були спочатку скласти лише усний іспит на ступінь магістра, а потім представити і успішно захистити магістерську дисертацію, після того, як спеціальна комісія з професорів

декількох університетів допускала їх до захисту. Складання магістерського іспиту давало право на заняття посади приват-доцента будь-якого університету. Для отримання ступеня магістра здобувач, що склав іспит, повинен був представити дисертацію, схвалену університетською комісією.

Найбільш прогресивні представники інтелектуальної частини суспільства не могли миритися з нерівністю в освіті для жінок. Питання це для жінок було підняте російською громадськістю ще в 50-х рр. XIX ст. Проведення деяких буржуазних перетворень в країні 60-і рр. підсилило боротьбу передових жінок за право доступу в університети, бо навіть статут 1863 р. не дав жінкам права доступу у вищі навчальні заклади. У цьому сенсі Росія не відставала від країн Західної Європи, де жінки також не мали повних прав на здобуття вищої освіти. Виняток становила Швейцарія.

Позбавлені на батьківщині доступу до вищої освіти російські і українські жінки вимушені були вступати до зарубіжних університетів, переважно в швейцарські. У 1865 р. в Цюрихському університеті займалися 152 іноземки, з них 145 – росіянки.

Уряд, знаходячись під тиском тих, що вимагали розширення жіночої освіти, а також зважаючи на зростаюче число жінок, що від'їжджають на навчання за кордон, визнав необхідним піти на ряд поступок, проте, не хотів брати на себе матеріальні турботи. Тому було дозволено відкрити (за ініціативою окремих осіб і на їх кошти) різного роду курси для жінок (головним чином педагогічні і лікарські). У Петербурзі були відкриті в 1869 р. Аларчинські і Володимирські курси, в Москві в 1869 р. – Лубянські, а в 1872 р. – педагогічні курси виховательок і вчительок. Всі ці жіночі курси не були вищими навчальними закладами і ставили на перших порах перед собою обмежені цілі – дати слухачкам знання у розмірі чоловічих гімназій, або підготувати їх до викладання в початкових класах, прогімназіях і жіночих училищах.

У 1876 р. ряд професорів Університета св. Володимира (М.Е. Ващенко-Захарченко, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, С.С. Гогоцький, О.І. Селін) розробили

„Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“, де обґрунтували науково-педагогічну діяльність навчального закладу, вимоги до кандидатів на посаду викладача, їх права і обов'язки, необхідність відкриття цього закладу. Київські Вищі жіночі курси відкрилися у 1878 р.

Навчання на Київських Вищих жіночих курсах було наближене до університетського, викладання вели професори Університету св. Володимира, заняття іноді проводилися в навчальних аудиторіях Університету. Разом з цим ліберальні міністри народної освіти П.М. Кауфман і І.І. Толстой в 1905-1907 рр. намагалися узаконити рівноправ'я жінок під час вступу до університетів. Всього в Росії до 1917 р. було близько 30 суспільних і приватних вищих жіночих навчальних закладів. У державному секторі було 3 вищі навчальні заклади, для навчання жінок (медичний і педагогічний інститути в Петербурзі і Вищі жіночі богословські курси в Москві). Жінки приймалися вільними слухачами в університети, проте їх правовий статус залишався невизначеним. За даними О.Е. Іванова (в 1917 р. з 59 вільних вищих навчальних закладів 30 призначалися для навчання жінок, 29 – чоловіків і жінок).

Система вищої освіти опинилася неадекватна новим історичним умовам буржуазного розвитку. Найважливішими причинами кризи освіти був реакційний курс уряду, що здійснював жорсткий контроль за освітою, бюрократизації цілей і змісту вищої освіти, насадження застійних принципів організації навчального процесу, посилення екстенсивних тенденцій – багато дисциплінарного і відірваного від життя навчання. Уряд стримував зростання мережі навчальних закладів, перешкоджав здобуванню освіти, затверджував дискримінаційні вимоги під час вступу (станові, національні, релігійні, обмеження прийому жінок).

Педагогіка вищої школи тільки зароджувалася у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Помітний внесок у формування цієї галузі вніс М.І. Пирогов. Його концепцію університетської освіти підтримували прогресивні діячі освіти на початку ХХ ст. Л.І. Петражицьким розроблені теоретичні основи самостійної навчальної діяльності студентів, вільного навчального процесу,

раціонально направленої самоосвітньої діяльності, розробив поняття „Автодидактичного навчального процесу“ і „Після університетської освіти“, що мало важливе значення для теорії вищої освіти. Свобода викладання і навчання є найважливішою умовою ефективності вищої освіти: студент стає незалежним і володіє свободою вибору як навчальних дисциплін, так і способів, термінів і засобів для їх вивчення. Суспільно-педагогічний рух в Росії кінця XIX – початку XX ст. спонукало багато учених взяти активну участь в розробці проектів для вищої освіти. В.М. Бехтерєв, О.П. Нечаєв, М.М. Ковалевський, М.В. Сперанський, О.Л. Шанявський та інші брали участь в розробці проектів організації неурядової вищої школи. До 1905 р. в Росії існувало 14 неурядових вищих навчальних закладів. Маніфест 17 жовтня 1905 р. безпосередньо позначився і на цьому процесі: у грудні 1905 р. Микола II по доповіді міністра І.І. Толстого дозволив відкривати в Росії приватні вищі навчальні заклади. Створення правової основи привело до бурхливого зростання вільної вищої школи. У 1905-1913 рр. було відкрито 62 навчальних заклади. При цьому збільшувалось переважно число курсів, призначених для навчання жінок, і професійно-технічних навчальних закладів. Бурхливе промислове зростання Росії в 1909-1913 рр., зростання економічної ролі буржуазії викликали її зацікавленість у вирішенні проблем вищої освіти, що знаходила розуміння і у верхах царської бюрократії.

Система вищої освіти дореволюційної Росії була складною і складалася з двох частин – державна вища школа і неурядова, так, що складалася з суспільних і приватних вищих навчальних закладів. У 1914/1915 році в Росії, населення якої налічувало 159,2 млн. чол. (зокрема сільського 130,7 млн. чол.) було 105 вищих навчальних закладів. У них навчалось 127,4 тис. чол. До 1917 р. в Росії було 124 вищих навчальних закладів, з них 65 державних і 59 неурядових. При цьому у відомстві Міністерства народної освіти (МНО) знаходилися 67 вузів (28 державних, 39 – суспільних і приватних). У основі міжвідомчого розподілу вузів лежав галузевий принцип, який, проте, дотримувався далеко не завжди. Найбільш впорядкованим в організаційному

відношенні було положення університетів і гуманітарних інститутів, що знаходилися у веденні Міністерства народної освіти. Неурядова вища школа, формально незалежна від держави, також підлягала МНО і відомствам відповідно до профілю навчального закладу.

Таким чином, до початку ХХ ст. у Росії сформувалась система управління вищою школою, що включала елементи централізації і децентралізації. Таке положення мало свої плюси і мінуси, своїх прихильників і супротивників серед представників царської бюрократії, торговельно-промислової буржуазії, ліберальної громадськості, професури.

З кінця ХІХ ст. стали створюватися міжвідомчі наради і комісії для координації зусиль по керівництву вищими навчальними закладами. У роки Першої світової війни проблема управління вищою школою набула всеросійського значення. У 1915 р. Міністром народної освіти став П.М. Ігнат'єв, який висунув широку програму перетворення всієї вищої школи Росії. За його ініціативою в березні 1916 р. була створена рада у справах вищих навчальних закладів міністерства народної освіти, завдання якої полягало в об'єднанні управління підвідомчих йому вищих навчальних закладів, для розробки і попереднього обговорення законопроектів, правил, інструкцій, загальних заходів. Рада займалася евакуацією вузів, вивченням фінансового положення університетів і інститутів, відкриттям нових вузів, розробкою правил прийому.

На всій території України не було жодного вищого навчального закладу з українською мовою викладання, а в царській Росії – навіть жодної української школи на державному утриманні. Така політика самодержавства щодо української мови, як мови навчання мас, підпорядковувалася меті задушити українську національну культуру. Навіть після офіційної відміни під впливом першої російської революції (1905-1907), заборонних документів 1863, 1876 і 1881 рр. щодо видання книг, показу театральних вистав та проведення інших культурно-освітніх заходів українською мовою, царизм так і не дав дозволу на впровадження навчання рідною мовою.

Центральна Рада (березень 1917 – квітень 1918) була завершальним етапом національного відродження України, бо проголосила незалежність Української Народної Республіки від Росії 9 січня 1918 р. Лютнева революція 1917 р. відкрила широкі можливості для відродження української культури та освіти. Найважливішим напрямком культурно-освітньої роботи в цей час стала українізація освіти. В кінці березня 1917 р. в Києві відбувся Український педагогічний з'їзд.

Український освітянський рух наштовнувся на опозицію російського та зрусифікованого чиновництва, антиукраїнської частини інтелігенції. Проти швидких темпів українізації школи виступили окремі діячі Київського шкільного округу, професура Університету св. Володимира.

Українізація вищої школи передбачала створення кафедр українознавства (української мови та літератури, історії, економіки, права) та викладання українською мовою. Та, якщо в Харківському імператорському університеті діяли кафедри української історії та української філософії, ректорати Київського та Одеського імператорських університетів ставили всілякі перешкоди на шляху українізації керованих ними закладів. І все ж, завдяки зусиллям професора П. Тутковського, доцентів І. Сушицького, О. Грушевського, І. Огієнка (Університет св. Володимира), ректора Харківського імператорського університету професора Д. Багалія і професора М. Сунцова українознавчі дисципліни впроваджувалися в навчальний процес.

У березні 1918 р. міністерство освіти УНР розробило план подальшої українізації вищої та професійної освіти, який передбачав створення мережі нових державних вищих навчальних закладів, а також розв'язання проблеми підготовки викладацьких кадрів. У жовтні 1918 р. в Києві та Кам'янці-Подільському було відкрито українські державні університети. В усіх вищих навчальних закладах України почали діяти кафедри української мови, літератури та історії. Було засновано український театр, національний архів та бібліотеку з кількістю томів понад 1 млн. Великою подією в культурному житті

країни стало відкриття 24 листопада 1918 р. Української академії наук. Першим її президентом призначили відомого українського вченого В.І. Вернадського.

Директорія (листопад 1918-листопад 1920) була створена для керівництва повстанням національно-демократичних сил проти гетьмана П. Скоропадського. Міністром освіти став І. Огієнко, який виступав за утвердження державного статусу української мови (Закон „Про державну мову“). За часів Директорії значна частина інтелігенції емігрувала до Польщі, Австрії, Німеччини, а решта залишилась під владою більшовиків, вимушено співпрацювала з ними.

Аналіз архівних джерел та наукових публікацій (Д.І. Багалеї, О.Є. Іванов, С.Ф. Платонов, О.І. Тарасенко, В.І. Ульяновський та ін.) на основі застосованого біографічного підходу дозволив встановити, що формування науково-педагогічної діяльності вченого відбувалося у межах офіційної авторитарно-імперативної системи вищої освіти, якій були властиві виявлені нами суперечливі тенденції і особливості розвитку, а саме: прагнення держави через систему вищої освіти, зокрема університетської, впливати на перетворення суспільства в політично вигідних цілях; посилення протистояння у розв'язанні освітніх проблем між урядовими органами і прогресивними колами суспільства, що призвело до активізації громадсько-педагогічного руху; мотивація альтернативності варіантів і форм вищих навчальних закладів (університети, вищі жіночі курси, екстернат, громадські просвітницькі організації); необхідність піднесення педагогічної свідомості суспільства.

Немає сумніву, що соціально-економічні і суспільно-політичні процеси, що відбувалися в країні мали велике значення для формування світогляду В.С. Іконникова, але існували і інші базові чинники: родинне оточення, викладачі Київського кадетського корпусу, університетська освіта (Університет св. Володимира, історико-філологічний факультет) та наукове середовище. У наступному розділі роботи буде розглянутий вплив цих чинників.

Література до підрозділу: 34, 56, 123, 127, 128, 131, 151, 156, 169, 185, 186, 208.

1.2. Базові чинники формування та розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова (1841-1923)

Життя та діяльність В.С. Іконникова було сповнене творчими науковими пошуками, постійним самовдосконаленням. В.С. Іконников мав науковий талант, ґрунтовні і водночас універсальні знання, розуміння значення вищої освіти в соціально-економічному розвитку суспільства. Це дає підстави розглядати постать В.С. Іконникова як особистість, що має власний науковий авторитет.

З метою виявлення чинників, які сприяли формування особистості В.С. Іконникова необхідно звернутися до архівних і наукових джерел. Розкрити головні етапи індивідуального зростання вченого допоможе аналіз життя і наукової творчості вченого. Передумовами і обставинами зародження ідей В.С. Іконникова, які не втратили своєї актуальності і в сьогоденні, є родинне і соціальне оточення, аналіз світогляду вченого, тобто сукупність науково-філософських, соціально-політичних і духовно-культурних впливів, які позначилися на становленні його особистості. Вивчення біографічних матеріалів, допоможе розкрити головні етапи індивідуального зростання вченого, обставини, що сприяли формуванню та розвитку його науково-педагогічної позиції.

Одним з базових чинників, який має значний вплив на людину, є роль, яка належить сім'ї. Родинне коло створює ціннісні орієнтири, життєві цілі та ідеали особистості, світоглядну позицію. У біографічних працях науковців радянського періоду (І. Н. Войцехівської, М.Ф. Дмитрієнко, О.О. Колесникова, О.А. Радзивілл) дослідження генеалогії сім'ї Іконникових носить епізодично-фрагментарний характер. Проте, матеріали про родичів вченого варті уваги, адже такі особистісні риси як гідність, наполегливість, відвертість душі юнак успадкував, від родинного оточення. Деякі відомості про родину Іконникових

дають матеріали Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ЦДАК), Державного архіву м. Києва (ДАК), Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУВ), наукові праці дореволюційного вченого Л.П. Добровольського, сучасних дослідників Р.О. Кирєвої, В.І. Ульяновського.

Народився Володимир Степанович Іконников 9 (21) грудня 1841 р. у Києві, у сім'ї Степана Михайловича Іконникова і Агнії Володимирівни Рушковської.

Аналіз архівних джерел і наукової літератури дає підстави стверджувати, що рід Іконникових, як і Рушковських (з якого походить мати вченого – Агнія Володимирівна), належить до військових (згодом – дворянських) родів на Київщині. Степан Михайлович Іконников (1784-1868), військовий, ветеран війни 1812 р. вийшов у відставку через поранення і оселився в Києві з родиною. Він мав чин майора, був героєм війни 1812 р. (його ім'я вибите на 8-й дошці храму Христа Спасителя).

Існує дуже мало свідчень про мати В.С. Іконникова. Агнія Володимирівна Рушковська походила з роду Рушковських, мала дворянське походження. Померла у 1855 р. Її батько і брат служили в канцелярії предводителя дворянства. В сім'ї Степана Михайловича та Агнії Володимирівни Іконникових було чотири сина і донька.

За згадкою В.С. Іконникова важливим у формуванні його світогляду був вплив батька Степана Михайловича Іконникова (1784-1868), який впродовж 1805-1814 рр. брав участь у багатьох битвах та закордонних військових походах. Не виключено, що саме розповіді батька про воєнні події й привернули увагу В.С. Іконникова до історії.

В Україні в середині XIX ст. відбувався інтенсивний процес русифікації „малоросійської шляхти“. Змінювалося життя українців: рідна мова тіснилася російською говіркою, а народні традиції вважалися недоцільними. У сім'ї Іконникових розмовляли російською мовою. Дитячі роки Володимира проходили так, як і в його однолітків, міських хлопчаків. Варто зазначити, що

вже у ранньому дитинстві він виявляв спостережливість і природну схильність до констатації незвичайних подій та ситуацій. Цю особливу рису характеризував В.І. Ульяновський.

Степан Михайлович Іконников сам навчав сина всіх наук, навіть іноземних мов (за методикою кадетського корпусу), „вважаючи, що мав до цього здібності“. З особливим почуттям В.С. Іконников згадував походи з батьком до київських церков і монастирів. із раннього дитинства вчений у своїх спогадах згадував переважно „екстраординарні“ події та ситуації: похід у лазню та викрадення одягу Володимира; купання в Почайні й випадок, коли хлопчик ледь не потонув; сцени покарання солдатів офіцером і заступництво за них батька; дитячі розваги й страшні розповіді про домовиків. Стиль спілкування в сім'ї Іконникових відзначався повагою до старших: до дорослих діти завжди звертались на „Ви“. Теплі почуття В.С. Іконников відчував до своєї старшої сестри, був вдячний брату Миколі за прищеплену любов і смак до читання. Батько жорстко підтримував свій авторитет в родині. Саме цим пояснюється нерішучість, вразливість характеру юного Володі. Сформовані під впливом батька риси характеру у професійному плані виявлялись у надмірній ретельності, прискіпливості, деталізації, максималізмі у пошуку інформації, схильність до нудних перелічень та обрахунків, певній екзальтованості і фантазування можливих сцен із власного і чужого життя.

Отже, у родині Іконникових панувала атмосфера, незаперечного авторитету батька, поваги до кожної особистості, відчуття потреби бути корисним суспільству Це заклало основи вразливого, нерішучого та емоційного характеру майбутнього вченого. З родинного оточення Володя виніс схильність до наукового пізнання світу і моральні переконання.

Таким чином, базовим чинником формування та розвитку науково-педагогічного світогляду вченого було родинне середовище, в якому він зростав. Родинні зв'язки і найближче оточення вченого складали найкращі представники різних кіл української інтелігенції, високоосвічених дворянських родин: Белелюбських, Голянських, Рушковських, Штейнгель. Спілкування з

ними, усвідомлення своєї родової приналежності сприятливо вплинуло на формування рис характеру В.С. Іконникова, на визначення його демократичних орієнтирів, загальнолюдських та національних цінностей.

Навесні 1851 р. хлопчик склав іспити до Першої київської гімназії і готувався до вступу у перший клас. Несподівано батьки вирішили віддати Володю на навчання до кадетського корпусу. У зв'язку з цим Володимир мав бути вписаний у Дворянську книгу. У 1851 р. було порушено клопотання про дворянство Володимира Іконникова. Наприкінці 1851 р. вийшов наказ усім зарахованим кадетам з'явитися до корпусу. Це означало прощання з родиною (корпус був закритим навчальним закладом). Батько В.С. Іконникова, Степан Михайлович Іконников, вирішив, що професія військового цілком підходить для сина, з огляду на свій власний досвід, не зваживши на природні задатки хлопчика. Для майбутньої професії В.С. Іконникова, яку він все ж зміг пізніше самостійно обрати, перебування в Київському кадетському корпусі було втраченим часом.

Життя та навчання Володимира Іконникова в Київському кадетському корпусі відомі з його пізніх мемуарів. Спогади В.С. Іконникова про період навчання в Київському кадетському корпусі (1851-1861), складаються з портретів начальників, вихователів, викладачів, кадетів, описів окремих ситуацій та побуту. Система навчання в корпусі була недосконалою, предметів, що вивчалися було багато. Викладались дисципліни: історія літератури, математика, хімія, зоологія, історія, курс статистики, законодавство, французька, німецька мови, військові дисципліни, малювання. „По військовій справі навчання йшло також не дуже успішно. Інколи кадетів водили до театру. Вистави вони влаштували і самотужки. В корпусі працювала бібліотека, вихованці таємно читали Міцкевича, поему Рилєєва „Войнаровський“.

Кадетами опікувалися: наставники, вихователі-офіцери, репетитори. В.С. Іконников відзначив лише одного з них – І.О. Бржезицького, за добре ставлення до кадетів і професіоналізм. Життя у Київському кадетському корпусі В.С. Іконников описував мало. Навесні (1852 р. він захворів на тиф і

довгий час пролежав удома, де його навідували корпусні лікарі. У грудні 1857 р. сильно обморозив ноги, чотири місяці пролежав у ліжку і змушений був знову вчитися ходити). В цей період багато читає. Учений констатував у мемуарах: „Я належав до тихих і спокійних кадетів, так що я не завдавав клопоту вчителям і офіцерам. Коли вони дізнались про мої справи, то звільняли від інших наук“. У Київському кадетському корпусі розпочалося серйозне захоплення історією. В старших класах В.С. Іконников почав купувати твори Курціуса, Вебера, книги з всесвітньої історії, курс загальної історії В. Шульгіна: „Прекрасний переклад і загальна думка значно збагатили мій світогляд“.

Навчання в Київському кадетському корпусі не задовольняло В.С. Іконникова: „... став все більше звертатися до книги. Я вирішив готуватися до університету ... я став вільно розмовляти німецькою, переконавшись, що можу досягти поставленої мети“.

Першою науковою спробою кадета В.С. Іконникова був випуск власного журналу „Пробудження“ (пізніше – „Друг просвіти“). Був випущений лише один номер, оскільки трудомістким було переписування та ілюстрування статей.

В корпусі В.С. Іконников привчився до самоорганізації, витривалості й, що найголовніше для майбутнього вченого, навичок до самоосвіти. Тут він познайомився з університетськими викладачами, котрі пізніше посприяли його вступові до університету, допомагали в навчанні та працевлаштуванні. У 1861 р. В.С. Іконников закінчив Київський кадетський корпус. Того ж року поступив до Університету св. Володимира на історико-філологічний факультет.

Отже, маємо підстави стверджувати, що навчання в Київському кадетському корпусі залишило в душі Володимира Іконникова глибокий слід. Роздуми про наставника І.О. Бржезицького, який був зразком вияву вимогливості до себе, витримки, принциповості, відданості ідеалам, збуджували моральну сферу В.С. Іконникова, а спогади вченого про особистість директора кадетського корпусу А.В. фон-Вольського викликали

бажання наслідувати його у схильності до освіченості та самопізнання. Зазначимо, що спілкування з викладачами, які мали авторитарний стиль викладання та насаджували дух реакції серед кадетів, спонукало майбутнього історика до роздумів, сприяло розвитку самостійності мислення, здатності піддавати критиці авторитети і загальноприйнятій істині, вміння перевіряти, формувати власну точку зору.

Зі спогадів сучасників ученого та його мемуарів відомо, що в дитинстві і ранній юності він не бажав продовжувати традиції свого військового роду та не мріяв про військову кар'єру. Для цього у В.С. Іконникова не було здібностей: невисокий зріст, середня статура, тихий голос. Проте дворянство надавало можливість Володимирі навчатися в кадетському корпусі на казенний кошт.

Аналіз архівних джерел свідчить, що з часу ухвали „Указу про іспити на чин“ (1809) передумовою успішної кар'єри ставала вища освіта. Указ забороняв присвоювати чини без свідоцтв про закінчення університету, або здачі спеціальних іспитів. Чиновники були зобов'язані складати іспити з математики і фізики, державної економіки, вітчизняної і загальної історії, російської та однієї з іноземних мов, мати високий рівень знань у галузі правознавства, кримінального права, географії, статистики Росії. Отже, у результаті спілкування родини Іконникових із М.В. Рушковським (рідний дядько вченого по лінії матері), який обіймав посаду у канцелярії предводителя дворянства і пообіцяв скласти протекцію на державній службі у майбутньому, юнака було вирішено направити для навчання в Університет св. Володимира.

Відтак, з метою підготовки В.С. Іконникова до вступних іспитів в Університет, необхідно було отримати гімназійний атестат, бо кадетський корпус не охоплював у повному обсязі програми гімназії: отже, необхідно було скласти додаткові іспити в гімназії. Спеціальний дозвіл для цього допоміг придбати М. І. Пирогов. З червня 1861 р. до весни 1862 року В.С. Іконникову довелося нести військову службу в 4-му резервному батальйоні Подільського технічного полку, бути вільно слухачем першого курсу Університету св. Володимира. Весною 1862 р. В.С. Іконников склав іспити при Другій київській

гімназії і був зарахований на другий курс історико-філологічного факультету на підставі посвідчення про прослухані лекції першого курсу.

„Між корпусом та університетом“ назва однієї з глав мемуарів В.С. Іконникова, яка стосується невідомої сторінки його біографії. Йдеться не лише про вибір по закінченні Київського кадетського корпусу – університет, а й про те, що сталося до „університетської епопеї“. Питання вибору подальшого шляху постало перед Володимиром Іконниковим в останній рік перебування в Київському кадетському корпусі.

Втім, для В.С. Іконникова питання вибору професії та подальшої кар'єри не викликало глибоких сумнівів. Спокійний, схильний до усамітнення В.С. Іконников, під час навчання в Київському кадетському корпусі підтримував теплі, дружні стосунки з Іваном Каневським – побратимом у своїх думках, мріях, планах. Однак, Іван Каневський виїхав до Петербурга на навчання, і їхня дружба перетворилася на листування. І все ж, не можемо не відзначити духовно-емоційного впливу цієї дружби на В.С. Іконникова.

Листування друзів тривало до 1864 р. Через багато років вони зустрілися і поновили листування, яке обмежилось кількома кореспонденціями.

У листах 1864 р. В.С. Іконников висловив свої міркування про життєву мету: „... я помітив одне, що саме важке для людини полягає у визначенні мети, до якої вона повинна прагнути. Тільки після того, як вона збагнула цю мету, вона повинна йти до неї невпинно, з тим переконанням, що краще загинути в чесній боротьбі ... “.

Володимир бачив для себе єдину мету – Університет. В.С. Іконников вирішив просити відрахувати його з Київського кадетського корпусу в цивільному чині.

У 1861 р. В.С. Іконников вступив до Університету св. Володимира на історико-філологічний факультет. Студентські роки (1861-1865) пригадувалися потім В.С. Іконникову як ціла низка відкриттів. На другому курсі він подає на раду факультету твір „Нарис розвитку афінської Конституції до Клісфена“, який одностайно був рекомендований до друку. Наступною була праця

„Максим Грек“. За неї В.С. Іконников був нагороджений золотою медаллю та Пироговською стипендією. Пізніше цей твір був надрукований в „Університетських відомостях“ у розширеному варіанті, як майбутня дисертація. Студентом В.С. Іконников надрукував працю „Хто був перший самозванець?“.

Студентські роки – найкращий період інтелектуального і духовного розвитку більшості майбутніх учених. Для В.С. Іконникова він також був визначальним у формуванні особистості та професіоналізму. Вчений докладно описав цей процес в листах до І. Каневського та пізніших мемуарах. В мемуарах в основному йдеться про навчання, а в листах – про складну працю над душею і характером.

Навчання давалося легше, ніж самовиховання. Володимир Іконников писав друзі: „Я став працювати над собою, я став, правда насильно, утримувати себе від сильних поривань“. Юнак прагнув „бути самостійнішим у житті, не звужувати своєї діяльності особистостями, місцем і способом занять і при цьому пам'ятати, що егоїзм – двигун душевних потрясінь, отже, варто вибачати більше, чим карати. Я був колись схильний до містифікації, до ідеалізації, сліди цього залишилися у моєму характері і дотепер. Я давно переконався, що життя – мішура, що люди – оманливий кристал, але ця риса ідеалізації так зріднилася з основними рисами мого характеру, що знищити її не можна без ушкодження інших його основ, таких основ, з якими й ніхто не хотів би розстатися, якби тільки мав їх. Погано те, що я кожному людину, з якою зближаюся, насамперед ідеалізую й у силу цього мірила, оцінюю його стосовно себе. Внаслідок такого погляду на близьку людину – я йому співчуваю, розділяю його щасливі і неприємні хвилини з ним“. Врешті В.С. Іконников замкнувся в собі і дійшов висновку, що „інший фоліант краще, ніж жива людина“. Поступово він позбувся надмірної емоційності. Навіть свої вірші він не бажав підписувати власним прізвищем у разі їх публікації. Спустошена емоційно душа прагнула заповнення, і Володимир Іконников побачив єдину можливість для самореалізації у науці. Розмірковування вченого з цього

приводу в листі від 2 жовтня 1863 р. варто процитувати: „Невизначеність мети (ти розумієш, якої), протиріччя в житті – ось що губить сили на початку їхнього розвитку. Порожнеча навкруги, порожнеча в собі і свідомості, що немає засобів допомогти цій порожнечі, лякають усякого, хто хоч скільки-небудь серйозно дивиться на життя. Становище безвихідне; ніяке філософське навчання не роз’яснило життєвої загадки і не в змозі підтримувати на життєвому шляху, якщо тільки закралися ці думки в голову, а вони властиві кожній мислячій людині. Така людська доля. Одне переконання мене підтримує – свідомість, що науки як результат людської думки повинні мати доцільність. Не може бути, щоб вони задовольняли тільки тим же дріб’язковим відносинам, як інші потреби людини. Самий дух їх (наук), їхній прогрес свідчать про велич людського духу, як усяка витончена машина про те, хто її зробив, або краще – видумав. Вона для мене служить основою для вивчення людського духу, ... в мене вже підготувався і план праці над цим питанням ... “. Учений вважав, що історія це можливість досягнення розвитку людського духу через особистість та соціум конкретної доби. Це досить об’ємна постановка проблеми, яка, на жаль, не була втілена в життя: В.С. Іконников швидко перейшов до „прагматичної“, переважно подієвої історії.

Складний душевний злам через втрату безпосереднього спілкування з другом Іваном Каневським був потамований ретельними студіями і появою нових знайомих серед студентів на ґрунті спільних наукових інтересів. Найближчим другом В.С. Іконникова став Іван Лучицький – майбутній знаменитий історик Франції і професор Університету св. Володимира.

В.С. Іконников мав у своїй бібліотеці книги Гарньє, Маколея, Савіньї, Ранке, Шлоссера та інших класиків історіографії, дисертації московських і петербурзьких учених, видання Бакста, огляд економічних вчень Гільдебранда, географічні твори Ріттера, праці Грановського, Бунте (про кредити), Цехановецького (про Адама Сміта), Павловського („Природа і люди“). Читав В.С. Іконников і працю київського професора О. Новицького „Поступовий розвиток філософських вчень в зв’язку з релігійними віруваннями“, котра

поряд з „Історією філософії“ Куно Фішера, за словами самого вченого, „наблизила мене до філософії історії, якою зайнявся пізніше“. Частину книжок із бібліотеки вченого „зачитали“ знайомі: „Тоді я збагнув значення напису М.І. Костомарова – „книги додому не видаються“. Полюбляв В.С. Іконников і художні твори, особливо в популярних журналах „Вітчизняні записки“, „Російський вісник“, „Бібліотека для читання“. Юнак був захоплений водночас „Хатинкою дядечки Тома“, романом „Що робити?“, п'єсами Шекспіра.

Характерною є зацікавленість В.С. Іконникова всесвітньою та російською історією. Книги брав для юнака із семінарської бібліотеки С.Ф. Грушевський. В.С. Іконников був наставником його сина, М.С. Грушевського – в майбутньому відомого історика й політичного діяча: „Все це втягувало мене в курс загальної історії, якою я не переставав цікавитися до останнього часу й у своїх творах завжди схилявся до історичних паралелей. По-французькому я штудіював Гізо, по-німецькому історичні монографії Шиллера, підсилив заняття латинською мовою, якою займався з майбутнім професором В.Б. Антоновичем, якого мені довелося потім представляти в колегії“.

Свої книжкові студії В.С. Іконников образно передав у листі до І. Каневського (від 21 вересня 1863 р.). Серед усіх книг, які рекомендував і цитував у листах В.С. Іконников, особливо виділяються твори Шлоссера. Видно, що В.С. Іконникова захоплювала „правда історії“ і відвертість Шлоссера. Як тільки з'явився в продажу перший том „Всесвітньої історії“ Шлоссера (липень 1861 р.), В.С. Іконников одразу ж його придбав.

На думку відомого дослідника В.І. Ульяновського: „Шлоссер надовго стане для В.С. Іконникова кумиром. Свідчення тому – постійні посилення на німецького вченого в любовних листах до нареченої“. Варто нагадати, що Фрідріх-Христофор Шлоссер (1776-1861) здобув славу як історик. Найвідоміші його праці – 18-томна „Всесвітня історія“, доведена до 1815 р. Праці Шлоссера недосконалі за стилем і мовою, однак правдиві, і щирі. В.С. Іконников побачив у працях Шлоссера віддзеркалення власних думок, спрямувань та виправдовування свого подієво-описового стилю.

З огляду на сказане, вважаємо за потрібне проаналізувати перші студентські самостійні праці В.С. Іконникова, які підтверджують наведені вище міркування. Перший твір „Про літописи Нестора“, згідно з мемуарами, був написаний на другому курсі Університету. Автор зосередився на історії вивчення найдавнішого літопису. Початки її він пов'язав з „прагненням російського суспільства до самопізнання – до вивчення історичних основ свого національного життя“.

В Університеті В.С. Іконников працював над темою із всесвітньої історії. Твір „Нарис афинської конституції до реформи Клісфена“ був розглянутий і схвалений професором О.І. Ставровським, рекомендований до друку і нагороджений премією (60 руб.). На жаль, цей рукопис не зберігся.

В 1864 році В.С. Іконников взявся за конкурсну працю „Максим Грек“, яка стала для нього доленосною. (У 1915 р. була доопрацьована і перевидана). Автор згадував, що він 10 місяців працював над підготовкою твору. 5 квітня 1864 р. Володимир Іконников повідомляв І. Каневського: „Я пишу тепер твір, над яким працював цілий рік і вже написав близько 50 аркушів, але кінця ще не бачу“. На початку літа 1864 р. В.С. Іконников подав твір на конкурс. Рішенням ради Університету від 28 серпня 1864 р. праця була удостоєна золотої медалі і надрукована в „Університетських відомостях“.

„Максим Грек“ вийшов також окремим виданням у двох частинах (К., 1865-1866) і отримав численні схвальні та критичні відгуки (В.І. Жмакіна, Д.І. Іловайського, М.І. Костомарова, Л.Н. Майкова, П.О. Терновського та ін.). Цей твір фактологічно-описовий, з цитатами творів Максима Грека та їх розглядом, з'ясуванням спірних моментів біографії вченого, стану і характеристики російського суспільства першої третини XVI ст. Автор дає власні оцінки історичним діячам та їхнім учинкам.

В праці „Максим Грек“ – ранній В.С. Іконников у своїй органічній цілісності людини і дослідника. Розподіл наукових інтересів вченого ще не відбувся.

Навчаючись в Університеті св. Володимира В.С. Іконников вирішив спеціалізуватися з історії Росії. Кафедра російської історії залишалась упродовж усього навчання В.С. Іконникова в Університеті вакантною, а курс російської історії за сумісництвом читав О.І. Ставровський. Це й пояснює той факт, що В.С. Іконников ніде не згадує свого університетського вчителя в профілюючій науці. Його просто не було. В.С. Іконников фактично самотужки став русистом, виключно завдяки самоосвіті, свій шлях у науку він торував самотійно.

Предмети, які вивчав В.С. Іконников в Університеті св. Володимира упродовж свого навчання формували його наукові інтереси. Це були: граматики грецької мови з перекладами, пояснення комедій Ксенофонта, сатири Горація, Тита Лівія і Теренція та загальна історія грецької літератури із вправами з перекладу, логіка та психологія, історія слов'янської літератури, історія російської літератури (два роки підряд), історія стародавнього світу, нова історія, російська історія, статистика, політична економія, розбір та пояснення слов'янських і руських писемних пам'яток, пояснення і переклади Байрона, Данте, Россіні, Шіллера; нові мови.

Зазначимо, що в 60-ті роки XIX ст. в системі університетської освіти головними були класичні мови, література та історія; серйозна підготовка надавалася з філософії, історії, філології та літературознавства зі стародавніх часів до XVIII ст. включно. Це наклало відповідний відбиток на професійне виховання і базове підґрунтя майбутніх істориків (переважно у напрямі класичних старожитностей). Для В.С. Іконникова це було призвичаєння до ретельного „накопичення“ в деталях, бібліографування всіх текстів і праць, системності викладу матеріалів, цитування джерел і їх розбору. Нарешті, формувався сам метод фундаменталізму, відмови від широких узагальнень. Фундаменталізм, це метод, який проголошує прихильність початковим ідеям, принципам, цінностям певних вчень, доктрин, висуває певні вимоги по переборюванню виникнувши в процесі його розвитку викривлень, відновлення первісної чистоти. Він протистоїть, процесу перемін, оновленню.

Розгляд актуальних проблем: соціальної історії, історії політичних рухів, досвіду Французької революції, виключали із системи університетської освіти. Це змушувало студентів і молодих викладачів шукати власних шляхів до вирішення окреслених проблем. В.С. Іконников згадував, що вже на другому курсі познайомився з М.П. Драгомановим – „вождем українства, що народилося“. Історик називав М.П. Драгоманова гарним діалектиком і сперечальником, але людиною добродушною і, „що він обмежував суперечку жартівливими словами“. Поляки „жорстоко сперечалися“ з українцями. Ці суперечки протиставляли польську національну течію українству і частіше за все відбувались у студентській бібліотеці. В.С. Іконников був свідком знаменитих заворушень польських студентів під час повстання 1861-1863 рр. та закриття Університету. Він зазначав, що, на відміну від польської національної течії, „українство ще не мало тоді бойового характеру, більша частина обмежувалася розмовами і одягом“. Згодом на чолі української течії стали В.Б. Антонович і його друг Т. Рильський. В.С. Іконников мав гарні, дружні стосунки з В.Б. Антоновичем (пізніше вони разом працювали на кафедрі в Університеті). Сам В.С. Іконников більше схилявся до академічного порядку, який розвивав ідею існування університету лише задля навчання і науки, а тому вважав за краще винести політичні рухи за університетські стіни. „Студент В.С. Іконников відвідав майже всі публічні захисти дисертацій на факультеті. Він був також свідком тріумфу М.П. Драгоманова на пробній лекції, відзначивши жвавість, умілі звороти і вплив на студентів лектора. Не пропускав студент В.С. Іконников і публічні лекції Бунге, Фаворова, Шульгіна; відвідував лекції Іванішева, Мітюкова, Незабитовського, Сидоренка, Романовича-Славатинського на юридичному факультеті. Потяг В.С. Іконникова до нової інформації, різнобічні наукові інтереси, в усій повноті проявилися саме в Університеті й відтоді не згасали до останніх днів, про що свідчать його записники (виписки з літератури, газет, записи усної інформації). Знання юного В.С. Іконникова були оцінені не лише золотою медаллю, але і Пироговською стипендією (заснованою Бродським)“.

1 червня 1865 р. В.С. Іконников закінчив навчання в Університеті св. Володимира зі ступенем кандидата. Утім, його доля була вирішена ще за півтора року до цього. В листах до І. Каневського (від 10 лютого та 1 березня 1864 р.) Володимир Іконников писав: „...мені запропонували через півтора року, тобто по закінченні курсу, їхати в Москву й у Петербург для занять російською історією, а потім за кордон для вдосконалення в мовах. Офіційне зарахування В.С. Іконникова в стипендіати для підготовки до професорського звання відбулося 5 жовтня 1864 р. А 5 жовтня 1865 року зарахований у стипендіати на професорське звання кафедри російської історії“.

Варто зазначити, що пошукач наукового ступеня кандидата мав прочитати дві пробні лекції. Одна повинна бути на тему, запропоновану факультетом, інша – за власним вибором. Факультетом була запропонована тема: „Про причини піднесення Москви“, самостійно вибраною темою лекції – „Нарис суспільного стану Росії перед реформою Петра Великого“. Лекції були прочитані В.С. Іконниковим в Університеті св. Володимира в жовтні 1866 р. Університетське керівництво (ректор Матвеев, декан О.І. Селін) і професор О.І. Ставровський (який посідав кафедру російської історії) були налаштовані не дозволити В.С. Іконникову викладання, бо побачили в його пробних лекціях схильність до свободи висловлювання власних думок, а це було заборонено цензурою.

Результатом пробних лекцій В.С. Іконникова, та неофіційних висловлювань університетського керівництва стало самостійне відсторонення В.С. Іконникова від спроб досягти викладання в Університеті св. Володимира. В цьому значну роль відіграла вразливість і емоційність молодого вченого який відступив від наміченої мети, зіткнувшись з неприємностями. Про цю невдачу В.С. Іконников писав: „Я встав на кафедру однією ногою, але не зміг встояти там – та повинен був на деякий час спуститись“. Він був обурений свавіллям і приниженням.

Як бачимо, від перших пробних лекцій В.С. Іконников окрім ґрунтовних історичних знань та стійких наукових інтересів, виніс і уроки моралі, які стали

пізніше поштовхом до роздумів про чесність, добропорядність, людяність, переконання у необхідності допомагати ближнім, зберігати почуття власної гідності, зміцнювати характер та силу волі.

Варто зазначити, що вже у студентські роки у В.С. Іконникова склалися певні переконання щодо професійних якостей педагога, зокрема його лекторської майстерності. На його думку, викладач повинен був мати власну точку зору на історичні проблеми.

Отже, аналіз архівних джерел і наукової літератури дає підстави стверджувати, що серед базових чинників формування науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова важливе значення мав вплив навчання в Університеті св. Володимира. Навчання змінило світоглядні позиції, моральні переконання, визначило історичні інтереси і виявило напрями наукової діяльності В.С. Іконникова. Це значною мірою позначилося на становленні науково-педагогічного світогляду вченого. У нього сформувалася самостійність наукового мислення, прагнення свободи творчого пошуку, вміння перевіряти факти і теоретичні висновки, власна точка зору.

За даними нашого дослідження, після невдалої спроби перших двох лекцій В.С. Іконников не втратив історичного таланту, інтересу до науки, до якої мав природне покликання. В нього зросло почуття потягу до історії, але була невпевненість у своїх можливостях. Таким чином, недосконалу систему освіти в Київському кадетському корпусі та університетську освіту (Університет св. Володимира, історико-філологічний факультет), де відбувалося становлення особистості В.С. Іконникова, також можна визначити як базовий чинник формування та розвитку його науково-педагогічного світогляду. Відчуті на власному досвіді негативні наслідки реакційного підходу у визначенні змісту і організації навчально-виховного процесу привернули увагу вченого на дослідження сутності освітніх проблем, спонукали його до подальшого вивчення та узагальнення вітчизняного педагогічного досвіду.

Завдяки творчому спілкуванню з викладачами Київського кадетського корпусу і Університету св. Володимира, які знайомили В.С. Іконникова з

історією та сучасними світовими здобутками історичних наук, учений був добре поінформований про рівень розвитку історії в різних країнах, але не одразу вдало обрав подальший шлях своїх науково-педагогічних пошуків.

Маємо зазначити що, В.С. Іконников невизнаний в Університеті св. Володимира як викладач і науковець, вже у серпні 1866 року був у Харкові. Доцільність вибору В.С. Іконниковим нового місця роботи було не зовсім вдалим. В кінці 60-х рр. XIX ст. у Харківському імператорському університеті працювали видатні вчені-історики, існувала наукова школа, але велося протистояння в університеті двох ідеологій слав'янофілів (групу очолювали брати П.О. Лавровський та М.О. Лавровський) і лібералів, одним з лідерів яких вважався І.П. Сокальський.

Відтак, після університетського оточення в Університеті св. Володимира, атмосфери прихованої боротьби з будь-яким науково-педагогічним пошуком, яка посилилася урядом після прийняття університетського статуту 1863 р. і знайшла активну підтримку серед нового керівництва закладу, викладання у Харкові сприймалося В.С. Іконниковим як позитивне звільнення своєї особистості й наукових переконань. Важливим було й те, що рівень розвитку вищої освіти в Харківському імператорському університеті та її організаційні засади були сприятливими для формування і ствердження у свідомості юнака прагнення до різноманітності творчих пошуків та надавали можливості задоволення індивідуальних інтелектуальних запитів. Для оволодіння новими історичними знаннями й вироблення навичок самостійної історичної творчості В.С. Іконников старанно готував лекції у Харківському імператорському університеті, в якому викладали відомі вчені Надлер, Нейман, М.Н. Петров, О.П. Рославський-Петровський та інші. Це були вчені зі світовими іменами, кваліфіковані фахівці вищої школи. Саме від них В.С. Іконников унаслідував відчуття свободи науково-педагогічного пошуку, що відкриває новий світ ідей і відображає складні механізми наукових досліджень. Історичні джерела свідчать, що він довгий час знаходився з цими вченими у тісному науковому спілкуванні. До наших днів збереглися мемуари В.С. Іконникова, які свідчать

про цей факт. У 1866 р. молодий учений зустрівся із знаменитим церковним істориком архієпископом Макарієм, (Булгаковим), який подарував вченому 18 січня 1867 р. дві книги „Історія російської церкви“. Спілкування з архієпископом Макарієм продовжувалося протягом життя вченого в Харкові.

Водночас з викладанням у Харківському імператорському університеті В.С. Іконников став активно готуватися до магістерського іспиту. У відділенні історичних наук він міг безпосередньо спілкуватись з О.П. Рославським-Петровським (професор стародавньої історії), М.Н. Петровим (професор, історіограф), Надлером (медієвіст) та іншими. Безперечно, це мало великий вплив на формування науково-педагогічного світогляду вченого. Потрапивши до такого науково-педагогічного середовища, В.С. Іконников швидко опановував нові наукові методи і, згодом, сам почав займатися актуальними питаннями російської історії, часто випереджаючи своїх колег. Своєю науково-педагогічною діяльністю він дуже скоро привернув увагу російських і українських вчених. В 1866 р. Г.І. Цехановський в одному зі своїх листів писав про В.С. Іконникова, що вчений добре обізнаний з історією і має можливість викладання в університеті – це найкраще спілкування з молоддю.

Перше визнання свого таланту історика серед прогресивних наукових кіл В.С. Іконников отримав у жовтні 1866 р., коли молодий учений представив в Харківському імператорському університеті свої дві пробні лекції („Нарис розробки російської історії в XVIII ст.“ – тема від факультету, та за власним вибором – „Суспільні діячі в Росії перед реформою Петра Великого“). Лекції отримали схвальний відгук харківських вчених, були рекомендовані до друку і з'явилися окремою брошурою в 1867 р. Усе це дає підставу стверджувати, що після самостійних занять та обговорення проблем російської історії з колегами, вчений оволодів найскладнішими методами аналізу і досяг важливих наукових результатів.

З 5 жовтня 1865 року почалася викладацька діяльність В.С. Іконникова у середніх та вищих навчальних закладах Києва, Харкова, Одеси. Володимир Степанович Іконников викладав історію у Київській військовій гімназії та

історію загальної літератури в Київському інституті шляхетних дівчат (1865-1866). Потім був переведений приват-доцентом у Харківський імператорський університет на кафедру російської історії, читав курс на історико-філологічному та юридичному факультетах упродовж 1866-1867 рр. Це був час становлення його науково-педагогічної діяльності, визначення кола інтересів та проблем дослідження.

У 1867 р. В.С. Іконников переїхав до Одеси, де працював викладачем географії у другій одеській гімназії та російської історії й словесності у приватній жіночій гімназії. Тоді ж він складає магістерський екзамен у Новоросійському імператорському університеті. Після успішного захисту дисертації про життя і діяльність Максима Грека, отримує ступінь магістра російської історії (1867).

Прийняття в стипендіати 5 жовтня 1865 року відкривало В.С. Іконникову можливість розпочати науково-педагогічну діяльність. Він захопився науково-педагогічною роботою. Історик згадував: „Весь вільний час до пізньої ночі йшов на наукові заняття, що полягали в читанні історичних й економічних книг і джерел. Іноземні звістки про Росію я перекладав і записував у зошиті“. В.С. Іконников переклав і законспектував записки іноземців XVI-XVIII ст. (Олеарія, Флетчера, Горсея), вивчив твори Котошихіна – то був критичний погляд на російську дійсність та історію. Вченого зацікавили російські літописи. Для нього „бачення“ російської історії іноземцями надовго перетворилося на предмет вивчення. Зазначимо, що при цьому він не вважав себе ні „західником“, ні „слов'янофілом“. Учений, як і Шлоссер, не любив однобічності й прагнув „правди історії“, хотів досягнути її через порівняння.

Ми, на жаль, констатуємо, що існує дуже мало даних про перебування В.С. Іконникова в Одесі, тому, що вчений не вів щоденника, не робив ніяких автобіографічних записів, але аналіз його науково-педагогічної спадщини дає підстави стверджувати, що впродовж цього періоду (1867) загальний характер його наукових інтересів не змінився. Він опанував у повній мірі методи джерельного дослідження, був обізнаний зі світовими історичними

досягненнями. До наших днів збереглися лише його листи до рідних, колег та нареченої, в яких учений ділиться своїми одеськими враженнями.

Таким чином, узагальнюючи перебування В.С. Іконникова у Харкові та Одесі, можна сказати, що на формування та розвиток науково-педагогічного світогляду вченого великий вплив мало харківське та одеське науково-педагогічне середовище, в якому він опановував найновіші методи історичного дослідження і розпочав власну науково-педагогічну діяльність. Від харківських (М.Н. Петров, О.П. Рославський-Петровський) та одеських (О.Г. Брікнер, В.І. Григорович, П.М. Полевой, М.П. Смирнов) науковців учений успадкував тверде переконання, що історична освіта, яка ґрунтується на міцному джерельному фундаменті, є базовим чинником соціально-економічного прогресу людства. Науково-педагогічна співпраця В.С. Іконникова з викладачами Харкова й Одеси мала сприятливий вплив на стиль науково-педагогічної діяльності, методи і форми викладання вченого.

Необхідно зазначити, що, завдяки пошукам дослідника історії В.І. Ульяновського в 2004 році в Петербурзькій філії архіву Російської академії наук вдалося виявити конспект 48 лекцій В.С. Іконникова записані студентом Вл. А-ом (криптограму В.І. Ульяновському не вдалося розшифрувати), а всього вчений прочитав в Харківському імператорському університеті 80 лекцій. Тематично ці лекції належать до російської історії від Південної Новгородської та Московської Русі зі спеціальним оглядом джерел. Викладач В.С. Іконников встиг до свого від'їзду до Одеси довести лекційний курс до періоду Смути на Русі початку XVII ст., а за планом повинен був завершити курс правлінням Петра I.

Підтвердженням високої інтенсивності науково-педагогічної діяльності є існування конспектів лекцій та самостійних наукових пошуків, а також свідченням його роботи з метою самовдосконалення – повсякденної праці над собою.

Отже, вивчення та аналіз архівних документів, біографічної літератури (Л.П. Добровольський, О.О. Колесников, В.І. Ульяновський та ін.),

епістолярних та мемуарних матеріалів (В.С. Іконников, Г.Л. Іконникова, Р.О. Кирєєва та ін.) показує, що на формування науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова, визначення змісту його науково-педагогічної діяльності впливали такі базові чинники: 1) родинне виховання і соціальне середовище, у якому зростав учений (нащадок ветерана війни 1812 р., відставного майора С.М. Іконникова, спілкування з демократично налаштованими високоосвіченими дворянськими родинами Белелюбських, Голянських, Іконникових, Рушковських, Штейнгель); 2) здобуття освіти в Київському кадетському корпусі та Університеті св. Володимира (закінчив історико-філологічний факультет) відіграли важливу роль у становленні особистості вченого. Засвоєні на власному досвіді прогресивні й негативні підходи до організації і змісту навчально-виховного процесу, привернули інтерес В.С. Іконникова до дослідження сутності освітніх проблем; 3) наукове середовище, де вчений розпочав власну науково-педагогічну діяльність і продовжував удосконалюватися як науковець. Творча співпраця В.С. Іконникова з видатними вченими (О.Г. Брікнер, В.І. Григорович, М.Н. Петровський, О.П. Рославський-Петровський, М.П. Смирнов, І.П. Сокальський, Г.І. Цехановський та ін.) мала значний вплив на формування демократичного, наукового стилю спілкування, опанування методів і форм викладання, вироблення науково-педагогічної концепції; 4) постійне особистісне та професійне самовдосконалення вченого, яке є пріоритетним базовим чинником формування його науково-педагогічної діяльності. Таким чином, названі базові чинники, у їх єдності, сприяли розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова.

Зазначимо, що усе це дозволило вченому розпочати науково-педагогічну діяльність, основні періоди якої будуть розкриті у наступному підрозділі.

Література до підрозділу: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 62, 115, 145, 173, 184, 185, 186, 205, 209, 210, 228, 237, 249, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 336, 397.

1.3. Основні етапи науково-педагогічної діяльності вченого

Аналіз архівних документів та наукової літератури, що висвітлює життєвий і творчий шлях В.С. Іконникова, дає підстави стверджувати, що проблема теоретичного обґрунтування періодизації науково-педагогічної діяльності вченого, є недостатньо розробленою.

Значний внесок у дослідження цього питання здійснили вчені сучасного періоду. На основі хронологічно-географічного підходу науковці (І.М. Войцехівська, В.І. Ульяновський) обґрунтували чотири основні періоди його наукової творчості: харківський (1866-1867), перший одеський (квітень-травень 1867 р.), другий одеський (жовтень 1867 р.), київський (1868-1923).

Як показано у попередніх підрозділах, науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова характеризувалася науковими й особистісними пошуками, виявленням власних можливостей. Науково-педагогічні погляди вченого залишалися майже незмінними впродовж більш ніж п'ятдесятилітньої плідної науково-педагогічної діяльності. Аналізуючи спадщину В.С. Іконникова, відзначимо основні періоди науково-педагогічної діяльності вченого, які відрізняються між собою за змістом і характером. Систематизація й узагальнення науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова в її динаміці, на основі ретроспективного логіко-системного методу дозволили виділити чотири етапи його науково-педагогічної діяльності: Використання ретроспективного аналізу зумовило виділення автором дослідження чотирьох етапів: перший – (1866-1877) – творчо-пошуковий: початок викладацької діяльності у Харківському імператорському університеті (1866-1867), в Університеті св. Володимира (1868), захист кандидатської дисертації на тему „Максим Грек“ (1867), захист докторської дисертації „Досвід дослідження про культурне значення Візантії у російській історії“ (1869); другий – (1877-1889) – управлінський: праця на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира у 1877-1880 та 1883-1886 рр., директора Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889); третій – науково-викладацький

(1889-1918) – викладання в Університеті св. Володимира (історико-філологічний факультет) та на Київських Вищих жіночих курсах пов'язане з активною науковою і викладацькою діяльністю; четвертий – науковий (1918-1923) – наполеглива праця з написання наукової роботи „Досвід російської історіографії“ (III том, більше тисячі рукописних сторінок).

1-й період – творчо-пошуковий (1866-1877). Науково-педагогічна діяльність ученого розпочинається у Києві за умов утисків цензури, яка панувала у Росії та Україні у другій половині XIX ст., та не дозволяла відвертих висловлювань. Університетське керівництво (попечитель, ректор, декан) не дозволило В.С. Іконникову після прочитання другої пробної лекції з теми на власний вибір „Нарис суспільного стану Росії перед реформою Петра Великого“, в якій вчений припустився власних оцінок тогочасного періоду, допустити молодого вченого до викладання в Університеті св. Володимира. „Вільні вирази“ молодого вченого, дані в лекції, оцінено негативно ректором Матвеевим і деканом О.І. Селіним. Результатом цих висловлювань було самостійне відсторонення В.С. Іконникова від викладання в Університеті св. Володимира. В цьому проявилась слабкість молодого вченого, який відступив, зіткнувшись з першими неприємностями.

Завідувач університетської обсерваторії професор А.П. Шидловський допоміг В.С. Іконникову перевестися до Харківського імператорського університету. Довів цю справу до завершення впливовий харківський діяч І.П. Сокальський. Він звернувся до декана Харківського імператорського університету історико-філологічного факультету О.П. Рославського-Петровського. Згодом І.О. Зернін, Надлер, М.Н. Петров, О.П. Рославський-Петровський та інші стали колегами В.С. Іконникова. Отже, будучи колегою видатних істориків, вчений знаходився під впливом науково-педагогічних ідей харківських вчених.

Дослідження показало, що у серпні 1866 р., за рекомендацією свого наукового колеги І.П. Сокальського, В.С. Іконников обійняв посаду викладача, згодом (6 жовтня 1866 р.), він став приват-доцентом Харківського

імператорського університету. Тут, в атмосфері науково-педагогічного пошуку, свободи творчого спілкування з колегами-викладачами, (І.О. Зернін, М.Н. Петров, О.П. Рославський-Петровський, архієпископ Макарій та іншими), учений набув початкового викладацького досвіду і твердого переконання щодо виняткової ролі університетської освіти для соціально-економічного прогресу країни взагалі, та важливості історичної підготовки для фахівців із гуманітарних спеціальностей, зокрема. Особливою темою дискусій у науково-педагогічному середовищі були питання історії та реформування змісту університетської освіти й удосконалення навчального процесу. Актуальність цих питань зумовлювалася, по-перше, виникненням суперечності між промисловим переворотом, який відбувався у країні, та низьким рівнем підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей; по-друге, наявністю достатньо розробленої у теоретичному аспекті, а також підтвердженої на практиці, науково-педагогічної концепції, що розкривала можливості вирішення даних проблем.

Отже, у даний час В.С. Іконников приділяв велику увагу вивченню і критичному осмисленню університетської освіти у Харківському імператорському університеті, в тому числі досліджень у галузі методики викладання історичних дисциплін, що дозволило йому читати лекції на високому науково-педагогічному рівні. Достовірність цього положення підтверджує той факт, що перед від'їздом з Одеси (в квітні-травні 1867 р.) В.С. Іконников отримав схвальну рекомендацію від В.І. Григоровича, видатного історика Греції: „...називає мене знаменитістю за „Максима Грека“ і нашою надією“. Безсумнівно, що науково-педагогічна діяльність ученого у Харківському імператорському університеті впродовж 1866-1867 рр. сприяла професійному становленню й вплинула на формування його науково-педагогічних поглядів. Від своїх колег історик перейняв педагогічну майстерність, історичний стиль роботи, форми і методи викладання, що дозволило йому закласти основи власної науково-педагогічної діяльності.

На численні прохання В.С. Іконникова, у квітні-травні 1867 р., ректором Харківського імператорського університету й попечителем йому було дозволено скласти магістерський іспит в Новоросійському імператорському університеті в Одесі. За цей іспит В.С. Іконников отримав оцінки з усіх трьох предметів (російської історії – усно, російської історії – письмово, всесвітньої історії – усно) „вельми задовільно“.

Офіційно В.С. Іконников був магістрантом від Харківського імператорського університету, але повертатися в Харків після завершення іспиту не поспішав. У Харківському імператорському університеті точилася боротьба між слов'янофілами (П.О. Лавровський та М.О. Лавровський) і лібералами (один з лідерів І.П. Сокальський). Це не давало можливості В.С. Іконникову „спокійно займатися дисертацією“. Зваживши на це, вчений подав клопотання попечителю Одеського навчального округу М.І. Голубову з приводу переведення до Одеси. Офіційна згода Харківського попечителя і ректора університету також надійшла.

З 6 жовтня 1867 р. В.С. Іконникова затверджено вчителем географії у 2-й Одеській гімназії. До грудня 1867 року В.С. Іконников старанно готується до захисту дисертації з теми „Максим Грек“. Офіційний захист дисертації відбувся у Новоросійському імператорському університеті 3 грудня 1867 року.

Основні наукові положення дисертації „Максим Грек“ мають фактологічно-описовий характер, цитати з творів Максима Грека та їх розгляд, з'ясування деяких моментів біографії вченого, характеристики суспільства Росії першої третини XVI ст., оцінки В.С. Іконникова історичних діячів, їх вчинків. Робота „Максим Грек“ була написана В.С. Іконниковим в 1864 р., коли вчений навчався в Університеті св. Володимира, і мала суто науковий характер. Рішенням ради Університету була удостоєна золотої медалі „свідотцтво про нагороду виписано 6 вересня 1864 року“. У 1865-1866 рр. „Максим Грек“ вийшов окремих виданням. Відгуки на роботу були схвальні та критичні (В.І. Жмакін, Д.І. Іловайський, М.І. Костомаров, Л.Н. Майков, П.О. Терновський).

Після успішного складання магістерського іспиту В.С. Іконников повинен був подати дисертацію для захисту. Рішення проблеми підказав П.М. Полевой. Він запропонував захистити роботу „Максим Грек“ і зміг переконати в цьому колег професорів з Новоросійського імператорського університету. Офіційними опонентами на захисті дисертації В.С. Іконниковим були В.І. Григорович, М.П. Смирнов, та неофіційним – Ф.І. Леонтович. „Відгуки їх були позитивними і використовувалися В.С. Іконниковим у клопотаннях про повернення до Університету св. Володимира“.

Все це було вагомою підставою для того, щоб 28 квітня 1868 року, в результаті двох етапного обрання (факультет, рада факультету) „В.С. Іконников був затверджений на посаді штатного доцента російської історії Університету св. Володимира“.

Дослідники наукової творчості вченого зазначають, що з початком його діяльність в Університеті св. Володимира в галузі історії й історіографії відбувся позитивний злам. Із цього часу кількість історичних досліджень швидко зростає, і перш за все в галузі джерелознавства та історії Росії.

Вчений тісно співпрацював з Академією наук. „Про це свідчать його звіти які він кожного року надсилав у секретаріат Академії наук“.

Докторська дисертація „Досвід дослідження культурного значення Візантії в російській історії“ була захищена В.С. Іконниковим 9 листопада 1869 року в Новоросійському імператорському університеті. В.І. Григорович і М.П. Смирнов були офіційними опонентами, неофіційними – Ф.К. Брун та І.С. Некрасов. Захист був затверджений. В.С. Іконников захистив докторську дисертацію через два роки після магістерської. Диплом доктора російської історії давав право одержати посаду екстраординарного професора.

Отже, зважаючи на значні науково-педагогічні здобутки вченого, можна зробити висновок, що у даний період науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова педагогічна практика позитивно впливала на його наукову активність і ефективність творчих пошуків. Разом із тим, В.С. Іконников здійснював спроби використовувати наукові результати власних досліджень у

науково-педагогічній діяльності: введення новаторського змісту освіти, збагачення методів і форм викладання, удосконалення лекційної майстерності, створення навчальних видань. Протягом 1866-1877 рр. виявився науково-педагогічний хист В.С. Іконникова, набули розвитку його природні історичні й професійні здібності, окреслилися провідні напрями подальших науково-педагогічних пошуків. Викладені вище факти дають підстави стверджувати, що в цей період діяльності вченого широко розгорнулася його наукова робота, педагогічна практика В.С. Іконникова мала, здебільшого, творчо-пошуковий характер.

2-й період (1877-1889) – управлінський. Діяльність В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886). Архівні й наукові матеріали свідчать про те, що з 12 жовтня 1877 року до 15 грудня 1880 року працював деканом історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Три роки життя і самовідданої праці вчений віддав здійсненню своїх планів, розвиваючи та удосконалюючи вітчизняну систему університетської освіти. Дослідження свідчить, що В.С. Іконникову довелося працювати в складних умовах адміністрування, вдосконалення університетської освіти, кадрової політики. Праця на посаді декана історико-філологічного факультету вимагала чимало знань, умінь і навичок. Саме тут В.С. Іконников зумів випробувати власну майстерність педагога й організатора. Результати дослідження дають можливість стверджувати, що до призначення на цю посаду В.С. Іконников уже мав запас спеціальних знань, необхідних для організації навчально-виховного процесу, добору кадрів, управлінню. Усі вони в майбутньому знадобились в його науково-викладацькій діяльності.

На час призначення В.С. Іконникова деканом історико-філологічного факультету, він був доктором російської історії й ординарним професором (з 1871 р.). Науково-педагогічні знання і життєвий досвід допомогли вченому за невеликий термін перетворити ввірений йому факультет у досконалу для того

часу університетську інституцію, хоча для цього він використав весь арсенал науково-педагогічних знань.

В.С. Іконников виступав проти існуючої на той час системи університетської освіти у Російській імперії. Особливо гостро він виступав проти копіювання німецької університетської освіти. В.С. Іконников боровся з обмеженням внутрішньої діяльності факультетів, виступав за гласність і свободу викладачів й студентів. Проте така позиція декана не завжди знаходила підтримку серед викладачів. Часто траплялися випадки, коли викладачів-вільнодумців переслідували за їх переконання.

Отже, процес адміністрування на посаді декана Університету св. Володимира вимагав від В.С. Іконникова багато часу і зусиль. Науково-педагогічна діяльність вченого над реформою університетської освіти була ретельною і довготривалою. Це свідчило про серйозні розбіжності його науково-педагогічної позиції з існуючою державною освітньо-науковою стратегією.

Науково-педагогічні погляди В.С. Іконникова сприяли поліпшенню організації управління навчального процесу на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира. Вчений добивається обов'язковості відвідування студентами лекцій і знання їхнього матеріалу, але без шкільних методів контролю. Завдяки В.С. Іконникову історико-філологічний факультет Університету св. Володимира перетворився в менш обмежений, розвиваючийся, маючий гласність і свободу висловлювань.

Управлінські заслуги В.С. Іконникова відзначено указом урядового Сенату від 15 лютого 1874 р., де його затверджено в чині статського радника на посаді ординарного професора. 8 січня 1882 р. призначений дійсним статським радником. Вченого затверджено у званні заслуженого ординарного професора в червні 1892 р. Також, 1 січня 1914 р. його нагороджено чином таємного радника, а 8 лютого 1914 р. затверджено ординарним академіком імператорської Академії наук по відділу російської мови і словесності.

Зміст освіти на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира відзначався у роки деканства В.С. Іконникова (1877-1880, 1883-1886) великою науковою завантаженістю, і відповідно, складністю оволодіння енциклопедичними знаннями. Особливу складність відчували студенти в процесі навчання іноземних мов: німецької та французької. Професорами вивчалися можливості вдосконалення методики навчання цих мов.

Дослідженням встановлено, що викладацький склад історико-філологічного факультету на чолі з деканом В.С. Іконниковим (1877-1880, 1883-1886) вживав заходи для успішного оволодіння певним обсягом знань та вмінь. Складною виявилася саме управлінська робота на посаді декана факультету. В.С. Іконникову доводилося займатися складанням навчальних планів й програм та іншої документації. Одним із найважливіших завдань декана історико-філологічного факультету був добір кваліфікованих і компетентних кадрів для викладацької діяльності. Це було важливим завданням, яке слід було вирішити В.С. Іконникову на посаді декана, оскільки кваліфіковані кадри забезпечували якість навчально-виховного процесу, сприяли піднесенню престижу Університету св. Володимира.

Зазначимо, що до призначення деканом історико-філологічного факультету Університету св. Володимира В.С. Іконников уже мав досвід науково-педагогічної діяльності, особливо високим у нього був рівень теоретичних знань, оскільки вчений вивчав роботу вищих навчальних закладів не лише на теренах Російської імперії, а й в Німеччині. Метою його науково-педагогічної діяльності в Університеті св. Володимира було створення факультету, який би нічим не поступався найкращим вітчизняним вищим навчальним закладам, що вже існували в досліджуваний період в Україні та Росії.

Свідченням того, що В.С. Іконников ставив високі вимоги до педагогічного колективу історико-філологічного факультету Університету св. Володимира є архівні документи. В.С. Іконников зміцнював кадри істориків факультета з 1877 р. Вчений „запропонував обрати двох доцентів по кафедрі

всесвітньої історії, І.В. Лучицького та Ф.Я. Фортинського, які захистили докторати, екстраординарними професорами“. „Таке ж подання В.С. Іконников зробив і щодо В.Б. Антоновича (обрання в ординарні професори)“. Архівні документи за цими поданнями знаходяться у Російському державному історичному архіві.

З викладеного можна зробити висновок про високий рівень і комплексний характер вимог, що ставилися до викладачів, особливо тих, хто претендував на високі академічні звання. Вважаємо, що вони є актуальними і сьогодні та можуть бути використані в науково-педагогічній діяльності сучасних вищих навчальних закладів.

Окрім управлінської та викладацької діяльності в Університеті св. Володимира, В.С. Іконников активно займається науковою роботою. Вона в основному стосувалася створення спеціальних досліджень з історії Росії, історіографії, джерелознавства. За 1877-1880 рр. вчений опублікував 206 історичних праць. Досвід В.С. Іконникова у галузі історії Росії відкривав для нього чималі перспективи у цій справі. Вчений, прийнявши на себе обов'язки декана (1877-1880, 1883-1886), спрямував свої зусилля на управлінську та науково-методичну діяльність, вважаючи основним завданням університету удосконалення і розвиток науки, методики навчання різних дисциплін, удосконалення кадрового потенціалу.

В.С. Іконников у своїй управлінській діяльності дотримувався принципів демократизму і гуманізму, прислуховувався до думок і побажань своїх студентів, але не підтримував революційні настрої й виступи студентства.

Праця В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира першої каденції завершилася 15 грудня 1880 року у зв'язку з закінченням 3-х річного терміну.

Отже, управлінська і науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886) була плідною. За період керівництва В.С. Іконниковим факультетом значно підвищився рівень викладання, збільшилися кількості

студентів та викладачів, зміцнилися матеріальна база. Основною заслугою вченого було те, що він зумів викликати у своїх студентів потяг до науки і підвищив рівень наукових досліджень, викладання, розуміння змін в суспільстві.

За дві каденції деканства В.С. Іконников зробив вагомий внесок у розвиток університетської освіти в Україні. У 1886 році історико-філологічний факультет був уже добре організованою навчально-виховною інституцією, персонал факультету та його студенти мали не лише власні наукові погляди, а й формували свою думку щодо подальших наукових досліджень. Наукова, методична та управлінська діяльність вченого-педагога дозволили історико-філологічному факультету Університету св. Володимира за терміни його деканства піднятися на високий щабель розвитку. Історико-філологічний факультет Університету св. Володимира став місцем, де виховувалися і навчалися молоді люди, які в майбутньому змогли здійснити чимало прогресивних змін у суспільному житті. Прагненням В.С. Іконникова до збереження культури, науки були пронизані навчальні плани та програми цього закладу. Розумне і послідовне введення студентів у світ тогочасної історичної науки сприяло повноцінному розвитку молоді, давало їм змогу обрати власний життєвий шлях і принести користь суспільству і своїй батьківщині. Поміркованість В.С. Іконникова щодо вивчення іноземних та російської мов була продиктована турботою про удосконалення всіх рівнів і галузей життя своєї батьківщини і рідного народу. Вся наукова, навчальна, виховна та організаційна діяльність В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886) відзначалася виваженим компетентним підходом, у центрі її завжди була орієнтація на особистість та інтереси держави.

Вченого було призначено на другий термін деканства історико-філологічного факультету Університету св. Володимира 2 вересня 1883 р. Проте В.С. Іконников виконував обов'язки декана факультету з 10 червня 1881 р. у зв'язку з від'їздом дійсного декана В.Б. Антоновича (1880-1883) у

закордонне відрядження в Париж і Німеччину. У 1883 р. термін деканства В.Б. Антоновича закінчився, та В.С. Іконников вдруге був обраний деканом історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. У 1883-1886 рр. відбувся ювілей Університету (1884) й був прийнятий новий університетський статут 1884 р. Декан В.С. Іконников брав активну участь у підготовці 50-річчя Університету св. Володимира (1884), був головним редактором „Університетських відомостей“, писав відзиви на твори, надіслані Академією наук, мав п'ять лекцій на тиждень.

Аналіз архівних й наукових джерел дає підстави стверджувати, що В.С. Іконников на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира упорядкував справи впродовж 1883-1886 рр. Вчений вніс чимало позитивних змін у діяльність факультету. Наприкінці свого деканства В.С. Іконников був нагороджений орденом св. Володимира III ступеня.

Науково-педагогічна діяльність, розпочата В.С. Іконниковим на посаді декана (1883-1886) мала організаційно-управлінський характер. Вона стосувалася, перш за все реорганізації навчального факультету. Декан пропонував внести суттєві зміни у роботу історико-філологічного факультету, взявши за основу новий університетський статут 1884 р. Зміни стосувалися управління факультетом. Статут 1863 р. регламентував здійснення керівництва навчальним факультетом, зборами, які скликалися деканом і склалися з ординарних та екстраординарних професорів. Документи свідчать, що В.С. Іконников активно і наполегливо взявся до справи налагодження діяльності історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Вчений був першим деканом, який зосередив управління факультетом у своїх руках. Він концентрував керівництво господарською і навчально-виховною діяльністю, добором кадрів. У період деканства В.С. Іконникова було відмінено статутом 1884 р. розділення історико-філологічних факультетів на 3 відділення: історичне, слов'яно-руське і класичне. Факультети перестали давати цілісну історико-філологічну освіту, це викликало зменшення чисельності студентів.

В.С. Іконников домогся, щоб членами факультетських зборів були ті викладачі, які добре зарекомендували себе як фахівці. Усе це сприяло позитивним змінам, які відбували в цей період на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира. Зазначимо, що з прийняттям статуту 1884 р. історія Росії, російська мова і література, слов'янське мовознавство стають необов'язковими предметами. Проте основними предметами Міністерство народної освіти зробило стародавні мови, стародавню літературу і міфологію.

Щодо формальної організації факультету, то слід відзначити, що навчальний рік у ньому починався 1 вересня і закінчувався у липні складанням курсових іспитів (з 1884 р. статутом замінено заліками). Після канікул студенти і слухачі переводилися на наступний курс і знову поверталися до навчання. На відміну від старих правил майнової диференціації студентів й слухачів та наданні відстрочення в оплаті за навчання, В.С. Іконников завжди стояв за відстрочення, або й звільнення від сплати для бідних студентів, увів нові правила, за якими студенти всіх станів і прошарків суспільства мали рівні стартові права для здобування університетської освіти. Це схилило на бік декана чимало поміркованих викладачів та студентів історико-філологічного факультету, значним чином сприяло зростанню його рейтингу серед студентства Університету св. Володимира.

Окремо слід зупинитися на прогресивній організації навчального процесу, до якої В.С. Іконников приклав чимало зусиль і знань. Варто підкреслити, що в навчальному процесі вчений і педагог В.С. Іконников вимагав від викладачів дотримання ними принципів систематичності й послідовності. Цьому принципу відповідав розклад занять на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира, йому ж підпорядковувалося складання всіх навчальних планів та програм.

Вивчення архівних документів дозволяє стверджувати, що В.С. Іконников спочатку своєї науково-педагогічної діяльності на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира зробив успішну спробу змінити існуючу тенденцію навчального процесу. Про цей факт свідчить

спеціальна річна актова промова вченого „Російські університети в зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876), спеціальна записка Міністру народної освіти Д.І. Делянову від 29 жовтня 1875 р. Це були письмові пропозиції В.С. Іконникова з приводу нового статуту (1884), його розуміння наукової та викладацької праці. Особливо це стосувалося перерозподілу навчальних годин для вивчення окремих наук, а також російської та іноземних мов. Декан прагнув уподібнити ввірений йому факультет кращим вітчизняним та зарубіжним зразкам організації університетської освіти. У зв'язку з цим студенти й слухачі історико-філологічного факультету були розділені на чотири курси, із яких на двох перших читалися загальні курси, а на третьому та четвертому починалася спеціалізація, причому студенти і слухачі самі обирають курси. За статутом 1863 р. відділень було три: історичне, слов'яно-руське і класичне. Статут 1884 р. відмінив поділ історико-філологічних факультетів на відділення.

У період деканства В.С. Іконникова на історико-філологічному факультеті пропагувалося навчання і для вільних слухачів. Вони мали право відвідувати навчальні заняття разом з студентами і переводитися із одного курсу на інший, іспити складали як і студенти.

Кадрова політика В.С. Іконникова в Університеті св. Володимира на посаді декана історико-філологічного факультету була плідною і послідовною. Архівні документи свідчать про те, що декан турбувався про науковий і фаховий рівень професорсько-викладацького складу навчального закладу. Це було важливою сторінкою науково-педагогічної і управлінської діяльності В.С. Іконникова на факультеті, яку він послідовно втілював у життя протягом терміну його перебування на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. За період деканства В.С. Іконникова на викладацьку роботу було запрошено нових фахівців: О.І. Соболевського, Т.Д. Флоринського; вчений дістав дозвіл на захист докторату С.Т. Голубевим (книга „Історія Київської академії“, Т. 1.), диспут якого 12 жовтня 1886 р. був відмінений радою університету. Усі запрошені В.С. Іконниковим викладачі

мали відповідну університетську освіту, оскільки закінчили відомі європейські навчальні заклади: Т.Д. Флоринський, наприклад, закінчив Петербурзький імператорський університет. В 1883-1886 рр. В.С. Іконников „намагався перевести до Університету св. Володимира відомого античника В.В. Латишева на кафедру грецької словесності, але не отримав його остаточної згоди“. В роки другого терміну деканства вчений намагався допомогти опальному професору П.В. Павлову, якого було вислано з Києва у 1862 р. за публічну промову на честь 1000-ліття Русі. На прохання В.С. Іконникова П.В. Павлов був прийнятий до Університету св. Володимира на кафедру історії та теорії мистецтв. Але П.В. Павлов втратив свої здібності лектора внаслідок психічного розладу й вимушений був покинути викладання в Університеті. В листі до В.С. Іконникова, П.В. Павлов „дякував учневі й колезі за підтримку і допомогу“.

Викладачі історико-філологічного факультету на чолі з В.С. Іконниковим (1883-1886) поставили роботу на факультеті поряд із кращими навчальними історико-філологічними факультетами вітчизняних університетів. Науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова збагатила вітчизняну педагогічну та історичну науку. Історико-філологічний факультет Університету св. Володимира за 2 терміни деканства В.С. Іконникова став суспільним центром, де навчалися і виховувалися громадяни держави зі свідомо сформованим поглядом на суспільні обставини і прагненням змінити світ у бік прогресу.

Управлінська діяльність В.С. Іконникова на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів. Міністерство народної освіти санкціонувало створення Комісії для вироблення форм вищої жіночої освіти у 1874 р. Рада Університету св. Володимира доручила О.І. Селіну створити університетську комісію у 1876 р., з метою доопрацювання урядового плану організації Київських Вищих жіночих курсів. До складу комісії увійшли: М.Ю. Ващенко-Захарченко, С.С. Гогоцький, В.С. Іконников та інші.

Київські Вищі жіночі курси виникли на ґрунті публічних лекцій які були дозволені і читалися при Університеті св. Володимира. Публічні лекції мали на

меті практичну ціль підготовки осіб, що скінчили курс в середніх жіночих навчальних закладах, до педагогічної діяльності. Після лекцій було введено щорічні іспити. На іспитах слухачки публічних лекцій повинні були виявити підготовленість у відповідях та любов до читання. Популярність публічних лекцій зростала. Університет св. Володимира надавав приміщення для лекцій. Але після 1874 року активність відвідування жінками публічних лекцій значно зменшилася. Лекції перестали існувати.

Київські Вищі жіночі курси були відкриті у 1878 р. З моменту відкриття (1878) і до 1881 р. директором курсів був С.С. Гогоцький. Новим головою педагогічної ради (директора) курсів було обрано В.С. Іконнікова. Вчений знаходився на посаді до 1889 р.

За поданням розпорядчого комітету по облаштуванню Вищих жіночих курсів в Києві від 6 жовтня 1878 р. ординарний професор В.С. Іконников повинен був викладати російську історію на КВЖК разом з О.В. Романович-Славатинським та доцентом В.Б. Антоновичем. Всього затверджено 21 професор та викладач з викладання на КВЖК.

Потрібно відзначити активну та сумлінну роботу В.С. Іконнікова на посаді директора КВЖК, на яку він вступив з 20 квітня 1881 р. Професор В.С. Іконников був вибраний більшістю голосів на посаду директора КВЖК замість відмовившогося С.С. Гогоцького 4 квітня 1881 р. Директор складав розклад іспитів та лекцій на наступне півріччя, подавав їх на затвердження педагогічної ради КВЖК.

Як директор КВЖК, В.С. Іконников запропонував навчальний план на всі чотири курси та розподіл лекцій. 23 квітня 1881 р. на засіданні педагогічної ради КВЖК (під першим головуванням вченого) ним запропоновано скласти збірку правил, діючих на курсах. Для цього була створена комісія під керівництвом професора М.М. Шиллера – помічника директора. Важливою складовою праці В.С. Іконнікова на посаді директора КВЖК було складання розкладу лекцій та розподіл годин викладання.

Аналіз архівних документів дає підстави стверджувати, що розпорядженням Міністра народної освіти від 8 травня 1886 р. набір слухачок на Київські Вищі жіночі курси було припинено. У звіті про діяльність КВЖК за 1886 р. „першокурсниць на 1886-1887 навчальний рік не було внаслідок розпорядження Міністерства народної освіти“. У 1887 р. заборона нового прийому повторилася. Перебуваючи на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів, В.С. Іконников здійснював спроби домогтися відновлення прийому слухачок. „Дозвіл прийому слухачок в Києві ... дав би можливість тим, хто закінчив курс середніх навчальних закладів у найближчих губерніях завершити свою освіту, не віддаляючись від сім'ї“, – писав директор КВЖК професор В.С. Іконников в березні 1889 р.

Дослідженням встановлено, В.С. Іконников подавав клопотання про відновлення курсів, обґрунтовуючи це тим, що курси мають „Піклувальний комітет, плани викладання на обох відділеннях курсів, приблизний кошторис прибутку і витрат, список викладачів, що мали бажання брати участь в читанні лекцій, історичну записку, Положення про ВЖК в Києві“.

В.С. Іконников разом із викладачами КВЖК: В.Б. Антоновичем, І.В. Лучицьким, В.О. Романовичем-Славатинським, О.І. Соболевським, Н.А. Фаворовим, Т.Д. Флоринським, Ф.Я. Фортинським та іншими, звертався до Міністерства народної освіти з відповідними клопотаннями, в яких обґрунтовували навчальну і матеріальну сторони діяльності курсів. Дозволу не було надано до 1906 р. Єдиний заклад вищої освіти для жінок в Україні на наступні 17 академічних років (з 1889) припинив існування.

Дослідженням встановлено, що В.С. Іконников сприяв організації лабораторій і кабінетів. При КВЖК організовано хімічну лабораторію, до 1881р. заняттями там керував Ф.М. Гарнич-Гарницький, пізніше Я.В. Барзилевський. Покладено початок фізичного кабінету. Існувала хімічна лабораторія для практичних занять, на які записалося 46 слухачок.

В.С. Іконников формував і бібліотечне зібрання КВЖК, поповнюючи придбаним коштом курсів і подарованими виданнями. Педагогічна рада та

підкувальний комітет регулярно виділяли певні суми для придбання книг, згідно із заявками викладачів, хоча брак коштів затримував значне поповнення бібліотеки. „Бібліотека на протязі 1882 року збільшилася на 85 томів. Всього томів в 1882 році нараховувалося 785. В бібліотеку курсів надсилалися безкоштовно наступні журнали: „Вісник Європи“, „Російська старовина“, „Жіноча освіта“, „Російське багатство“ та ін. Бібліотекарем була п. Ольдекоп“. На кінець 1883 р. в ній нараховувалося 835 томів, „причому багато книжок були пожертвовані професорами, слухачками і сторонніми особами“.

Весь час існування КВЖК професор В.С. Іконников викладав там історичні дисципліни. У 1882 році московський та новий періоди російської історії. „Московський період російської історії 2 години на тиждень на третьому курсі; 2 години на тиждень на четвертому курсі“.

Кадрова політика В.С. Іконникова складалася з підтримки викладачів, що викладали на КВЖК та представлення нових викладачів, які педагогічна рада вибрала для викладання на КВЖК з клопотанням до підкувальника навчального округу.

Так, 19 вересня 1885 р. за ініціативи В.С. Іконникова підтримана кандидатура стипендіата Університету св. Володимира В.Ю. Тарасенко для викладання геології на КВЖК. По клопотанню В.С. Іконникова вибраний для викладання російської історії на КВЖК, доцент Університету св. Володимира, П.О. Терновський. З протоколу засідання педагогічної ради КВЖК від 8 грудня 1887 р. можна дізнатись про те, що викладання лекцій з політичної економіки та статистики, запропоновані В.С. Іконниковим, було вирішено віддати М.Н. Яснопольському. Дозвіл М.Н. Яснопольському читати лекції з політичної економіки і статистики, також ініційовано В.С. Іконниковим.

Важливим елементом в управлінській діяльності директора КВЖК професора В.С. Іконникова була кадрова політика. Він уважно відносився до вибрання викладачів на Вищі жіночі курси. Дуже важливим він вважав вибрання викладача з російської історії. Ним рекомендовано на цю посаду Г. Голубовського в серпні 1884 р. Кадрову політику В.С. Іконникова

підтримував попечитель Київського навчального округу. В своєму листі від 15 червня 1883 року попечитель КНО дозволив викладання російської словесності доценту Університету св. Володимира О.І. Соболевському, ботаніки О.В. Баранецькому, статистики та політичної економіки доценту Університету св. Володимира В.Б. Антоновичу.

Питання забезпечення вищих навчальних закладів кваліфікованими викладачами набуло особливої гостроти на початку 70-х рр. ХІХ ст., у зв'язку з відкриттям КВЖК, цей процес посилювався. Ця обставина примусила уряд затвердити „Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“ (1881); в якому були визначені права і привілеї для педагогів. Усе це надало можливість висувати перед кандидатами на викладацькі посади певні вимоги до їхньої професійної кваліфікації і здійснити добір найбільш підготовлених до педагогічної діяльності претендентів. Викладачами ВЖК у Києві були головним чином професори Університету св. Володимира та деякі інші особи, „що мали право на вище викладання“.

Формування основного викладацького складу на КВЖК було складене через самовисування викладачів що запрошувалися педагогічною радою. Викладач не зараховувався на посаду без попередньої перевірки і згоди з боку педагогічної ради КВЖК, очолюваної В.С. Іконниковим. Авторитет В.С. Іконникова у питанні підбору викладацьких кадрів був незаперечний. Були випадки, коли викладачі зголошувалися читати частину лекцій безплатно.

У 1863 р. набув чинності університетський статут. За статутом 1863 р. поповнення професорсько-викладацькими кадрами відбувалося за рахунок існування інституту професорських стипендіатів, а також ординарних і екстраординарних професорів (для цього був потрібний ступінь доктора, а для доцента – не нижче за магістра). Приват-доцентами могли бути і кандидати, що представили і публічно захистили дисертацію. В статуті 1863 р. кількість лекцій, що читаються професорами і викладачами не регламентувалася. „Штатні викладачі зобов'язані вживати на виклад свого предмету стільки годин

в тиждень, скільки на підставі представлених ними міркувань по розгляду всіх обставин призначить їм факультет із затвердженням ради“.

Попечитель КНО в своєму листі до директора педагогічної ради КВЖК від 19 вересня 1883 року затвердив доцента В.Ф. Терновського викладачем російської історії на КВЖК. Всі кандидатури викладачів на КВЖК були подані попечителю КНО В.С. Іконниковим. Дослідженням встановлено, що попечитель КНО поважливо ставився до В.С. Іконникова. Про це свідчить лист попечителя КНО від 16 вересня 1888 р. до В.С. Іконникова з проханням прискорити написання проекту „Положення про ВЖК та нові іноземні мови“.

В.С. Іконников перебував на посаді директора КВЖК до закриття курсів у 1889 р. і доклав чимало зусиль для підтримки навчального закладу. Неодноразово звертався із клопотаннями про розширення прав курсів, а згодом і про відновлення прийому. Слухачки останнього випуску 1889 р. звернулися до професора В.С. Іконникова з письмовою подякою за його самовіддану працю на курсах, висловивши сподівання, що в майбутньому він зможе продовжити її з меншими ускладненнями.

На посаді директора КВЖК професор В.С. Іконников займався розподілом коштів ВЖК: найм приміщення, опалення, освітлення, канцелярські витрати, витрати на ремонт, оплата праці викладачів, відрахування на бібліотеку. Займався організацією благодійних вечорів та розподілом коштів благодійних внесків.

Дослідженням встановлено, що вже з 1889 р. не перебуваючи на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів В.С. Іконников не полишав думки допомагати відновленню курсів, закритих у 1886 р. Разом із професором І.В. Лучицьким, В.С. Іконников звертався з клопотанням по цій справі до попечителя навчального округу та Міністерства народної освіти. Вченому належить ініціатива клопотання до Міністерства народної освіти від професорів Університету св. Володимира з питання відновлення прийому на Вищі жіночі курси у 1900 р. В клопотанні про відкриття КВЖК від 12 лютого 1900 р. підпис В.С. Іконникова був першим серед 17 підписів професорів. При отриманні

курсами дозволу на відкриття у квітні 1906 р., був готовий викладати на них російську історію та історіографію. Був головою організаційного комітету КВЖК, який займався питаннями відновлення курсів.

Активно переписувався з Міністерством народної освіти по відкриттю КВЖК. На його звертання Міністерство народної освіти відповіло попечителю Київського навчального округу 29 листопада 1905 року, що „для відкриття КВЖК перепон не має“. Аналогічний лист був написаний ректором Університету св. Володимира попечителю Київського навчального округу, в якому сказано, що „відновлення ВЖК в Києві не потребує особливих коштів з боку уряду. Відкриття КВЖК забезпечує культурні потреби великого краю“.

Дослідження дає підстави стверджувати, що вже з 1885-1886 рр. В.С. Іконников не викладає на КВЖК, а виконує організаційно-посадові обов'язки директора. В розкладі лекцій на КВЖК у другому півріччі 1885-1886 рр. не стоїть прізвище В.С. Іконникова. Лекцій В.С. Іконникова у другому півріччі 1887-1888 рр. також нема. Підпис розкладу лекцій ставив В.С. Іконников як голова педагогічної ради КВЖК. Зазначимо, що В.С. Іконников відсутній у списку професорів КВЖК за 1907 р.

Управлінський (1877-1889) – період науково-педагогічного зростання В.С. Іконникова. Науково-педагогічна діяльність ученого (Університет св. Володимира, Київські Вищі жіночі курси), що супроводжувалася збагаченням методів і форм викладання, вдосконаленням лекторської майстерності, творчими пошуками щодо оновлення змісту навчальних предметів (декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира у 1877-1880 рр., та у 1883-1886 рр.). У цей час відбувається становлення науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова, узагальнення досвіду (до наукової і педагогічної діяльності В.С. Іконникова додається робота більш ніж у 20-х наукових і громадських комісіях, товариствах, членство в піклувальній раді Київського навчального округу, які ми розглянемо у другому розділі. Сферу наукових інтересів у цей час певною мірою визначало поєднання науково-методичного і організаційно-управлінського напрямів роботи

В.С. Іконникова. Діяльність вченого протягом управлінського періоду носила прогресивний, гуманістичний характер.

3-й період – викладацько-видавничий (1889-1918). Викладацько-видавнича діяльність В.С. Іконникова тісно пов'язана з Київським інститутом шляхетних дівчат (1865), Університетом св. Володимира (1866, 1868-1923), Харківським імператорським університетом (1866-1867), Новоросійським імператорським університетом (1867, 1869), Одеською 2-ю гімназією (1867), діяльністю на посаді головного редактора „Університетських відомостей“ (1873-1913).

В.С. Іконников упродовж більше ніж п'ятдесятирічної викладацької діяльності прочитав велику кількість курсів із загальної та російської історії, історіографії; у тому числі були спецкурси, а також історія літератури (1865) та публічні лекції (1874), які „торкалися різних історичних аспектів стану жіночого питання як в Росії так і за кордоном“.

Аналіз архівних джерел і наукової літератури дає можливість визнати, що характерною рисою викладацько-видавничої діяльності В.С. Іконникова є її гармонійне поєднання викладання з науковим пошуком та видавництвом. Викладання і видавнича робота вченого мають цілісний характер. Викладацька діяльність В.С. Іконникова була стимулом наукових історичних досліджень з метою обґрунтування нових історичних та історіографічних проблем. В.С. Іконниковим було розроблено більше 20 лекційних програм з різних історичних напрямів, більшість з яких – історіографічні.

У вересні 1868 р., натхненний власними науковими пошуками, В.С. Іконников прочитав вступну лекцію з російської історії „Загальний погляд на розвиток науки російської історії“, яка, повинна була узагальнити всі існуючі (опубліковані і неопубліковані) результати у галузі російської історії. Вчений зауважував „на необхідності розробки російської історії в тісному зв'язку із всесвітньою“. Це був початок 50-річної діяльності в Університеті св. Володимира. В.С. Іконников вів загальний курс російської історії (з найдавніших часів до XIX ст.) і спецкурси: „Історія Росії XVI ст.“, „Історія

зовнішніх відносин Росії у XVII і XVIII ст.“, „Історія царювання Катерини II“, „Російська історіографія“ та інші. Колегами видатного історика в Університеті св. Володимира були В.Б. Антонович, Г.В. Демченко, О.Ф. Кістяківський, І.В. Лучицький, П.В. Павлов, Т.Д. Флоринський та інші.

Вивченню історичних наук в Університеті св. Володимира приділялася велика увага, суспільно-економічний розвиток країни ставив нові, підвищені вимоги до якості знань державних чиновників та вчених. У зв'язку з цим викладацька діяльність ученого в Університеті св. Володимира з самого початку мала науково-методичний характер, оскільки він збагатив навчальний матеріал новими історичними результатами і методами дослідження. Розроблений В.С. Іконниковим новий зміст лекцій охоплював тогочасний університетський курс дисциплін з російської історії та історіографії, а з деяких спецкурсів навіть перевищував його.

Науково-педагогічна позиція вченого щодо вирішення тематики лекцій та їх ідей була досить радикальною. Розглянувши лекції В.С. Іконникова, ми знаходимо, що цей відомий історик засвоїв та відтворив історичні факти, якими доводив необхідність рішучих змін у житті суспільства. Водночас він спростив викладання і зробив вивчення окремих проблем історії захоплюючим заняттям, а також залучив багатьох до історичних досліджень. Завдяки доступному та науковому викладу історичних знань він знайшов на своїй батьківщині достатню кількість слухачів, щоб вивчити під його керівництвом предмет історії Росії. Згодом, дослідницею Р.О. Киреєвою були знайдені 14 програм до лекцій В.С. Іконникова за 1868-1879 рр.

Дослідниця Р.О. Киреєва зазначає, що з середини 1870-х рр. В.С. Іконников починає читати в Університеті св. Володимира спеціальний курс історіографії, а вже від 1876 р. – великий двосеместровий курс „викладає російську історіографію студентам 7-8 семестрів по 1 годині на тиждень“. Р.О. Киреєва стверджує, що „цей факт свідчить про утвердження історіографії як нової навчальної дисципліни в університетській освіті“.

В даний період розвивається найхарактерніша риса науково-педагогічної діяльності вченого – постійне піднесення рівня науковості викладання. Розроблений ним курс лекцій з загальної російської історії (від найдавніших часів до XIX ст.) продемонстрував вміння лектора-початківця будувати навчальний матеріал у відповідності до останніх досягнень історичної науки, який отримав високу оцінку фахівців.

Разом із тим, у роботі вченого чітко окреслився видавничо-педагогічний напрям. У середині 90-рр. XIX ст. В.С. Іконниковим був проведений великий обсяг робіт із метою втілення у життя університетського друку. У цій важливій справі вчений виступив натхненником, ініціатором, організатором авторського колективу, головним редактором і автором чисельних публікацій. З 1873 р. по 1913 р. В.С. Іконников був головним редактором „Університетських відомостей“. Значну увагу в цей час він приділяв рецензуванню навчальної та науково-методичної літератури. Особливо цінним було те, що вчений залучав до видавничої діяльності науковців, викладачів і студентів Університету. У цей період він розкрив талант багатьох відомих авторів навчальних видань, допоміг їм у науковому становленні.

Викладацька і видавнича діяльність В.С. Іконникова була зумовлена усвідомленням необхідності забезпечення вищих навчальних закладів науковою і науково-методичною літературою, підготовки друкованого університетського видання. Все це вимагало напруженої роботи вченого.

Викладацько-видавничий (1889-1918) період – розкриття В.С. Іконникова як організатора педагогічного процесу: керував розробкою навчального навантаження й оновленням змісту навчальних дисциплін, здійснював педагогізацію навчального процесу. В цей час відбулося оформлення науково-педагогічної концепції вченого, де поєдналися наукова, педагогічна і громадська позиції В.С. Іконникова. Учений викладає в Університеті св. Володимира загальний курс російської історії (з найдавніших часів до XIX ст.), спецкурси: „Історія Росії XVI ст. “, „Історія зовнішніх відносин Росії у XVII і XVIII ст. “, „Історія царювання Катерини II“, „Російська історіографія“. В цей

період у змісті діяльності вченого переважають громадсько-просвітницький і видавничо-педагогічний напрями.

4-й період – науково-історіографічний (1918-1923). Це період відходу В.С. Іконникова від безпосереднього викладання в Університеті св. Володимира. За даними архівних джерел з 1918 р. вчений не займався викладацькою діяльністю. Головним напрямом його роботи на той час була систематизація джерельних свідчень, фактів, впорядкування історіографічних відомостей з метою підготовки до написання третього тому „Досвіду російської історіографії“.

В.С. Іконников мав схильність збирати джерелознавчу інформацію, тому колеги та учні вченого весь час зверталися до нього за довідковим матеріалом. Так М.В. Довнар-Запольський „просив довідок з литовсько-руської доби“, запевняючи в корисності вказівок В.С. Іконникова. Це було однією з причин відсутності у В.С. Іконникова своєї наукової школи. Ще потрібно відмітити прагнення професора В.С. Іконникова до усамітнення для розробки історичних джерел.

„Досвід російської історіографії“ (1891-1892 рр.), Т.1 кн. 1-2, багатопланова за напрямом, систематичним і тематичним викладом матеріалу, який часто не сконцентрований в окремому розділі, а розпорошений по всій праці, ім'я вченого не пов'язане з жодним конкретним напрямом в історичній науці. Але вчений добре володів фактичним матеріалом, документальними джерелами, стояв на позиціях позитивізму. Втім, архівні джерела свідчать, що „Досвід російської історіографії“ та інші роботи В.С. Іконникова користувалися незмінним успіхом і довгий час слугували основним посібником у історичній та історіографічній науковій галузі. Матеріал лекцій використовувався також викладачами університетів, зокрема, В.І. Григоровичем, М.С. Грушевським, В.І. Саввою, Є.Ф. Шмурло. Історичні дослідження В.С. Іконникова не лише внесли суттєві зміни у зміст курсу історії Росії та постановку його викладання, вони довгий час слугували путівником для авторів навчальних видань. З огляду

на це, професор В.П. Бузескул зазначав, що розроблений курс мав „багато нового і цікавого“.

Дані дослідження показують, що В.С. Іконников передбачав здійснити видання своїх досліджень і готував матеріали. Так, у 1910 р. вчений написав план видання своїх праць із назвою „Зібрання історичних праць“. Варіант проекту цього видання 1916 року передбачав дев'ять томів. Автор визначав „порядок розташування праць ... який був таким: т.1 – „Максим Грек і його часи“; т. 2 – „Дослідження культурного значення Візантії в російській історіографії“; т. 3 – праці з історії Росії XV – початку XVII ст. („Піднесення Московського князівства. Культурно-історичний нарис“; „Особистість Івана IV Грозного“ – праця не друкувалася; „Хто був першим самозванцем? “; „Нові дослідження і матеріали з історії Смутного часу“; „Нова праця з історії Смутного часу“; „Деякі нотатки з історії Смутного часу в Московській державі“; „Князь М.В. Скопін – Шуйский”); т. 4 – праці з історії Росії XVII – середини XVIII ст. („Ближній боярин А. Ордин – Нащокін“; „Нові матеріали і праці про патріарха Никона“; „Нові матеріали з історії царювання Петра Великого (Відношення Росії з Францією) “; „Росія і Фінляндія (рец. на М.М. Бородіна, „Заслані і ув'язнені в Соловецькому монастирі“; „Відношення Росії з Францією XVI – XVIII ст.“; „Російська жінка до реформи Петра Великого“; „Єпископ Моїсей Гумилевський“; „Барон Карл Олександрович фон Гейкінг“ та ін.); т. 5 – історія Росії другої половини XVIII ст. („Значення царювання Катерини II“; „Цесаревич Павло Петрович“; „Арсеній Мацеевич“; „Павло Конюшевич“; „Сенат в царювання Катерини II“; „Сторінки з історії Катерининського наказу“; „Микола Іванович Новиков“; „Гавриїл Романович Державін“); т. 6 – „Граф Микола Семенович Мордвинов“; т. 7 – праці з історії Києва („Київ в 1654-1855 рр. “); „Перебування Петра Великого в Києві“; „Олександр Андрійович Беклешов“; „Контрактний дім в Києві при декабристах“, – праця не друкувалася; т. 8 – портрети істориків („Імператриця Катерина II як історик“; Арцибашев, Бантиш-Каменський, Бодянський, Болтин, Бестужев-Рюмін, Брікнер, Іловайський, Коялович, Рум'янцев, Устрялов,

Шлецер); т. 9 – „Історичні погляди Пушкіна“ – праця рукописна, не друкувалася“. Існував також більш ранній варіант видання, там В.С. Іконников планував 10-й том з історії університетської освіти та практики університетського життя й 11-й, окремий том з оглядами історичної літератури. Але, на жаль, цьому здійснитися не вдалося. Багатотомник не був виданий, хоча багато праць і лекцій, як зазначалося раніше було надруковано і літографовано.

Останній період – науково-історіографічний (1918-1923) – період добору інформації та написання історіографічної праці „Досвід російської історіографії“ (III том, більше тисячі рукописних сторінок), став органічним продовженням науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова.

Отже, науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова охоплює кінець 60-х рр. XIX ст – початок 20-х рр. XX ст., що є складним і суперечливим етапом в історії розвитку системи університетської освіти.

Аналіз архівних джерел та наукових публікацій (Д.І. Багалеї, О.Є. Іванов, С.Ф. Платонов, О.І. Тарасенко, В.І. Ульяновський та ін.) на основі застосованого біографічного підходу дозволив встановити, що формування науково-педагогічної діяльності вченого відбувалося у межах офіційної авторитарно-імперативної системи вищої освіти, якій були властиві виявлені нами суперечливі тенденції і особливості розвитку, а саме: прагнення держави через систему вищої освіти, зокрема університетської, впливати на перетворення суспільства в політично вигідних цілях; посилення протистояння у розв'язанні освітніх проблем між урядовими органами і прогресивними колами суспільства, що призвело до активізації громадсько-педагогічного руху; мотивація альтернативності варіантів і форм вищих навчальних закладів (університети, вищі жіночі курси, екстернат, громадські просвітницькі організації); необхідність піднесення педагогічної свідомості суспільства.

Вивчення та аналіз архівних документів, біографічної літератури (Л.П. Добровольський, О.О. Колесников, В.І. Ульяновський та ін.), епістолярних та мемуарних матеріалів (В.С. Іконников, Г.Л. Іконникова, Р.О. Киреева та ін.) показує, що на формування науково-педагогічного

світогляду В.С. Іконникова, визначення змісту його науково-педагогічної діяльності впливали такі базові чинники: 1) родинне виховання і соціальне середовище, у якому зростав учений (нащадок ветерана війни 1812 р., відставного майора С.М. Іконникова, спілкування з демократично налаштованими високоосвіченими дворянськими родинами Белелюбських, Голянських, Іконникових, Рушковських, Штейнгель); 2) здобуття освіти в Київському кадетському корпусі та Університеті св. Володимира (закінчив історико-філологічний факультет) відіграли важливу роль у становленні особистості вченого. Засвоєні на власному досвіді прогресивні й негативні підходи до організації і змісту навчально-виховного процесу, привернули інтерес В.С. Іконникова до дослідження сутності освітніх проблем; 3) наукове середовище, де вчений розпочав власну науково-педагогічну діяльність і продовжував удосконалюватися як науковець. Творча співпраця В.С. Іконникова з видатними вченими (О.Г. Брікнер, В.І. Григорович, М.Н. Петровський, О.П. Рославський-Петровський, М.П. Смирнов, І.П. Сокальський, Г.І. Цехановський та ін.) мала значний вплив на формування демократичного, наукового стилю спілкування, опанування методів і форм викладання, вироблення науково-педагогічної концепції; 4) постійне особистісне та професійне самовдосконалення вченого, яке є пріоритетним базовим чинником формування його науково-педагогічної діяльності. Таким чином, названі базові чинники, у їх єдності, сприяли розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова.

Нами обгрунтовано періодизацію науково-педагогічної діяльності вченого (1866-1923). Визначено чотири основні періоди: *творчо-пошуковий* (1866-1877). Період наукового пошуку майбутнього вченого, упродовж якого пріоритетного значення у змісті діяльності В.С. Іконникова набуло вивчення історії. У 1866 р. розпочалася його педагогічна діяльність: Харківський імператорський університет (1866-1867), Університет св. Володимира (з 1868). Розвинулися професійні здібності вченого, виявився педагогічний хист, виокремилися провідні напрями (науково-методичний, науково-викладацький,

організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький) подальших творчих пошуків у галузі вищої університетської освіти. У цей період В.С. Іконников захищає кандидатську дисертацію на тему „Максим Грек“ (1867), докторську дисертацію на тему „Досвід дослідження про культурне значення Візантії у російській історії“ (1869) в Новоросійському імператорському університеті і отримує ступінь доктора російської історії. За наукові досягнення В.С. Іконникова було обрано екстраординарним (1870), а згодом – ординарним (1871) професором Університету св. Володимира. У 1873-1913 роках – головний редактор київських „Університетських відомостей“. 1871-1887 роки – член Піклувальної ради з загальної історії Київського навчального округу. *Управлінський* (1877-1889) – період науково-педагогічного зростання В.С. Іконникова. Науково-педагогічна діяльність ученого (Університет св. Володимира, Київські Вищі жіночі курси), що супроводжувалася збагаченням методів і форм викладання, вдосконаленням лекторської майстерності, творчими пошуками щодо оновлення змісту навчальних предметів (декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира у 1877-1880 рр., та у 1883-1886 рр.). У цей час відбувається становлення науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова, узагальнення досвіду (до наукової і педагогічної діяльності В.С. Іконникова додається робота більш ніж у 20-х наукових і громадських комісіях, товариствах, членство в Піклувальній раді Київського навчального округу. Сферу наукових інтересів у цей час певною мірою визначало поєднання науково-методичного і організаційно-управлінського напрямів роботи В.С. Іконникова (директор КВЖК у 1881-1889 рр.). *Викладацько-видавничий* (1889-1918). Період розкриття В.С. Іконникова як організатора педагогічного процесу: керував розробкою навчального навантаження й оновленням змісту навчальних дисциплін, здійснював педагогізацію навчального процесу. В цей час відбулося оформлення науково-педагогічної концепції ученого, де поєдналися наукова, педагогічна і громадська позиції В.С. Іконникова. Учений викладає в Університеті св. Володимира загальний курс російської історії (з найдавніших

часів до XIX ст.), спецкурси: „Історія Росії XVI ст. “, „Історія зовнішніх відносин Росії у XVII і XVIII ст. “, „Історія царювання Катерини II“, „Російська історіографія“ та ін. В цей період у змісті діяльності вченого переважають громадсько-просвітницький і видавничо-педагогічний напрями. Останній період – *науково-історіографічний* (1918-1923) – період добору інформації та написання історіографічної праці „Досвід російської історіографії“ (III том, більше тисячі рукописних сторінок). Отже, науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова охоплює кінець 60-х рр. XIX – початок 20 рр. XX ст., що зумовлює розгляд особистості В.С. Іконникова як виразника епохи. На формування науково-педагогічного світогляду вченого, формування його науково-історичних ідей, визначення змісту його науково-педагогічної діяльності вагомий вплив мали: тенденції розвитку вищої освіти України другої половини XIX – початку XX ст., базові чинники.

Література до підрозділу: 2, 5, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 40, 56, 62, 64, 65, 66, 81, 111, 113, 115, 119, 131, 132, 146, 152, 158, 186, 209, 213, 215, 217, 220, 222, 227, 229, 310, 312, 314, 333, 335, 336, 339, 343, 344, 345, 348, 349, 352, 354, 356, 359, 360, 365, 377, 378, 392, 393, 394, 395, 396, 397.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В.С. ІКОННИКОВА

2.1. Науково-методична діяльність В.С. Іконникова

Науково-методичну діяльність ученого характеризував творчий і вдумливий підхід. Важливими є методичні нововведення, що підвищували ефективність засвоєння історичних знань. У навчальних курсах В.С. Іконникова досить часто зустрічаються висловлювання, які підтверджують свідоме ставлення вченого до проблем удосконалення методів та форм викладання. Вчений цитував Г.Ф. Міллера: „... бути вірним істині, безпристрасним ... історик ... ніколи не повинен давати привід підозрювати себе в підлабузництві“.

Аналіз науково-методичної діяльності показав, що вчений крім пояснювального методу використовував метод проблемного й історіографічного викладу матеріалу. На початку лекції, педагог ставив певну наукову проблему перед студентами, а потім сам її вирішував, розкриваючи усі доступні для їхнього розуміння історичні проблеми і одночасно пояснюючи розвиток думки. Тож, призначення цього методу В.С. Іконников вбачав у тому, що викладач показує зразки наукового пізнання, а студенти контролюють цей процес, усвідомлюють його логіку, засвоюючи етапи розвитку історичних подій, проблем. Такий проблемний виклад знань учений будував на матеріалі історії науки і шляхом розкриття наукових методів дослідження. Науково-методична діяльність привела В.С. Іконникова до розуміння необхідності доповнення лекцій наочним матеріалом, як необхідної умови забезпечення практичного оволодіння студентами навчальних курсів. В.С. Іконников з метою поліпшення науково-методичної діяльності вже з початку 70-х рр. XIX ст. (1871/1872 навчальний рік), почав вести практичні заняття в педагогічній семінарії, яка за ініціативою попечителя Київського навчального округу М.І. Пирогова була створена при Університеті св. Володимира з 1 січня 1859 р.

До цього часу (1871) викладання в Університеті було тільки лекційним. На практичних заняттях В.С. Іконникова, студенти розглядали стародавні російські літописи, ними під керівництвом вченого розроблялися часткові питання, придатні для читання на лекціях, готувалися історичні програми, студенти ознайомлювалися із новітньою літературою і основними джерелами. В.С. Іконников вважав за потрібне включення у пізнавальний процес усіх органів сприйняття, що підвищує увагу, формує важливе для спеціаліста та науковця вміння – спостережливість. Грунтовне засвоєння теоретичних положень, учений пов'язував із практичними заняттями, застосуванням демонстраційного матеріалу, стародавніми російськими літописами, новітньою літературою, іншими письмовими джерелами. Вихованці вченого згадували дидактичні знахідки, що використовувалися В.С. Іконниковим із метою підвищення ефективності навчального процесу. Так, при викладанні курсу російської історії він зазначав: „... студенти пояснювали пам'ятки російської історії, аналізували реферати та пояснювали питання гімназійного курсу викладання“. Теми, які вибирав вчений для студентів були мало розробленими, але цікавими: студент О. Сребницький вдало розробив нарис історії Тверського князівства і подав до розгляду В.С. Іконникову монографію „Дворянство, селянство, купецтво і міста, за даними Катеринської комісії складання проекту Нового уложення“ (1872).

Таким чином, у науково-методичній діяльності вчений, поряд із традиційним пояснювальним методом, упроваджував й інші прогресивні на той час методи: проблемний виклад матеріалу, метод демонстрації. Він обґрунтовував важливість використання методів і форм викладання, що базуються на врахуванні пізнавальних інтересів, активізації емоційних процесів.

Стимулюючо-мотиваційний компонент. Значна увага В.С. Іконникова приділялася питанню мотивації навчальної діяльності. Головним чинником стимулюючо-мотиваційної сфери студентів, на думку вченого, є пізнавальний інтерес. Він вважав: „Можливо і повинно керуватися розумінням, що при

зростаючому прагненні до освіти, настав час турбуватися про те, щоб ... прагнення до вищих ідеалів ... підтримував в юних розумах бажання до придбання ... знань ...". Обґрунтовуючи важливе значення пізнавального інтересу в процесі навчання, вчений звертав увагу на те, що під його впливом активізуються психічні процеси і пізнавальна діяльність, які лежать в основі творчої, пошукової і дослідницької діяльності. Під впливом пізнавального інтересу активніше протікає сприйняття, усвідомлення й засвоєння навчального матеріалу, стає пильнішою увага, активізується пам'ять, інтенсивніше працює уява. Тож, саме пізнавальний інтерес є стимулом продуктивної навчальної діяльності, творчого наукового пошуку. В.С. Іконников підкреслював такий взаємозв'язок: пізнавальний інтерес сприяє тривалому й інтенсивному протіканню пізнавальної діяльності, підживлює її енергетичні ресурси; у свою чергу, успішна пізнавальна діяльність зміцнює пізнавальний інтерес.

Відтак, вирішення цієї проблеми вчений убачав у приведенні змісту наукової галузі до педагогічно доцільного змісту навчальної дисципліни, що відповідає науково-методичним вимогам доступності, врахування індивідуальних і вікових особливостей: „Викладання повинно було з одного боку задовольняти всі наукові вимоги, а з іншого – моральні цілі“. Одночасно з цим, В.С. Іконников зауважував, що не слід підживлювати розум студентів виключно легкими знаннями у привабливих формах, недоцільно спрощувати зміст і полегшувати процес отримання знання. Викладання повинно відбуватися на пошуковому рівні, викликати розумову активність студентів, а навчальний матеріал має приваблювати розум студентів, захоплювати їх. Вчений вважав: „Наука викладається в Університеті для науки. Університетське викладання може принести істинну користь тим, хто шукає в храмі науки тільки науку, тобто знання“.

Одним із важливих шляхів формування інтересу і позитивного ставлення до навчання В.С. Іконников вважав ознайомлення студентів з методами наукового пізнання. Тож, він був переконаний, що елементарні знання про наукові дослідження потрібно включати до змісту всіх навчальних предметів,

поступово підводячи студентів до розуміння сучасних методів наукового пізнання, викликаючи інтерес до самого процесу здобуття нових істин: „Але не йти туди (в Університет – С.Г.) за матеріальними, спекулятивними спонуканнями“.

Разом із тим, учений підкреслював, що звичайне пояснення, навіть якщо воно супроводжується демонстрацією методу, є недостатнім. Необхідно організовувати пошукову діяльність самих студентів. Здійснювати це доцільно поетапно, починаючи з проведення бесіди, в якій молоді люди намагатимуться самостійно розв'язати певну проблему та вести обговорення способів і методів дослідження, осмислення досвіду. Останнім етапом є здійснення аналізу отриманих результатів, формулювання висновків.

В.С. Іконников зазначав, що після набуття студентами досвіду пошукової діяльності, вони можуть піднятися на вищий ступінь і використати у вивченні певного питання дослідницький метод. Перед студентами ставиться проблема, яку вони мають вирішити самостійно, здійснивши такі кроки пошуку: осмислити проблему, обґрунтувати гіпотезу, накреслити шляхи перевірки їх істинності, продумати постановку передбаченого досліду, самостійно провести дослід, зафіксувати результати спостереження, сформулювати висновки, зіставити їх із гіпотезою, довести правильність отриманих висновків. Важливо, щоб кожен студент залучився до пошукової діяльності, випробував у ній свої пізнавальні здібності, пережив радість самостійного відкриття. У такому разі, зауважує В.С. Іконников: „В даний час необхідно дати більший простір і рух нашому розумовому життю“. Відтак, для підвищення інтересу до навчання вчений закликав викладачів до пізнавальної активності та самостійності студентів: вони самі ставлять завдання, здійснюють їх виконання, розробляючи нові способи вирішення проблеми у різних варіантах.

Не втратили актуальності і в наш час висловлювання вченого про необхідність, із збудження інтересу студентів, збагачувати зміст навчального матеріалу прикладами з історії людства, зокрема, розвитку історичної науки. „В цей час заявляється прагнення з боку самих педагогів переробити всесвітню

історію на новий лад, наприклад, пропустити в підручниках всю грецьку й римську історію до часів Августа“. Дослідники науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова стверджують, що майже всі його лекції доповнені історичними довідками, поясненням ідей деяких класиків історичної науки.

Отже, проведене дослідження встановило, що формування у студентів пізнавального інтересу як головного стимулюючо-мотиваційного чинника вищої освіти вчений визначав ключовою проблемою науково-методичної діяльності. Досліджуючи це питання, вчений підкреслював такі шляхи формування пізнавальних інтересів: 1) максимальна доступність змісту, відповідність навчального матеріалу індивідуальним і віковим особливостям; 2) розкриття історичної і практичної ролі пізнання, можливостей застосування науки; 3) ознайомлення студентів із найсучаснішими методами наукового пізнання; 4) забезпечення пошукової діяльності студентів, яка ґрунтується на проблемності, самостійності, елементах творчості.

Операційно-діяльнісний компонент. У праці „Російські університети в зв'язку з розвитком суспільної освіти“, наукових статтях „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети“ та „Що повинен давати державі університет?“ значна увага В.С. Іконникова була приділена обґрунтуванню теоретичних основ організації пізнавальної діяльності студентів. В.С. Іконников слушно зауважував, що правильне сприйняття є необхідною умовою адекватності пізнання оточуючого суспільства і важливою ланкою процесу засвоєння знань. Тож, В.С. Іконников був впевнений, що навчання, особливо в Університеті, повинно бути максимально активним, творчим і наочним.

Звертаючи увагу на важливість забезпечення наочності у навчальному процесі, В.С. Іконников вважав всебічне сприймання необхідною передумовою успішного навчання. В.С. Іконников переконував, що не можна зловживати наочністю, коли молоді люди мають достатній обсяг знань для розуміння абстрактних понять. Так, зокрема, на цьому науково-методичному положенні ґрунтувалися погляди вченого щодо викладання російської історії. В

усвідомленому сприйнятті та розумінні навчального матеріалу В.С. Іконников убачав важливий фактор успішності навчання. Вчений був переконаний, що викладач, передусім, повинен сформувати у студентів чітке уявлення про предмет вивчення того чи іншого розділу програми та викликати позитивне ставлення до даного навчального матеріалу. На своїх лекціях В.С. Іконников, перш ніж викладати історичний аспект питання, звертав увагу аудиторії на мету та необхідність вивчення даної теми, потім зупинявся на сутності проблеми та шляхах її обґрунтування.

Важливим фактором, що впливає на усвідомлення і розуміння знань, на думку В.С. Іконникова, є якість викладання. Воно повинне бути доступним, чітким, переконливим і відповідати віковим особливостям студентів. Вчений піддавав критиці викладачів, які ускладнюють навчання іншомовним викладом, не зрозумілими пропорціями і науковими позначеннями. Вважав, що „підручник всесвітньої історії повинен бути написаний в російському дусі й з російської точки зору“. Разом із тим, В.С. Іконников вимагав цілісності, системності у поданні навчального матеріалу, і переконував, що необхідно перенести акцент на глибоке усвідомлення ключових моментів історичної науки, розвиток наукового й творчого мислення, вміння користуватися літературою. Вчений висловлював негативне ставлення до викладачів, які замість наукових теорій обмежувалися наведенням окремих прикладів, що ілюструють певне явище або часткове положення. Вчений закликав викладачів під час викладання виділяти головне, групуючи навколо нього додатковий, допоміжний, ілюстративний матеріал, одночасно пояснюючи, на що саме варто звернути увагу в першу чергу, а що є другорядним.

Важливим в навчанні В.С. Іконников визначав запам'ятовування і систематизацію накопичених студентами уявлень, понять та навичок. У зв'язку з цим вчений зазначав, що примусове заучування не є єдиним шляхом запам'ятовування. Він був свідомий того, що у молодому віці пам'ять головним чином збагачується шляхом мимовільного запам'ятовування: у процесі праці, спілкування. Вчений зауважував, що мимовільно запам'ятовується те, що

важливо для людини, пов'язане з її потребами, з активною практичною або інтелектуальною діяльністю. Отже, В.С. Іконников підкреслював, що організацію навчальної діяльності студентів необхідно здійснювати таким чином, щоб вона збуджувала потребу в знаннях, створювала умови для мимовільного збагачення пам'яті у процесі творчої праці, різноманітної діяльності й спілкування.

Вчений, відзначаючи, що самостійність навчання запобігає формалізму засвоєння, забезпечує мимовільне запам'ятовування й розвиток волевих рис особистості, визначав самостійність пізнавальної діяльності як одну з найважливіших передумов повноцінного оволодіння знаннями, вміннями й навичками. Негативний вплив на якість засвоєння та систематизації знань, на думку В.С. Іконникова, має використання застарілих, абстрактних методів викладання: „університетське життя здається мені штучно відірваним від російського суспільства“. В.С. Іконников вважав „Всі науки повинні стимулювати студентів займатися охочо, бути розумними і добрими“. Розвиваючи цю думку, вчений відзначав, що найнебезпечнішим є те, що застарілі методи навчання й невігластво потребують зусиль від викладачів, а від студентів турбот, прикрощів: „Від нестачі в істиннім вчені роблять насильницькі, забобонні ... примуси, гоніння ...“. Отже, педагог був свідомий того, що одним із шляхів забезпечення ефективності засвоєння науково-методичного змісту є використання методів навчання, що ґрунтуються на врахуванні вікових та індивідуальних особливостей, пізнавальній та практичній діяльності студентів. Поглиблення і закріплення – завдання наступного ступеня засвоєння навчального матеріалу, переконував В.С. Іконников у праці „Російські університети в зв'язку з ходом суспільної освіти“ та наукових статтях „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети“ та „Що повинен давати державі університет?“. Досвід багаторічної викладацької діяльності надав можливість вченому робити висновок, що суттєві ускладнення у процесі навчання виникають у студентів при переході від зрозумілої наочності до більш складного абстрактного матеріалу, коли, базуючись на

засвоєних знаннях, потрібно здійснювати власні роздуми. Більшість із них не може швидко зрозуміти й запам'ятати новий матеріал і це зумовлює пасивність у роботі. Саме тому найважчим у навчальному процесі В.С. Іконников вважав забезпечення ґрунтовності знань: „Викладання часто не виходило за рамки елементарних вимог“.

В.С. Іконников справедливо вважав, що розходження теорії і практики є найбільш шкідливим виявом формалізму у процесі навчання. Тому, вказував він, уникнення такої невідповідності має здійснюватися двома шляхами: 1) постійне вирішення студентами прикладного значення теоретичних положень; 2) розвиток вмій та навичок використовувати наукові знання для вирішення практичних завдань. Все це є важливим моментом навчального процесу і водночас завершальним, ступенем засвоєння знань.

Удосконалення лекційної майстерності. Велику кількість висловлювань, що дозволяють скласти уявлення про лекторську майстерність В.С. Іконникова, можна знайти у спогадах його колег, учнів та сучасників. Його учень, а з часом видатний історик В.І. Савва, згадував: „Лекції В.С. Іконникова були комплексом прагматичного матеріалу з історії, із численими замальовками, подробицями, історіографічними та джерелознавчими оглядами“. Він не докучав викладами, а постійно тримав думку слухача у напруженому стані з сутності питання. Всіма засобами він намагався, щоб слухачі сліdkували за ним і могли розуміти його; для цього, коли питання обіймало декілька лекцій, він починав завжди з огляду джерел і літератури, а вже потім просувався далі. Він любив створювати атмосферу спокійного зосередженого викладу серед студентів, і цим напружував їхній розум. Найбільш характерною рисою лекцій В.С. Іконникова був високий рівень їхньої наукової концептуальності, що виявлялося в умінні вченого виділити головне з навчального матеріалу. Дослідник історії О.І. Соболевський вважав, що „виклад В.С. Іконникова був суто науковий. Він читав ... нову російську історію, а один з його курсів з історії царювання Катерини II користувався у студентському літографічному виданні великим успіхом“. Крім цього, студенти неодноразово підкреслювали

його здатність до переконливої аргументації навчальної інформації. Авторитет В.С. Іконникова як науковця і викладача в Університеті св. Володимира, Київських Вищих жіночих курсах, серед наукових товариств був незаперечний.

Таким чином, змістовий бік лекцій В.С. Іконникова відзначався ґрунтовністю, науковістю та спокійністю викладу. Він завжди піклувався про те, щоб слухачі уважно слідкували за його думкою і розуміли сутність розглядуваних питань, вмів словом заохочувати їх до навчання. В.С. Іконников ніколи не зводив лекції до дослівного переказу підручників та посібників. Його викладу були властива велика переконливість. Матеріал для лекційного курсу був підібраний так, що він містив усе принципове і необхідне, зважаючи на його значно більший, порівняно з підручником, обсяг. Наприклад, у контексті історії Росії для майбутніх науковців та службовців, він пояснював історичні факти з великими відступами. Історик В. Данілевич писав, що студенти його часу звали В.С. Іконникова „суцільні примітки“ – так багато було додаткового матеріалу. Майбутнім вчителькам виклад був більш спрощений, направлений на виховання особистості. Зміст лекційного матеріалу визначався педагогом незалежно від пізнавальних можливостей студентів, був розрахований на засвоєння історичних знань, пробудження самостійної пошукової діяльності у їх здобутті. Цьому слугувало використання фактичного матеріалу, обов'язкові історичні екскурси, вагомі дохідливі пояснення. Такий підхід до побудови лекцій сприяв установленню зв'язків із студентською аудиторією, а високий рівень складності був запорукою збудження пізнавальних інтересів слухачів. Учні В.С. Іконникова по історичній семінарії, М. Оппоков і І. Тимошевський, відзначаючи особливу здібність ученого захоплювати слухачів, написали невеликі історичні роботи: „Князь Андрій Курбський“ (М. Оппоков, 1872) і „Питання про монастирські маєтки в Росії у XVI ст.“ (І. Тимошевський, 1872). Практичні заняття з професором В.С. Іконниковим підштовхнуло їх до наукового історичного аналізу питань російської історії.

В.С. Іконников описував також основні принципи техніки науково-дослідницької роботи вченого: „... одна з головних відмінностей історії від

природничих наук полягає у тому, що факти не можуть повторюватися, а отже „вони не підлягають перевірці за допомогою досвіду“. Основою всіх досліджень вченого був документальний факт, який він ставив понад усі інші поняття. На основі документального досвіду В.С. Іконников складав лекції, програми, наукові дослідження. Такого ставлення до практичних занять, вчений вимагав і від студентів. У лекціях В.С. Іконников рідко вдавався до розгорнутого аналізу, теоретичного узагальнення або висновків. Лекційний матеріал мав фундаментальну джерельну базу: В.С. Іконников досконало володів наявним у вітчизняних та зарубіжних архівах документальним матеріалом, добре знав бібліотечні колекції, особисті фонди, тогочасні журнали „Російська старовина“ і „Університетські відомості“. Зазначимо, що на 1891 р. ще не визначене було поняття історичного джерела. Вчений у праці „Досвід російської історіографії“ (1891) дає відповідь яким чином історик може отримати знання про минуле: „Історія відрізняється від інших наук переважно тим, що не має справи безпосередньо з матеріалом, а бачить перед собою тільки відбиття вражень, справлених на очевидців та найближчих свідків“. На думку історика, це і є історичне джерело.

Зміст лекційного курсу з російської історіографії лише в рукописному вигляді мав систематичний виклад від XVIII до кінця XIX ст. Ганна Леопольдівна Іконникова, дружина вченого, упорядкувала „Записки по історіографії“ для студентів Університету св. Володимира та слухачок Вищих жіночих курсів. Лекції були популярними і відображали матеріали та ідеї професора В.С. Іконникова.

Аналіз змісту лекцій В.С. Іконникова дає підстави зробити висновок, що матеріал курсу мав цілісний і оригінальний характер, основні положення лекційного матеріалу були викладені в ньому на рівні сучасної історичної науки, та збагачені результатами історичних досліджень. Інтерес слухачів підживлювався джерельними відомостями класиків історії – К.Д. Кавеліна – історія Росії; Т.М. Грановського, С.В. Єшевського – загальна історія.

Дослідженням виявлено, що В.С. Іконников викладав історичні дисципліни на Київських Вищих жіночих курсах, узагальнивши рівень підготовки, висунув певні пропозиції, що стосувалися оновлення змісту та вдосконалення навчального процесу, до засновника Київських ВЖК С.С. Гогоцького, з 1878-1881рр. – завідувача курсів. Він висловив тверде бажання розробити власний курс, який би надавав можливість студенткам засвоювати історичну науку і досягати успіхів у навчанні на рівні з іншими дисциплінами. В.С. Іконников став директором Київських ВЖК у квітні 1881 р. після того, коли професор С.С. Гогоцький відмовився від обов'язків. Отже, він читав лекції в тому ж обсязі, що і в Університеті, але з меншою кількістю предметів. Як бачимо, у цей час у науково-педагогічній діяльності В.С. Іконникова окреслився науково-методичний напрям.

Тож, працюючи у площині дослідження змісту університетської освіти, вчений вніс пропозиції щодо вдосконалення навчального плану, які мали науково-методичний характер: 1) здійснення розподілу кафедр Університету за видами історико-філологічних, юридичних наук для викладання та вивчення студентами; 2) виявлення необхідності поглибленого вивчення рідної мови та сучасних іноземних мов; 3) обґрунтування важливості започаткування навчальної дисципліни „Політична економія“; 4) введення у навчальний зміст вищої освіти курсу „Історіографія“.

Київські ВЖК мали два відділення: історико-філологічне і фізико-математичне. Як свідчить дослідження, програма з історії Росії й історіографії на КВЖК не передбачала зменшення кількості навчальних годин порівняно з Університетом св. Володимира. Із затвердженням чотирирічного курсу навчання на КВЖК було введено практичні заняття з російської історії під час яких читалися та обговорювалися реферати, складені курсистками, або вивчалися історичні джерела. У змісті лекційного матеріалу В.С. Іконникова „Правління Катерини II“ було складено систематичний матеріал з історії Росії того періоду.

Отже, результати аналізу змісту навчальних програм доводять існуючий характер дидактичних змін, що були проведені В.С. Іконниковим. Вони були спрямовані на дотримання таких вимог: 1) приведення змісту освіти у відповідність до сучасного стану науки; 2) поглиблення історичної підготовки студентів і курсисток; 3) систематизований виклад навчального матеріалу; 4) виявлення головних ідей дидактичного змісту та історичних фактів; 5) встановлення взаємозв'язку історичних знань із практикою життєдіяльності людини.

Усе наведене свідчить про те, що, здійснюючи прогресивні зміни у навчальних планах і програмах, В.С. Іконников захопився науково-педагогічною діяльністю. Успіх ученого зумовлювало ставлення до підготовки лекційного матеріалу як до підсумку попереднього творчого пошуку, продовження власної наукової творчості. Значна кількість нових наукових праць ученого, знайшла відображення в оригінальному – по постановці наукових проблем навчальному курсі російської історії, літографування якого відбулося за ініціативи Університету св. Володимира (1881), і у змісті публічних лекцій з російської історії (1872, 1874), що читалися В.С. Іконниковим в Університеті св. Володимира.

Важливою складовою науково-методичної діяльності В.С. Іконникова було розроблення навчальних посібників для вищої школи: „Загальний погляд на розвиток російської історії у XVIII ст. “ (1867), „Історія Московської Русі“ (1870), „Історія Стародавньої північно-східної Русі“ (1871), „Часи Катерини II“ (1872), „Російська жінка до реформи Петра Великого і після неї“ (1874), „Історіографія“ (1878), „Російська історія XVII ст. “ (1882), „Досвід російської історіографії“ (1892), „Київ у 1654-1855 рр. “ (1904) та інші. В.С. Іконников забезпечив авторськими навчальними літографованими виданнями дисципліни, що були предметом його викладацької діяльності у вищих навчальних закладах.

Навчальні видання вченого – наслідок його ґрунтовної історичної дослідницької роботи, вони є повною мірою новими науковими творами, оскільки В.С. Іконников у історії Росії, історіографії, джерелознавстві проходив

незвіданими шляхами. Характерні особливості навчальних посібників вченого: 1) насиченість великим фактичним матеріалом; 2) цілісність головної думки; 3) новизна наукових історичних підходів; 4) висвітлення історичних фактів у відповідності до сучасних надбань історичної науки; 5) розкриття історії проблеми; постановка питань, що спонукали замислитися над станом наукової історичної думки та її розвитком; 6) доступність і чітко продумана логічна структура викладу матеріалу; новий методичний супровід; 7) добір і систематизація історичних проблем і фактів.

Науково-методична діяльність В.С. Іконникова зумовлена виконанням посадових повноважень, громадського обов'язку, вмотивована високою довірою до нього наукової еліти. Зіставно-порівняльний аналіз архівних і наукових джерел дозволив виділити зміст напряму: 1) оновлення змісту історичної освіти. Головним завданням в діяльності вченого були: приведення змісту освіти у відповідність до результатів наукових історичних досягнень; піднесення рівня історичних знань студентів; використання при визначенні змісту освіти загальнонаукових методів пізнання; усунення нелогічності в побудові навчальних предметів; виокремлення провідних ідей; забезпечення розвивального характеру навчального матеріалу; 2) В.С. Іконников розробив у співавторстві професорів Університету св. Володимира (М.Є. Ващенко-Захарченко, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, С.С. Гогоцький, О.І. Селін) „Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“, де обґрунтовано науково-педагогічні вимоги до кандидатів на посаду викладача, їх права і обов'язки, необхідність перевірки рівня викладання педагогічною радою Київських Вищих жіночих курсів.

Отже, складовими науково-методичної діяльності В.С. Іконникова були: 1) розробка методології наукового та навчального пізнання. Вчений визначив головні принципи вивчення історії: визнання домінуючої ролі історії у процесі пізнання; єдність науки і освіти; забезпечення творчої активності особистості у навчанні; 2) збагачення змісту, форм і методів викладання історичних дисциплін. В.С. Іконников розробив навчальні курси: „Історія Стародавньої

північно-східної Русі“, „Історія Московської держави“, „Історіографія“ (які читав в Університеті св. Володимира, на Київських Вищих жіночих курсах) та інші, що будувалися на принципах науковості й культуровідповідності, логічної послідовності, системності, доступності, історизму; 3) покращення лекторської майстерності. Лекції В.С. Іконникова характеризувалися такими особливостями: науковим змістом; послідовністю; базуванням на фактичному матеріалі; логікою побудови; наявністю інформації, яка дає можливість отримати орієнтири для самостійної роботи; 4) розроблення навчальних посібників для вищої школи: „Загальний погляд на розвиток російської історії у XVIII ст.“ (1867), „Історія Московської Русі“ (1870), „Історія Стародавньої північно-східної Русі“ (1871), „Часи Катерини II“ (1872), „Російська жінка до реформи Петра Великого і після неї“ (1874), „Історіографія“ (1878), „Російська історія XVII ст.“ (1882), „Досвід російської історіографії“ (1892), „Київ у 1654-1855 рр.“ (1904) та інші. В.С. Іконников забезпечив авторськими навчальними літографованими виданнями дисципліни, що були предметом його викладацької діяльності у вищих навчальних закладах. Особливостями цих посібників були: насиченість фактичним матеріалом у поєднанні з його науковим аналізом; логіка викладу; новизна наукових підходів; новий методичний супровід; доступність.

Науково-методична діяльність В.С. Іконникова пов'язана із викладацькою та управлінською діяльністю у двох вищих навчальних закладах: Університеті св. Володимира (1868-1918), Київських Вищих жіночих курсах (1878-1889).

В Університеті св. Володимира В.С. Іконников викладав загальний курс російської історії і спецкурси. Дослідженням виявлено, що характер науково-методичної діяльності в Університеті св. Володимира відрізнявся від науково-методичної діяльності на Київських Вищих жіночих курсах. Оскільки в основу навчального процесу в Університеті св. Володимира на історико-філологічному факультеті була покладена історія, особлива увага приділялася підбору викладачів історичних дисциплін і літературознавчих предметів. Одними з

перших професорів закладу були видатні вчені М.О. Максимович, і В.Ф. Цих. Вони започаткували високий науковий рівень викладання історичних дисциплін, що, у свою чергу, вимагало від В.С. Іконникова іншого стилю роботи, не схожого на той, який він застосовував у практиці Харківського імператорського університету. Це зумовлювалося тим, що, по-перше, в Університеті св. Володимира викладалася низка спеціальних дисциплін історичного спрямування, по-друге, студенти були більш підготовленими, до них можна було ставити вищі вимоги, ніж до слухачів інших вищих навчальних закладів.

Відтак, аналізуючи ці факти, можна зробити висновок, що вчений не був блискучим лектором, але лекції В.С. Іконникова відрізнялися такими характерними особливостями: 1) науковою концептуальністю; 2) історичним добром матеріалу, 3) послідовністю; 4) суворістю логічної побудови; 5) фактологізмом; 6) оптимальним поєднанням історичних наукових термінів та живої мови; 7) наявністю джерельної інформації, що дає можливість отримати орієнтири для самостійної роботи; 8) науковою цінністю для майбутньої спеціальності її слухачів.

Завдяки численним позитивним характеристикам, що отримували як дослідження, так і лекції, що літографувалися, В.С. Іконников неодноразово був нагороджений золотими медалями (1864, 1884, 1903, 1907), та знаками відзнаки. Зазначимо, що наукове визнання та популярність лекцій і історичних досліджень серед студентів та викладачів обумовлювалася кількома причинами. По-перше, навчальні дисципліни була викладені у відповідності до досягнутого на той час рівня розвитку історичної науки. По-друге, дослідження та праці відрізнялися, новизною наукового змісту та повнішим обсягом фактичного, джерельного матеріалу. На жаль, ґрунтовних історичних матеріалів щодо продовження курсу історії Росії не залишилося. Пізніше, з прочитаних ученим лекцій з давньої та нової історії Росії були опубліковані лише деякі з них. Той факт, що лекції записувалися студентами у достатній мірі відтворює зміст лекційного курсу В.С. Іконникова, доводить вагомість лекцій.

Отже, В.С. Іконников заглиблюється у науково-методичну діяльність. Він розробляє нові навчальні програми лекцій, удосконалює власну лекційну майстерність. Завдяки своїй сумлінній викладацькій діяльності і самостійним науковим пошукам вчений у короткий термін набув педагогічного авторитету за фактологізм і конкретність викладу, за аналогії з працями західних істориків. Крім безпосереднього викладання у навчальному закладі, педагог брав участь у публічних читаннях лекцій, що були започатковані Університетом св. Володимира з метою зібрання коштів для бідних студентів та голодуючих із Самарської губернії Росії. В.С. Іконников прочитав лекції: „Петро I“ (1872 р.) та „Російська жінка“ (1874).

Оновлення змісту освіти. Свідоме ставлення В.С. Іконникова і творчий підхід до проблеми обробки навчального змісту виявилось уже на першому етапі його науково-методичної діяльності. Так, на початку роботи в Університеті св. Володимира В.С. Іконников висунув пропозицію поглибити курс історії Росії, джерелознавства і історіографії. Вчений був переконаний, що його зміст необхідно збагатити новими науковими результатами і сучасними методами досліджень. Відтак, за його ініціативи було запроваджено курс історіографії одну годину на тиждень упродовж 4-х років навчання. Зазначимо, що раніше цей курс не вивчався у закладах вищої освіти. Нова програма курсу історіографії поділена вченим на „Джерела російської історії“ й „Історію науки в її головних представниках“ значно відрізнялася своєю науковістю. Дружина В.С. Іконникова – Г.Л. Іконникова упорядкувала цей курс для слухачок Вищих жіночих курсів („Записки по історіографії“), вони були дуже популярними і відображали матеріал системного викладу В.С. Іконниковим. На Київських Вищих жіночих курсах В.С. Іконников знов звернувся до проблеми оновлення навчального змісту. Тут він викладав курс історії Росії, й історіографію за оригінальною програмою, що характеризувалася новаторським змістом: по-перше, дисципліни були детально структуровані, що забезпечило більш чіткий і систематичний розподіл навчального матеріалу, по-друге, вивчення основних тем передбачалося здійснювати у логічному взаємозв'язку й меншому обсязі.

Таким чином, джерелом зацікавленості вченого загальнодидактичними проблемами, зокрема оновленням змісту освіти, були його плідні науково-педагогічні пошуки. До цієї проблеми В.С. Іконников звернувся свідомо, глибоко розуміючи її сутність і необхідність вирішення.

Отже, робота В.С. Іконникова у цьому напрямі привела його до висновку, що планування навчального процесу має бути підпорядковане таким принципам: 1) науковість, тобто науково обґрунтовану систему завдань, змісту, методів, форм і засобів; 2) реальність та оптимальність запланованих заходів, виконання яких забезпечувало б рівномірний режим роботи вищого навчального закладу; 3) систематичність; 4) доступність; 5) науково-педагогічна доцільність.

У відповідності до принципів планування навчального процесу В.С. Іконников вносив суттєві зміни до змісту університетської освіти. Так, розробка нових програм для Університету св. Володимира і Вищих жіночих курсів із дисциплін була завершена до 1880 р. Програма з історіографії передбачала збільшення кількості годин і викладання у восьми семестрах (замість двох). Зміст курсу поділявся за двома розділами: перший (для викладання у першому, другому, третьому, четвертому семестрах; „Джерела російської історії“) – систематичний виклад російської історіографії від початку XVIII до кінця XIX ст. включно; другий (для викладання у п'ятому, шостому, сьомому, восьмому семестрах; „Історія науки в її головних представниках“). Курс історіографії професор В.С. Іконников викладав в Університеті св. Володимира і на Київських Вищих жіночих курсах.

Аналіз архівних й наукових джерел показав, що основною діяльністю професора В.С. Іконникова в Університеті св. Володимира і на Київських Вищих жіночих курсах були лекції. В.С. Іконников викладав російську історію. За планом вчений повинен був вести курс „Історії Московської держави та історії Росії пізнішого часу (до Олександра I включно)“, але у зв'язку з хворобою і смертю доцента І.В. Лашнюкова паралельно йому довелося читати „курс історії Південно-Західної Русі (переважно історії українських земель)“.

В.С. Іконников читав також спеціальні курси, які „стосувалися окремих проблем російської історії XVI-XVIII ст. (Новгородська республіка; Московське царство; Росія в XVI ст.; зовнішні відносини Росії XVII-XVIII ст.; царювання Катерини II; Київська і Галицька Русь: історіографія)“.

Дослідник життя та творчості вченого О.І. Соболевський зазначав, що як лектор В.С. Іконников не був особливо популярний: „Лекціями в Університеті В.С. Іконников не дуже захоплювався. ...Його виклад був спокійний, рівний, виключно науковий. Він читав в основному нову російську історію, і один з його курсів з історії царювання Катерини II, користався в студентському літографованому вигляді великим успіхом поза Університетом“.

Крім того, В.С. Іконников взяв на себе обов'язок систематизації спецкурсів з історії Росії („Лекції по історії Російської держави з найдавніших часів до XVII ст.“). Зазначимо, що в архівних фондах збереглися рукописні матеріали, що підтверджують цей факт й відображають реформаторські позиції вченого щодо розробки дидактичного змісту навчальних дисциплін. Вивчення архівних джерел довело, що результатом творчих пошуків ученого було створення якісного лекційного матеріалу, укладеного в струнку систему доступну розумінню студентів та курсисток.

Таким чином, маємо зазначити, що дидактична проблема розробки змісту освіти завжди знаходилася у колі творчих інтересів вченого. У результаті його наукових пошуків були оновлені навчальні плани й програми, підготовлені конспекти лекцій з історичних дисциплін. Аналіз цих джерел виявив, що науково-методична діяльність ученого в означеному напрямі була спрямована на вирішення таких завдань: 1) підсилення наукових основ знань студентів, (введення нових дисциплін, тем, понять, історичних фактів, що підвищують науковий рівень навчального матеріалу); 2) приведення змісту освіти у відповідність до розвитку сучасних наукових історичних знань, збагачення результатами найновіших досліджень; 3) відображення у навчальному змісті наукових методів пізнання, що дозволяло давати наукове пояснення історичним явищам і процесам, що вивчаються, і використовувати отриманні знання як

інструмент пізнання нових; 4) включення у зміст важливих світоглядних ідей, що наближають студентів до наукового розуміння й освоєння історичних процесів, фактів, проблем; 5) усунення нелогічності у побудові навчальних предметів (перерозподіл навчальних тем); 6) виокремлення основних історичних закономірностей й особистостей, що пронизують увесь зміст навчальної дисципліни; 8) розвиваючий характер навчального матеріалу, що визначав перспективи інтелектуального розвитку студентів і курсисток.

Удосконалення навчального процесу. Перші спроби вдосконалення процесу навчання здійснювалися В.С. Іконниковим ще на початковому етапі науково-педагогічної діяльності, коли, викладаючи у Харківському імператорському університеті (1866-1867), він вніс пропозицію щодо систематизації стану історичних знань у Росії в до петровську добу (до XVII ст.). З метою надання допомоги студентам у вивченні історії Росії. Втім, цілеспрямована й інтенсивна діяльність вченого у цьому напрямі розгорнулася значно пізніше – у межах виконання обов'язків приватного комітету при Університеті св. Володимира по влаштуванні Київських Вищих жіночих курсів.

Численні і різноманітні обов'язки В.С. Іконникова визначалися його участю в наукових товариствах і комісіях. Аналіз змісту обов'язків дає підстави зробити висновок, що вчений як ординарний професор ніс повну відповідальність за наукову та науково-методичну організацію викладання історичних дисциплін у навчальних закладах Російської імперії де він викладав. У зв'язку з цим, стає зрозумілим, що коло питань, які знаходилися в центрі уваги В.С. Іконникова, значно розширилося. Найпершим відчутним результатом науково-методичної діяльності вченого на цій посаді стало те, що до вирішення науково-методичних питань почали залучатися провідні вітчизняні вчені: В.Б. Антонович, І.В. Лучицький, О.І. Соболевський, Ф.Я. Фортинський та інші. Значення цієї співпраці важко переоцінити, адже у великій мірі завдяки їй, зокрема, підвищився рівень викладання навчальних історичних дисциплін, і взагалі, відбувалося піднесення науково-педагогічної думки серед прогресивних кіл суспільства.

Маємо зазначити, що 1876-1889 рр. були роками свідомого відношення В.С. Іконникова до проблеми вдосконалення навчального процесу. Вчений систематично відвідував заняття, вивчав особливості взаємодії викладачів та студентів і курсисток, був присутнім на випускних іспитах і на практиці пізнавав усі переваги й недоліки сучасної йому системи освіти. З часом В.С. Іконников зайнявся розробкою переліку наочних та інших різноманітних дидактичних засобів для вивчення історії Росії, згодом – почав здійснювати комплектування бібліотек. Складена вченим бібліографія наукової і навчально-методичної літератури відкривала студентам і викладачам доступ до сучасних історичних творів і попереджувала використання застарілих, антинаукових джерел. Відтак, на той час В.С. Іконников володів значним досвідом у дослідженні питання організації процесу навчання, вчений глибоко усвідомлював причини його неефективності: 1) ігнорування особливостей процесу засвоєння знань; 2) використання формальних методів навчання; 2) низький рівень професійності викладачів; 3) незадовільне дидактичне забезпечення навчального процесу; 4) недосконалість системи контролю знань; 5) обмеження творчої свободи викладачів. Утім, службові повноваження не надавали йому можливостей для здійснення суттєвих перетворень у системі освіти.

Провідні положення документу мали на меті визначення науково-педагогічних вимог щодо організації процесу навчання на Київських Вищих жіночих курсах: 1) засвоєння знань повинно здійснюватися не шляхом примусового, механічного запам'ятовування, а на основі усвідомлення, розуміння, закріплення і використання у практичній діяльності; 2) під час викладу нового матеріалу головна увага студентів і курсисток повинна бути спрямована на провідні ідеї та головні положення; 3) використання викладачами методів викладання, що ґрунтуються на активізації психомоторних процесів, активній пізнавальній та практичній діяльності; 4) забезпечення самостійності у пізнавальній діяльності; (використання всього спектру дидактичних прийомів і засобів під час вивчення історичних тем

(унаочнення, застосування на практиці, наведення фактів). Тож, як ординарний професор та директор Київських ВЖК В.С. Іконников слідкував за дотриманням педагогами всіх ланок засвоєння знань, вимагав організувати навчальний процес таким чином, щоб викладання було доступним, послідовним, систематичним, активним, постійним.

У своїй діяльності вчений поєднував традиційні та інноваційні форми організації, контролю та регулювання навчального процесу: відвідування навчального закладу і здійснення аналізу процесу навчання, проведення науково-педагогічних нарад, відвідування випускних іспитів, започаткування публічних випускних та перевідних екзаменів, використання чіткої системи роботи викладачів.

В.С. Іконников здійснював систематичні перевірки на Київських Вищих жіночих курсах. Так, приміром, він особисто відвідував лекційні заняття з кожної історичної дисципліни. Так, у 1881-1882 рр. здійснював перевірку системи викладання історичних дисциплін на КВЖК. А в 1883-1886 рр. він проводив аналогічні перевірки в Університеті св. Володимира. Усе це дозволяє говорити про глибоке усвідомлення вченим необхідності вдосконалення навчального процесу, про його відповідальне ставлення до своїх обов'язків.

Під час перевірки системи викладання В.С. Іконников здійснював детальний аналіз ефективності навчального процесу. Значну увагу при цьому вчений приділяв забезпеченню сучасним науковими інформаційними викладами історичних дисциплін. Власні висновки оприлюднював на зборах викладачів вищого навчального закладу, в якому проводилася перевірка. На таких науково-педагогічних нарадах учений характеризував недоліки і окреслював шляхи їх подолання. Крім цього, В.С. Іконников обґрунтовував важливість вилучення із науково-педагогічної практики формальних методів викладання, ознайомлював педагогів із новими навчальними виданнями, читав для них результати сучасних наукових досліджень. Отже, тісний зв'язок, що таким чином встановлювався між викладачами і професором В.С. Іконниковим,

підживлював науково-педагогічні пошуки вченого, сприяв зародженню нових ідей у сфері науково-методичного керівництва.

В.С. Іконников особисто відвідував випускні іспити з історичних дисциплін у Університеті св. Володимира і вступні экзамені на Київські Вищі жіночі курси, де мали продовжувати навчання найкращі вихованці губернських гімназій. Творчий підхід вченого до питання контролю успішності навчання на Київських Вищих жіночих курсах й в Університеті св. Володимира виявився у тому, що у 1878 р. В.С. Іконниковим були введені публічні випускні та перевідні випробування. Для складання таких екзаменів щорічно й що семестрово допускалися всі студенти Університету та курсистки КВЖК. Аналіз отриманих результатів В.С. Іконников відображав у розгорнутому звіті для Міністерства народної освіти, зміст якого відображав такі характеристики: а) чи вивчення історичних наук здійснювалося у відповідності до затверджених програм, керівництв та розкладу занять; б) на якому ступені знаходяться успіхи студентів (курсисток) у кожному закладі; в) пропозиції для вдосконалення навчального процесу.

Виконуючи посадові обов'язки директора Київських Вищих жіночих курсів та ординарного професора Університету св. Володимира В.С. Іконников усвідомлював, що керівник не може бути консервативним виконавцем інструкцій, а мусить бути творчим організатором. Аналіз діяльності викладачів історичних дисциплін Вищих жіночих курсів переконливо доводить, що всупереч керівним урядовим настановам, які обмежували ініціативу педагогів у рамках офіційної освітньої політики, вчений захищав свободу викладання. Він завжди намагався надавати викладачам можливість творчого вирішення проблеми вибору навчального матеріалу та використання дидактичних методів.

Дослідження науково-методичної діяльності В.С. Іконникова свідчить, що вчений вдосконалював систему роботи викладачів історичних дисциплін. У нормативних документах їхні обов'язки визначалися досить обмежено: „Спостерігати, щоб викладачі були одностайними у викладанні і не порушували єдності у ході спрямування науки. З цією метою декілька разів

упродовж курсу відвідувати аудиторії“. Вчений, свідомо дотримуючись позиції демократичної єдиноначальності та колегіальної творчості, наділяв викладачів широкими посадовими повноваженнями. Вони забезпечували підвищення рівня викладання на КВЖК і в Університеті св. Володимира, налагоджували науково-методичні механізми, а також систематично інформували директора ВЖК про перебіг навчального процесу на курсах. Від помічників В.С. Іконников вимагав щорічного звіту про роботу.

Наприкінці 70-х рр. ХІХ ст., у зв'язку зі зростанням історичної культури випускників вищих навчальних закладів та загальним піднесенням громадсько-просвітницького руху, до тем випробувальних вступних лекцій почали долучати питання науково-методичного характеру, на кшталт: пояснити студентам загальний погляд на розвиток російської історії, розтлумачити студентам розробку російської історії в ХVІІІ ст., характеристики громадських діячів в Росії перед реформою Петра Великого. Таким чином, науково-методичні питання вимагали значного часу, виконання багатьох організаційних завдань. Як директор КВЖК, вчений повинен був: 1) аналізувати всі протоколи усних іспитів, курсових робіт; 2) очолювати комісію зі спеціальних історичних дисциплін; 3) скласти теми випробувальних вступних лекцій; перевіряти та скласти рецензії на письмовий виклад показових занять; 4) доповісти про результати випробувань. Архівні джерела свідчать, що у більшості випадків В.С. Іконников погоджувався, що найбільш об'єктивно визначити ступінь підготовленості претендента на посаду викладача можна не за результатами письмових відповідей, написаних упродовж обмеженого періоду часу і під суворим контролем, а лише у процесі безпосереднього спілкування.

Разом із тим, дослідники науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова (І.Н. Войцехівська, О.І. Соболевський) доводять той факт, що абсолютна більшість претендентів намагалася пройти випробування на посаду викладача у комісії під керівництвом директора Київських Вищих жіночих курсів, так як у цьому випадку вони отримували нові знання і поради. В.С. Іконников у свою чергу, мав можливість безпосередньо познайомитися з майбутніми

викладачами. Наші дані підтверджують той факт, що вчений підготував понад двадцять рецензій, які визначають ступінь кваліфікації майбутніх викладачів.

Аналіз їхнього змісту дозволив виділити досить чітку систему науково-педагогічних вимог, які ставилися В.С. Іконниковим перед кандидатами. Він був переконаний, що викладач у своїй діяльності, передусім, мусить володіти змістом і керуватися затвердженими освітніми документами. Тому, в основі науково-педагогічної творчості має бути навчальна програма. Вчений уважав, що педагог повинен мати чітке та всебічне уявлення про поняття й методи, що лежать в основі тієї науки, яка викладається.

В.С. Іконников не допускав, невизначеності у знаннях при викладанні основ наук. У зв'язку з цим він зауважував „Я звик передивлюватися, перевіряти і поправляти“. Цей принцип вчений завжди використовував у роботі. Разом із тим, В.С. Іконников засуджував фактичні помилки викладача, нечіткість у викладанні. Вимагаючи цілісності у поданні навчального матеріалу, він залишався незадоволеним, якщо автор лекції замість історичних досліджень обмежувався наведенням окремих фактів. Учень вченого В.І. Савва зазначав, що лекції В.С. Іконникова мали системний виклад історії.

Особливу увагу В.С. Іконников приділяв тим фрагментам, які стосувалися науково-педагогічних проблем викладання теми. Він протистояв штучному ускладненню навчального матеріалу непотрібними подробицями, зазначаючи при цьому, що певні елементи наукового змісту варто залишати для самостійної роботи студентів. Вчений піддавав жорсткій критиці авторів, які невдало висловлювалися, не дотримувалися ясності у стилі викладання, а також припускалися граматичних помилок при написанні. Він уважав, що такі люди взагалі не можуть бути причетними до викладацької практики.

Одночасно із такими вимогами до спеціальної та науково-педагогічної кваліфікації кандидатів В.С. Іконников постійно враховував складнощі, із якими вони зустрічалися при складанні випробувальних вступних лекцій у наслідок відсутності необхідних підручників і кваліфікованих консультантів. Прихильність В.С. Іконникова викликали працелюбні, старанні та допитливі

претенденти серед яких: В.Б. Антонович, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, О.О. Клоссовський, І.В. Лучицький, Ф.І. Міщенко, О.І. Соболевський, Ф.Я. Фортинський та інші.

Складні життєві обставини, внаслідок яких В.С. Іконников не одразу став викладачем Університету св. Володимира в Києві залишили глибокий слід в душі вченого. Очевидно саме тому він, ставився із співчуттям до людей, котрі з різних причин потребували допомоги у викладацькій діяльності, або балотувалися на інше місце викладання.

Так, зокрема, вчений запросив на викладацьку діяльність з Москви до Києва О.І. Соболевського у квітні 1884 року (згодом талановитий педагог, відомий академік-філолог) наполягаючи, щоб письмовий відзив написав Т.Д. Флоринський. Це є яскравим свідченням того, що вчений був супротивником формального підходу у вирішенні питання добору педагогічних кадрів. Значне місце у досвіді науково-методичної діяльності вченого посідає участь у роботі піклувальної ради з загальної історії Київського навчального округу. Попечитель КНО С.П. Голубцов часто викликав вченого у „справах служби“. Вчений обговорював з попечителем таємне розпорядження Міністерства народної освіти від 11 червня 1883 р. про тілесні покарання в середніх навчальних закладах. Документ мав позначку „таємно“. Важливо, що В.С. Іконников приписав: „Було надіслано мені як члену попечительської ради. При обговорюванні більшість була проти цих мір“.

Аналіз архівних джерел свідчить, що В.С. Іконников розробив систему контролю професійного рівня викладачів. З цією метою він залучав до своєї діяльності заступників, які два рази на рік подавали йому розгорнутий звіт із детальною характеристикою індивідуальної роботи кожного викладача. Аналізуючи подані звіти, вчений враховував думки своїх колег, які у систематичному живому спілкуванні мали змогу об'єктивно оцінити ступінь кваліфікації викладача та його педагогічну компетентність.

Таким чином, зазначимо, що одним із центральних В.С. Іконников вважав питання добору педагогічних кадрів. Вирішенню цієї науково-педагогічної

проблеми вчений віддав багато творчих сил і енергії. Він обґрунтував систему вимог до претендента на викладацьку діяльність: 1) в основі творчого викладання кандидат має керуватися затвердженими освітніми документами; 2) повинен мати всебічне уявлення про поняття й періоди, що лежать в основі тієї науки, яка викладається; 3) має дотримуватися цілісності й ясності у стилі викладання; 4) розкривати головні наукові положення й не обмежуватися викладом фактів; 5) не допускати фактичних і граматичних помилок.

Сказане доводить, що В.С. Іконников критично ставився до формалізму в розв'язанні проблеми педагогічних кадрів. У діяльності вченого можна виділити такі інноваційні елементи: 1) впровадження у практику випробувальної вступної лекції для бажаючих обійняти посаду викладача; 2) членство у піклувальній раді КНО з загальної історії; 3) використання системи професійного контролю за допомогою заступників (КВЖК).

Небайдуже ставлення до науково-педагогічних проблем не полишало свідомості В.С. Іконникова до самої смерті. Так, вчений, який в останні дні свого життя через хворобу був змушений в основному проводити дома, із зацікавленістю сприйняв пропозицію керівництва Університету св. Володимира дати висновок і опонувати на захисті П.П. Смирнова у вересні 1919 р.

Отже, проведені дослідження дозволили виділити низку ідей, що визначали зміст науково-методичної діяльності В.С. Іконникова: 1) оновлення змісту освіти (планування навчального навантаження, розробка навчальних планів і програм, підготовка літографованих конспектів); 2) удосконалення навчального процесу (визначення дидактичних вимог до організації навчального процесу, започаткування інноваційних форм науково-методичного керівництва); 3) добір і підготовка педагогічних кадрів (визначення системи вимог до претендента на викладацьку діяльність, впровадження у практику випробування (вступні лекції) для кандидатів на посаду викладача, використання системи професійного контролю за допомогою заступників директора КВЖК).

Отже, аналіз науково-методичної діяльності В.С. Іконникова в напрямі вдосконалення навчального процесу показав, що вчений застосовував творчий підхід, поєднував демократичну єдиноначальність із колегіальною творчістю. Здійснюючи організацію, контроль і регулювання процесу навчання В.С. Іконников використовував цілий арсенал інноваційних форм, серед яких: 1) проведення науково-педагогічних нарад; 2) проведення публічних випускних і перехідних екзаменів, написання курсових робіт; 3) використання чіткої системи роботи викладачів.

Відтак, констатуємо, що університетська система Російської імперії як і Університет св. Володимира, загалом, не задовольняли потреб вченого. Але у XIX ст. наука в основному творилася в університетах в Росії. Тому для професора В.С. Іконникова університетська кафедра стала „трибуною для апробації ідей та праць, і спонукала до систематичної підготовки лекцій, ... можливістю передачі своїх знань та досвіду молоді, ... місцем для оприлюднення своїх переконань...“. На жаль, повний курс лекцій В.С. Іконникова не був виданий до цього часу. Матеріали лекцій зберігаються в Інституті Рукописів Національної Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, фонд 46.

Отже, зіставно-порівняльний аналіз архівних і наукових джерел дозволив виділити зміст напряму: оновлення змісту історичної освіти. Головним завданням в діяльності вченого були: приведення змісту освіти у відповідність до результатів наукових історичних досягнень; піднесення рівня історичних знань студентів; використання при визначенні змісту освіти загальнонаукових методів пізнання; усунення нелогічності в побудові навчальних предметів; виокремлення провідних ідей; забезпечення розвивального характеру навчального матеріалу.

Література до підрозділу: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 43, 45, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 73, 81, 83, 84, 115, 116, 120, 146, 150, 151, 152, 167, 182, 186, 206, 221, 226, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,

276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 326, 329, 330, 331, 332, 334, 340, 342, 345, 352, 354, 382, 387, 388, 389, 390, 401.

2.2. Організаційно-управлінська діяльність вченого

Організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова пов'язана з його перебуванням на посадах в галузі управління університетською освітою: декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886), директор КВЖК (1881-1889), член піклувальної ради з загальної історії КНО (1871-1887), член-кореспондент Російської академії наук (1893), академік РАН (1914), дійсний член УАН (1921). В.С. Іконников був визнаний радою Університету св. Володимира гідним бути членом піклувальної ради з предмету всесвітньої історії (1871-1878).

Освітня теорія та практика останньої третини ХІХ ст. характеризувалася зародженням нових теоретичних ідей та практичним втіленням їх у діяльності вищих навчальних закладів. Професори приділяли увагу науковому обґрунтуванню організації навчально-виховного процесу на основі принципів доступності, свідомості, послідовності засвоєння знань. Своєю діяльністю В.С. Іконников сприяв підвищенню рівня викладання, впроваджував такі форми навчання і виховання, які сприяли гармонійному розвитку особистості, підвищенню та активізації пізнавальних інтересів і навчальної активності.

Аналіз архівних і наукових джерел дає можливість визначити, що за часів деканства В.С. Іконникова (1877-1880) університети керувалися статутом 1863 р. За ним кожен університет складався з факультетів. Кожен факультет: з декана (обирався на зборах факультету у присутності університетської ради на 3 роки з числа ординарних професорів), екстраординарних і ординарних професорів, доцентів, лекторів, приват-доцентів. Основними видами діяльності всіх викладачів і професорів були лекції, керівництво практичними заняттями, читання публічних лекцій, проведення іспитів, складання навчального та навчально-методичного керівництва, сприяння в науковій розробці питань, що мають відношення до предмету, що викладається.

У справі демократизації навчально-виховного процесу на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира В.С. Іконников надавав великого значення раді викладачів. На ній спільними зусиллями вирішувалися найрізноманітніші педагогічні та господарські проблеми навчального закладу. Тут панував дух колегіальності, виголошувалися власні міркування, організовувалися диспути професорів, дискусії щодо управління факультетом. Більшість викладачів (В.Б. Антонович, І.В. Лучицький, Ф.Я. Фортинський та інші), яких у свій час особисто запросив на роботу сам В.С. Іконников, були людьми прогресивними, широко ерудованими, нетерпимими до всього, що перешкоджало розвитку нового, передового.

За порівняно короткий час деканства В.С. Іконников забезпечив історико-філологічний факультет Університету св. Володимира кваліфікованими педагогічними кадрами. В.С. Іконников зміг залучити до активної праці на історико-філологічному факультеті багатьох своїх колег і помічників, яких особисто добирав у кращих навчальних закладах Харкова, Києва, Петербурга, Одеси, Москви та інших міст Європи. Своїх педагогів В.С. Іконников хотів бачити мислячими просвітителами народу, здатними прогресивно діяти. Це була плеяда високоосвічених педагогів, упереджених до деспотизму і консервативності. До них належали В.Б. Антонович, І.В. Лучицький, П.О. Терновський, Ф.Я. Фортинський та інші. Вони поширювали серед студентів енциклопедичні знання, передові ідеї тогочасної науки.

Виходячи з розуміння важливості університетського устрою вищої школи, вчений піддавав критиці сучасну систему вищої освіти: „У звітах про вчену діяльність університетів не можна не помітити значної переваги праць з практичних знань й гучних обіцянок приготування до видання капітальних праць з інших наук. ... Студенти займаються добре, поки не скінчили курсу; по виході з університету кращі з них ... гублять участь до науки ... “. Крім цього, він підкреслював, що вже на початковому етапі університетської освіти у студентів зникає зацікавленість, позитивне ставлення до пізнавальної діяльності, якщо зміст матеріалу штучно ускладнений, не враховує їхні

індивідуальні та вікові особливості: „Навколишнє середовище не радісне. В університеті є рух життя, але в цьому житті є щось штучне ... відірване від російського суспільства“. Тож, вважав університетський устрій вищої школи найбільш прийнятним.

Архівні дані свідчать про те, що, попри загалом добрі стосунки з колегами, низка викладачів виступала проти тих нововведень, які ініціював В.С. Іконников. Професор Університету св. Володимира В.І. Модестов після виборів на посаду декана, в яких його кандидатура не була затверджена, а затверджено В.С. Іконникова (Міністром народної освіти), зазначав, що деканство В.С. Іконникова підриває престиж і статус університетів, дискредитує Міністра народної освіти. Протест професора В.І. Модестова проти діяльності В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету та моменту виборів на цю посаду був викликаний образою. Але розроблений регламент виборів не був порушений.

В університетській системі було явище, з яким В.С. Іконникову довелося вести боротьбу – система диференціації, в основі якої лежали успішність та поведінка студентів. Регламентом життя Університету св. Володимира передбачалося, що студенти по закінченню повного курсу навчання здавали випробування і представляли письмову дисертацію. Удостоювалися ступеня кандидата, якщо дисертація схвалена факультетом. Студенти, що здавали випробування, але не представили дисертацію, мали звання дійсного студента. На протязі університетського курсу навчання з середини ХІХ ст. поширена двосеместрова система. Для кожного семестру існував обов'язковий навчальний план, який передбачав певну послідовність в оволодінні знаннями. В кожному семестрі студенти складали напівкурсіві і курсові перекладні іспити. Студенти були зобов'язані в кожному семестрі вивчати не менш двох додаткових дисциплін за особистим вибором, складання іспитів з яких було обов'язковим. На всіх факультетах першокурсники вивчали загальні дисципліни, а з 3-го курсу починалося вивчення спеціальних дисциплін. Курси,

які вивчаються на 3-4 курса, студенти обирають самі. В.С. Іконников вважав, що це питання повинен вирішувати факультет на чолі з деканом.

Дослідженням встановлено, що учнями В.С. Іконникова були М.С. Грушевський, В.І. Савва. Згодом вчений розпочав науково-педагогічну діяльність по добору та підготовці талановитих вчених в Університеті св. Володимира. В.С. Іконников сприяв переведенню до Києва двох молодих науковців О.І. Соболевського та Т.Д. Флориського.

Аналіз архівних джерел виявив, що плідна організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова привернула увагу державного керівництва, він був нагороджений орденами: св. Станіслава II – го ступеня (1871); св. Анни II – го ступеня (1874).

Наведені біографічні відомості доводять, що в цей час організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова стала поштовхом до історичної творчості з метою обґрунтування джерелознавчої інформації. Так, поява важливих наукових праць із історії історіографії („Граф М.С. Мордвинов“ (1873), „Російські університети в зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876), „Що повинен давати державі університет?“ (1877), „Російська історична наука в двадцятип'ятиріччя (1855-1880)“ (1880) обумовлювалася необхідністю розробки наукового змісту навчальних дисциплін, публічних лекційних курсів, які читалися вченим.

У таких наукових працях, як „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876), „Що повинен давати державі університет?“ (1877), „Російська історична наука в двадцятип'ятиріччя (1855-1880)“ (1880) В.С. Іконников узагальнив і розвинув основні положення щодо існування університетів, взагалі системи освіти, кадрової політики, проблем студентства. Обґрунтував методи історичного пізнання і довів результати власних досліджень. Наукові здобутки вченого були відзначені Міністром народної освіти І.Д. Деляновим.

Таким чином, організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова в Університеті св. Володимира вимагала застосування альтернативного підходу в

роботі, що у свою чергу, спонукало вченого до поновлення змісту освіти, збагачення його результатами власної наукової діяльності, активного пошуку нових методів викладання, підвищення рівня лекторської майстерності. Це дало змогу з перших днів викладання В.С. Іконникова надати історичним дисциплінам важливого значення у навчально-виховному процесі. Досвідченими педагогами постійно проводилася науково-педагогічна робота з метою вдосконалення їхнього змісту та якості викладання. За свідченнями сучасників, В.С. Іконников зумів суттєво поновити навчальний зміст історичних курсів і підняти його на більш високий науковий рівень, враховуючи всі науково-педагогічні здобутки своїх попередників: „Зібраний автором багатий документальний та історіографічний матеріал, опрацьований та систематизований вирішував на той час складну та багатоаспектну проблему – узагальнення та оприлюднення відомих у вітчизняній та зарубіжній історіографії джерел з історії Росії та України. Одночасно з безпосередньою викладацькою діяльністю В.С. Іконникова брав участь у 1884 р. в установчому товаристві із святкування 50-річчя Університету св. Володимира“. Ним підготовлено декілька праць до цієї події: „Університетська типографія“ (1884), Редакція „Університетських відомостей“ (1884), „Біографічний словник професорів і викладачів імператорського університету св. Володимира“ (1884), „Історико-статистичні записки про навчальні та навчально-допоміжні заклади імператорського Університету св. Володимира“ (1884) та інші.

Таким чином, організаційно-управлінська діяльність набула домінуючого характеру в роботі вченого починаючи з 1877 р. викладацька практика цілком визначала його науково-педагогічні інтереси. Науково-педагогічні ідеї та нові результати досліджень В.С. Іконникова знаходили відображення у: розробці методології наукового та навчального пізнання, збагаченні змісту, форм і методів викладання історичних дисциплін, удосконаленні лекційної майстерності, оновленні змісту університетської освіти шляхом розробки навчальних планів, програм, конспектів. У цей час здійснилося цілісне

обґрунтування та осмислення сутності власної науково-педагогічної концепції науковця.

Аналіз архівних джерел показав, що науково-педагогічний доробок вченого на даному етапі був відзначений низкою державних нагород, зокрема орденами: св. Анни 1-го ступеню (1916) та відзнаками відмінної служби (1912, 1915).

У зв'язку з цим варто відзначити, що у наукових дослідженнях науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова, які були здійсненні за радянських часів, замовчувався той факт, що він був активним дослідником історії Університету св. Володимира, його видань, студентських досліджень. Достовірність цього твердження доведена сучасною вченою І.А. Войцехівською. Сьогодні, оцінюючи цю сторінку в житті педагога крізь призму адекватного оцінювання історичних подій та абстрагуючись від ідеологічних установок, ми з упевненістю можемо стверджувати, що В.С. Іконников мав особливий інтерес до університетської освіти, це є красномовним свідченням визнання незаперечного науково-педагогічного авторитету, високої викладацької майстерності та професійної компетентності вченого.

Завантаженість В.С. Іконникова організаційно-управлінською діяльністю, позначилася на зниженні його наукової активності. Поява наукових праць ученого повністю зумовлювалася науково-педагогічними пошуками. Так, упродовж 1870-1917 рр. В.С. Іконников публікував в часописі „Російська старовина“ систематичні огляди поточної історичної літератури. До цього періоду належать роботи: „Значення царювання Катерини II“ (1897). „Київ у 1654-1855 рр.“ (1904), „Досвід російської історіографії“ Т.2, кн. 1-2 (1908), „Перебування Петра Великого у Києві (Київ-Полтава)“ (1910), „Імператриця Катерина II як історик“ (1911), „Г.Р. Державін у своїй державній та суспільній діяльності“ (1917) та інші. В них учений майстерно застосовував методи історичного аналізу до завдань історії. Отримані результати історичних досліджень забезпечили В.С. Іконникову чергове визнання його історичних

досягнень у науковому світі: обрання вченого почесним членом Московського (1915) та Новоросійського (1915) імператорських університетів, Петроградського археологічного інституту, Імператорського Московського археологічного товариства.

Обстоюючи принцип об'єктивності у науковому та навчальному пізнанні, вчений зауважував, що „ ... не любив односторонності і прагнув „правди історії“, яка з'ясовувалася його кумиром (Шлоссером) через порівняння“. Обґрунтував методологічну вимогу спиратися в історичних дослідженнях лише на факти із історії і життя, тобто речі і явища потрібно пізнавати об'єктивно, якими вони є насправді. В.С. Іконников вважав, що людина не може вносити свої корективи у хід історичних подій, підганяти результати досліджень так, щоб вони відповідали прийнятій системі. Таким чином, дотримання принципу об'єктивності наукового та навчального пізнання забезпечувало вченому обґрунтованість, доказовість одержуваних у науковому дослідженні висновків і результатів, що, у свою чергу, позитивно впливало на науково-педагогічну діяльність.

В.С. Іконников мав оригінальний погляд на вивчення історії: „Вивчаючи історію ... хотів з'ясувати зв'язок історичних подій і особистість людини ... повинен був вивчати саме життя ... хотів прямо говорити правду ...“. Дослідженням встановлено, що саме таким розумінням сутності наукового пізнання був зумовлений широкий спектр творчих пошуків ученого. Це висловлювання яскраво відображає творчу індивідуальність ученого, який не був схильний до створення перешкод між галузями історичної науки та її застосуванням, адже історія для нього була в цілому, комплексним знаряддям пізнання суспільства.

Зазначимо, що саме ця обставина зробила превалюючим „ставлення до історика як до фактолога-позитивіста. Колеги підсвідомо шукали в працях В.С. Іконникова нові факти в межах своїх інтересів“.

Такий підхід мав значний вплив на організаційно-управлінську діяльність вченого, зокрема, на характер оновлення навчального змісту історичних дисциплін, удосконалення процесу навчання, розробку методів викладання.

Збагачення змісту, методів і форм викладання історичних дисциплін. Даний напрям науково-педагогічної діяльності пов'язаний з аналізом наукової творчості В.С. Іконникова, адже саме дослідження вченого у галузі історії й історіографії (отримання нових результатів, обґрунтування найсучасніших методів дослідження) були підґрунтям тих прогресивних змін, які були запроваджені ним у змісті навчальних дисциплін вищої школи. На всіх наукових роботах В.С. Іконникова є відбиток його епохи. Характеризуючи їх значення для розвитку науки, доцільно згадати слова В.С. Іконникова в праці „Характеристика головних напрямків в російській історіографії“: ”Історія існувала разом з суспільством, змінювалась згідно з суспільством ... вона завжди відображала погляди часу і особистостей, що слугували їй“. У своєму дослідженні ми дотримувалися цієї позиції, тому, аналізуючи діяльність В.С. Іконникова щодо збагачення змісту навчальних дисциплін у контексті його історичної творчості, враховували два фактори: вибір ученим завдань наукових пошуків і новизну методів дослідження.

Вивчення організаційно-управлінської діяльності вченого свідчить, що його наукові праці мали велике значення у розвитку історичних дисциплін не лише завдяки результатам та ідеям, які у них вкладалися. Порівняльний аналіз робіт В.С. Іконникова з дослідженнями його колег (К.М. Бестужев-Рюмин, С.Ф. Платонов) дає підстави зробити висновок, що у точності, відповідності історичних суджень, у розробці нових методів дослідження вчений зробив суттєвий крок уперед. Так, наприклад, методологія історичних студій у її еволюції і основних напрямках, була видана В.С. Іконниковим (1891). В.С. Іконников у своїх працях ґрунтується на максимальному залученні джерел, а отже – фактів, тому основною ідеєю вченого щодо історичних студій є їхня об'єктивність. Таким чином, вагомий доробок В.С. Іконникова полягає у тому, що він збагатив зміст навчальних дисциплін, зокрема загальної та російської

історії, історіографії; історії тогочасного стану освіти, джерелознавства, новими фактами і сучасними методами дослідження.

Досліджуючи проблему розробки змісту навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах, В.С. Іконников дійшов висновку, що процес опанування знаннями повинен ґрунтуватися на основі принципів науковості, доступності, наочності, системності й послідовності, з обов'язковим використанням виховного потенціалу навчального матеріалу. Найхарактернішу рису науково-педагогічної діяльності вченого – високий ступінь науковості – відзначали колеги В.С. Іконникова вже на першому етапі його науково-педагогічної діяльності (1866-1877). У цей час для розробки першого курсу лекцій (Харківський імператорський університет) молодий учений обрав давню і нову історію Росії – наукову дисципліну, що тільки почала розвиватися. Попри властиву для лектора-початківця невпевненість, В.С. Іконников продемонстрував вміння будувати навчальний матеріал у відповідності до останніх досягнень науки, тому отримав надзвичайно високу оцінку слухачів і колег, серед яких було багато відомих вчених. Науково-педагогічні погляди вченого щодо загальних проблем історії Росії підкреслював Г.І. Цехановський. Таким чином, дотримання принципу науковості при розробці змісту навчальних дисциплін учений забезпечував створенням тісного взаємозв'язку лекційного матеріалу з новими науковими досягненнями. Дослідженням встановлено, що кожне наукове положення він розкривав доказово, глибоко обґрунтовуючи висновки та узагальнення, адже зміст лекцій завжди відображав наукові інтереси й переконання вченого.

В.С. Іконников доводив в лекціях, що в житті суспільства потрібні рішучі зміни. Ідеї та тематика лекцій були досить радикальні. Міністр народної освіти, в протидію цьому, створив спеціальну комісію для з'ясування можливості закриття історичних відділень в університетах. Для цієї комісії В.С. Іконников підготував доповідну записку про зменшення цензурного тиску, про свободу наукових досліджень. В листі до М.О. Попова вчений скаржився, що йому „прийшлося доводити, що студенти займаються, а професори працюють“.

Дослідженням встановлено, що організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова має розробку змісту навчальних історичних дисциплін, які вчений розпочинав із принципових, науково-педагогічних нововведень. Характерним у цьому зв'язку є курс історіографії та історії Росії, що читалися вченим неодноразово у вищих навчальних закладах. У навчальний зміст предмета він включив прагматичний матеріал з історії, історіографічні та джерелознавчі огляди власних пошуків. Дослідниця Р.О. Кирєєва зазначала, що В.С. Іконников почав досліджувати історіографічні проблеми в той час, коли після статей С.М. Соловйова цей напрям ніхто не досліджував. В.С. Іконников узагальнив та розвинув тематику історіографії, ввів нові поняття, обґрунтував оригінальні методи історичного пізнання. Р.О. Кирєєва вважає „що вже з першими лекціями В.С. Іконников виступає як історіограф-професіонал“ дає підстави вважати його одним із засновників даного напрямку. Вагомим внеском В.С. Іконникова є те, що він систематизував історіографію як навчальну дисципліну: „... одночасно шукав і збирав матеріал, був видавцем і критиком ... особливо наголошував на зародженні історичної критики, її формах і методах; на різниці підходів до історичних студій ... вчених“.

Отже нововведення, впроваджені вченим, надали можливість змінити процес викладання курсу історіографії в основній його постановці, забезпечити більш чіткий і логічний розподіл навчального матеріалу, звільнити дисципліну від застарілих наукових положень. Цього результату було досягнуто під час виконання обов'язків директора КВЖК.

В.С. Іконников, як справжній учений, не зупинявся на досягнутому. З метою подальшої розробки наукового змісту навчальних курсів давньої та нової історії Росії, історіографії, джерелознавства, що читалися ним неодноразово у різних навчальних закладах, науковець продовжував історичні та історіографічні дослідження й опублікував низку праць із історії Росії та історіографії: „Час Катерини II“ (1881), „Досвід російської історіографії“, Т.1, кн. 1 (1891), Т. 1, кн. 2 (1892), „Один із освітніх проектів часів Петра Великого“ (1893), інші праці, багато рецензій та бібліографічних нотаток. У них

В.С. Іконников поділив курс історіографії на два великих розділи: „Джерела російської історії“, „Історія науки в головних її представниках“. Вчений значно розширив дослідження своїх попередників і колег.

Дослідженням встановлено, що В.С. Іконников входив в комісії Історико-філологічного факультету Університету св. Володимира по середні та новій історії. Одним з напрямків роботи комісій були колоквиуми. Це підтверджує посвідчення видане В.М. Базилевичу від 6 березня 1920 р.

Організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова зробила можливим поділ змісту навчального курсу історичної науки на історіографічні та джерелознавчі напрями. Дослідниця Р.О. Кирєєва стверджує, що вчений поступово оновлюючи курс (кожен рік) додав до нього „історію архівів, бібліотек, музеїв, окремих збірок, історичних товариств, побутування (перехід від власника до власника), конкретних історичних джерел, історію етнографії“. Тому можна звернути увагу на складність навчального змісту та історичне спрямування навчальних дисциплін і праць В.С. Іконникова.

За даними дослідження, організаційно-управлінська діяльність ученого була зумовлена необхідністю державної підтримки наукових досліджень у вищих навчальних закладах та свободи наукової творчості. Так, зокрема, у рукописах В.С. Іконникова нами віднайдені дослідження, що узагальнюють тематичні історіографічні огляди програм та лекційних курсів вченого з історії Росії XIV – XIX ст., про Катерину II, конспекти „Джерела російської історії“. В.С. Іконников принципово вважав історіографічні розробки творчістю істориків, а історію не лише реконструкцією подій, але й використанням історичних праць вчених. Необхідно також зазначити, що діяльність В.С. Іконникова у сфері історіографії та історії була викликана патріотичними почуттями й зумовлювалася прагненням власними зусиллями покращити наукову та історичну підготовку майбутніх науковців, викладачів. Отже, аналізуючи архівні та наукові джерела, які підтверджують значимість як історичних так й історіографічних та джерельних надбань, і зважаючи на те, що

В.С. Іконников працював за цими напрямками, можна зробити висновок щодо об'єктивності наведеного твердження.

Загалом, за короткий час (1884) вчений дослідив та видав 1481 сторінки наукового тексту праць з проблем, що активно цікавили суспільну свідомість. Вказані праці містять аналітичні судження, історичні факти, їх зміст переважно історичний, історіографічний, джерельний. Отже, з такою позицією можна погодитися, бо як свідчать дослідницькі дані, є підстави стверджувати, що лекції з означених історичних напрямків, які читалися вченим як частина навчальних дисциплін так і в публічних лекціях, мали необхідність державної підтримки.

Проведений аналіз організаційно-управлінської діяльності В.С. Іконникова зазначив важливість створення мережі вищих закладів освіти для жінок. Організаційно-управлінської діяльність В.С. Іконникова зумовлена виконанням посадових повноважень, громадського обов'язку, вмотивована високою довірою до нього наукової еліти. Зіставно-порівняльний аналіз архівних і наукових джерел дозволив виділити зміст напряму: 1) оновлення змісту історичної освіти. Головним завданням в діяльності вченого були: приведення змісту освіти у відповідність до результатів наукових історичних досягнень; піднесення рівня історичних знань студентів; використання при визначенні змісту освіти загальнонаукових методів пізнання; усунення нелогічності в побудові навчальних предметів; виокремлення провідних ідей; забезпечення розвивального характеру навчального матеріалу; 2) В.С. Іконников розробив у співавторстві професорів Університету св. Володимира (М.Є. Ващенко-Захарченко, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, С.С. Гогоцький, О.І. Селін) „Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“, де обґрунтовано науково-педагогічні вимоги до кандидатів на посаду викладача, їх права і обов'язки, необхідність перевірки рівня викладання педагогічною радою Київських Вищих жіночих курсів.

Разом з В.С. Іконниковим активно працювала його дружина Г.Л. Іконникова. Вона входила до складу піклувального комітету курсів. Всього у комітеті було 38 членів, більшість з яких були дружинами викладачів курсів.

Згідно з положенням про ВЖК, заснованих в Києві завідування курсами відбувалося під наглядом попечителя Київського навчального округу та з дозволу Міністра народної освіти. Викладачами ВЖК запрошувалися професори Університету св. Володимира, а також інші особи які мали право на вище викладання. педагогічна рада складалася з викладачів які вибирали голову. Він міг не брати участі у викладанні, але ніс відповідальність перед урядом за діяльність курсів.

Стосовно викладання та іспитів на курсах можемо мати уяву також з положення про ВЖК заснованих у Києві. „Заняття на курсах продовжувались з 1 вересня по 1 травня. Час викладання призначається від 9 години ранку до 15 години“.

Для іспитів на КВЖК існували білети і програми. На іспитах мали право бути присутніми особи призначені попечителем навчального округу. Окрім цього, слухачки історико-філологічного відділення були зобов'язані на протязі курсу представити два письмових твори на задані теми. Письмова відповідь на одну із заданих тем писалася слухачками при заключних іспитах в аудиторії. Слухачка яка отримала незадовільну оцінку могла перейти на наступний курс якщо вона витримає іспит в наступному році. Вищою оцінкою на КВЖК була 5. На курси приймалися слухачки та вільно слухачки які мали посвідчення місцевої поліції в політичній благонадійності та яким виповнилося 21 рік. Слухачки також були зобов'язані слухати всі обов'язкові предмети вибраного відділення, брати участь в практичних заняттях, витримувати переводні іспити кожен рік.

Організаційне вдосконалення Київських Вищих жіночих курсів відбувалося під час їх роботи. Процес вдосконалення ускладнювався відсутністю досвіду існування подібних навчальних закладів, загальним негативним ставленням уряду до вищої жіночої освіти та бюрократичним

характером керівництва в освітній сфері. В.С. Іконников вже після піврічної організаційно-управлінської діяльності на курсах, ще не перебуваючи на посаді директора, розпочав організаційні заходи по збільшенню обсягів навчальних програм та кількості часу навчання на Київських Вищих жіночих курсах. Це відбувалося внаслідок того, що багато слухачок КВЖК мали неоднаковий рівень знань при вступі на курси та бажання значної кількості слухачок вивчати латинську мову, для опанування якої двох років замало, як і для підготовки до учительських іспитів. Як член педагогічної ради КВЖК В.С. Іконников ініціював клопотання про продовження терміну навчання до трьох років.

Аналіз архівних джерел свідчить, що дозвіл Міністерства народної освіти на розширення курсу наук на Київських Вищих жіночих курсах до 3 років надійшов 30 січня 1880 р. У 1881 р. педагогічній раді при активній участі В.С. Іконникова вдалося домогтися подовження навчання до чотирьох років – спочатку як спроби на один рік, щоб дочитати незакінчені курси, пізніше на постійних засадах.

Дослідженням встановлено, що остаточне оформлення структури, змісту і характеру занять на КВЖК відбулося у 1882 р. Перший випуск слухачок (1878-1882) пройшов повний навчальний курс. Чотирирічний термін навчання на КВЖК зблизив їх з Університетом св. Володимира. Заняття на КВЖК у 1882 р. орієнтовані на вимоги вищої освіти. Важливою була роль в цьому процесі В.С. Іконникова. В травні 1881 р. В.С. Іконников у звіті про роботу КВЖК як голова педагогічної ради писав, що заняття слухачок КВЖК під час щорічних випробувань „вельми задовільні“, а „визнання за ними права викладання в усіх класах жіночих гімназій та інститутів було б вищою справедливою відплатою за їх працю, і надало б самому закладу більш сталого і визначеного характеру“. Зазначимо, що неодноразові звернення педагогічної ради Київських Вищих жіночих курсів в Міністерство народної освіти питання професійних прав випускниць не було вирішено позитивно. Свідоцтва про закінчення КВЖК були оформлені за зразком університетських випускних свідоцтв. Відсутність спеціальних прав випускниць, складність навчання на КВЖК були причинами

скорочення кількості слухачок на фізико-математичному відділенні. На початку 1885-1886 навчального року В.С. Іконникову як голові педагогічної ради курсів довелося закрити другий і третій курси фізико-математичного відділення, бо на початку 1885 р. на яких залишилось відповідно 10 і 11 постійних слухачок. На цьому ж відділенні виявилось лише 17 осіб першокурсниць (1886), тому педагогічною радою вирішено закрити цей курс.

Зазначимо, що до затвердження на посаді директора КВЖК В.С. Іконников активно займався організаційно-управлінською діяльністю по вирішенню багатьох проблем курсисток. Так, згідно протоколу піклувального комітету № 13 за 1879 р., за його ініціативою відстрочена плата за навчання Л. Кулаковій та Р. Дубровій. За його поданням звільнені педагогічною радою від сплати за право слухання лекцій В. Молчанова, М. Сікорецька. Посада директора КВЖК давала право В.С. Іконникову підписувати документи по найму приміщень для курсів.

Аналіз протоколів засідань педагогічної ради за 1884-1886 рр. дає змогу пересвідчитися в його вимогливості, щодо сплати за навчання. Так, протокол засідання педагогічної ради від 8 березня 1884 р. свідчить про призначення дати проплати грошей за друге півріччя 1884 р. „Призначити 1 березня, хто не заплатив до терміну, підлягають виключенню“.

В.С. Іконников зазначає, що з 1886-1887 навчального року КВЖК представлені лише історико-філологічним відділенням, а предмети природничих наук були додатковими до основного курсу.

Праця на посаді голови педагогічної ради В.С. Іконникова вимагала активно займатися педагогічною та господарською діяльністю КВЖК. Він проводив роботу по встановленню плати за навчання і утримання в пансіоні, визначав її розмір, звільняв від оплати за навчання курсисток, не маючих коштів по клопотанню педагогічної ради. Займався призначенням стипендій і одноразових допомог студенткам, що мали відмінні успіхи в навчанні.

Доводив педагогічній раді КВЖК пропозиції з навчальних і виховних питань, зауважував про недоліки в навчальному процесі і виховній роботі.

Обов'язком професора В.С. Іконникова згідно з законами про іспити на звання вчительки середніх навчальних закладів, про приватні навчальні заклади відомства народної освіти було також складання річних звітів педагогічної ради з навчальної та виховної частини і представлення їх зі своїм заключенням попечителю навчального округу. Голова педагогічної ради КВЖК вносив пропозиції про розподіл позакласних занять вихованок пансіона, брав участь в керуванні розробкою внутрішнього розкладу курсів.

Дослідженням встановлено, що В.С. Іконников разом із дружиною Г.Л. Іконниковою брав активну участь в піклувальному комітеті для допомоги курсам та незаможним слухачкам. Членами піклувального комітету була значна частина викладачів та їхні дружини. Піклувальний комітет при курсах організував вечори і концерти з метою поповнення коштів для підтримки як незаможних слухачок, так і самого закладу. Київські Вищі жіночі курси не мали державної субсидії. Джерелами надходжень коштів КВЖК були плата слухачок за лекції та капітали сформовані добродійними пожертвами. Значна частина цих коштів йшла на оплату приміщень, які курси винаймали у приватних будинках. Суттєвим недоліком КВЖК визнано обмеженість коштів зібраних виключно із плати за слухання лекцій, не перевищувалих до цих пір 15 000 крб. на рік, з яких більш 5 000 крб. витрати на оплату винайманих приміщень.

Аналіз звіту про стан Київських Вищих жіночих курсів за 1878-1882 рр. дає змогу дати перелік предметів, які вивчалися курсистками. Педагогічна орієнтація ВЖК виявилась в обов'язковому вивченні педагогіки та складання з неї іспиту слухачками історико-філологічного відділення і необов'язковому для слухачок фізико-математичного відділення. Перелік навчальних дисциплін на КВЖК у період директорства В.С. Іконникова (1881-1889) на історико-філологічному відділенні був таким: російська історія, всесвітня історія, історична граматики російської мови, історія слов'янської літератури та слов'янознавство, політична економія, статистика, психологія, історія російської церкви, англійська мова, українознавчі дисципліни, філософія, німецька або французька мови, педагогіка та психологія, гігієна, богослов'я

(необов'язкова), російська мова, історія Греції, Риму та римська література, логіка та історія філософії, спецкурси: з української та російської історії, всесвітньої літератури, історіографії російської історії.

На протязі 8 років діяльності КВЖК всього 2-3 слухачки мали догани по рішенню педагогічної ради та одна слухачка була звільнена за неповажне звернення до викладача на іспиті.

Кадрова політика В.С. Іконникова з 1881 до 1889 була спрямована на підтримку і допомогу викладачам. „Усіх викладачів за час існування курсів було 45: професорів і доцентів Університету св. Володимира – 31; один професор Київської Духовної академії; три лектори Університету св. Володимира; один лектор Київської Духовної академії; п'ять магістрантів Університету св. Володимира; чотири викладача гімназій”. У списку викладачів професор В.С. Іконников має номер 9.

Професор В.С. Іконников весь час після закриття КВЖК залишався розпорядником коштів курсів, а в останні, перед їх повторним відкриттям роки, очолював розпорядчий комітет з відновлення курсів та брав дієву участь у їх відновленні, відмовився знов взяти на себе завідування Вищими жіночими курсами в Києві, пославшись на послаблене здоров'я та зайнятість. Не маючи змоги викладати на КВЖК не полишав курси своєю турботою: став одним з членів-засновників (а водночас і почесним членом) товариства допомоги слухачкам КВЖК, передавав книжки для бібліотеки курсів. Заслуги професора В.С. Іконникова перед курсами було вшановано виготовленням його портрету роботи художника М. Пимоненка, і цей портрет зайняв почесне місце у головній залі КВЖК, а також встановленням стипендії його імені. „Стипендія встановлюється історико-філологічним відділенням слухачці третього курсу, яка має відмінну загальну успішність, старанність у вивченні російської історії та яка надала виняткову письмову роботу (реферат) по російській історіографії. Стипендія надавалась на два роки“.

Після відновлення діяльності КВЖК розпорядчий комітет припинив існування і було обране постійне керівництво курсів. Директором (головою

ради професорів) Київських курсів став професор П.Я. Армашевський, помічник професора В.С. Іконникова в комітеті з відновлення курсів.

Організаційно-управлінська діяльність пов'язана з перебуванням В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира впродовж двох термінів: перший (1877-1880), другий (1883-1886).

В основу організації діяльності вищої школи В.С. Іконниковим покладено цілі та принципи, підпорядковані вирішенню проблем індивідуального зростання людини, соціокультурного розвитку країни, задоволення потреб науки. Співставлення архівних і літературних джерел дозволило виділити такі основні ідеї вченого щодо організації вищої освіти: 1) університетський устрій вищої школи. В.С. Іконников уважав, що такий тип організації вищої освіти утверджує в суспільстві пріоритет наукового знання, впливає на світоглядну позицію молоді. Вчений заперечував ігнорування університету як провідного типу вищого навчального закладу; 2) автономія вищих закладів освіти. Керівна роль університетських рад, передача повноти виконавчої влади правлінню факультетів, що забезпечує свободу наукової творчості, свободу викладання та навчання, унеможливорює ідеологічний диктат в освіті. Принцип самоврядування протиставляв державній авторитарності, урядовим регламентаціям і бюрократичним перепонам, що гальмували розвиток педагогічного процесу, наукової роботи; 3) створення мережі вищих закладів освіти для жінок. В.С. Іконников відстоював ідею відкриття вищих навчальних закладів для жінок, оскільки у стимулюванні процесу розвитку вищої жіночої освіти бачив резерви інтенсифікації освітнього процесу, наукової роботи. Він схвально ставився до створення Київських Вищих жіночих курсів за громадської ініціативи (1876), увійшов до Комітету із створення КВЖК (1876), плідно працював на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889); 4) розширення аспектів діяльності вищих шкіл. Вивчаючи історію університетської освіти, вчений визнавав необхідність створення університетів нового типу, що поєднували б завдання загальної, професійної освіти і наукової

підготовки, підтримував педагогічну орієнтацію Київських Вищих жіночих курсів, клопотався про розширення прав КВЖК; 5) необхідність державної підтримки наукових досліджень у вищих школах та свободи наукової творчості. В.С. Іконников вважав, що створення і реформування вищих закладів освіти має йти за державного патронату, що водночас не повинно обмежувати творчої наукової роботи.

В.С. Іконников, обіймаючи посади в галузі управління освітою і наукою, маючи наукові звання, а саме – бувши членом Піклувальної ради з загальної історії Київського навчального округу (1871-1887), деканом історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886), членом-кореспондентом Російської академії наук (1893), директором Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889), академіком Російської академії наук (1914), дійсним членом УАН (1921), мав можливість офіційно впливати на вирішення проблем вищої освіти.

Література до підрозділу: 5, 30, 53, 56, 62, 63, 66, 81, 83, 85, 99, 115, 152, 169, 230, 249, 250, 251, 252, 253, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 293, 305, 311, 313, 337, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 349, 351, 353, 357, 358, 361, 363, 376, 390.

2.3. Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова

Видавничо-педагогічна діяльність – напрям науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова який характеризується значним творчим доробком. У значній мірі він зумовлювався посадовими обов'язками вченого – головний редактор „Університетських відомостей“ у 1873-1913 рр; 1) рецензувати щойно опубліковані видання; 2) здійснювати наукову редакцію кожного випуску; 3) забезпечувати коректуру; співпрацювати з авторами.

Аналіз наявних джерел надає можливість виділити основні складові видавничо-педагогічної діяльності: 1) робота по становленню друкованого органу Університету св. Володимира; 2) рецензування наукової та навчальної

літератури; 3) сприяння видавничій діяльності молодих авторів і педагогів-практиків.

Робота по становленню друкованого органу Університету св. Володимира. Займаючись науково-педагогічними проблемами викладання, В.С. Іконников критично оцінював становище, яке склалося на той час у системі університетської освіти внаслідок недосконалості періодичних видань. Стверджуючи об'єктивність проблеми, дослідники (В.А. Добровольський, В.І. Ульяновський) зазначають, що „Університетські відомості“ були необхідними, як для апробації наукових ідей вчених, викладачів, так і для наукових досліджень студентів (друкувалися збірники студентських праць).

Як член піклувальної ради Київського навчального округу В.С. Іконников глибоко усвідомлював важливість вирішення цієї проблеми. Наукова редакція статей кожного випуску „Університетських відомостей“, рецензування опублікованих видань, коректура, співпраця з авторами, бібліографічні огляди впродовж 1873-1913 рр. складені В.С. Іконниковим особисто та під його керівництвом уможливили практичне здійснення заходів із метою видання „Університетських відомостей“, весь тягар підготовчої роботи по створенню комплексу видань вчений взяв на себе.

Так, у вересні 1873 р. В.С. Іконникову радою Університету св. Володимира доручено редагувати „Університетські відомості“ упродовж року. Після завершення терміну рада Університету звернулася до вченого з проханням „виконувати і на подальший час обов'язки головного редактора“. Головний редактор „Університетських відомостей“ здійснював наукову редакцію кожного випуску, обговорював справу з друкарями, вів коректуру, працював з авторами, опікувався фінансовими справами видання. Винагорода за працю була дуже малою 500 руб. на рік у 1873-1891 рр., а з 1891 р. збільшена до 800 руб.

Робота редактора була технічною. Необхідно було особисто наносити візити у друкарню, вирішувати оплату праці друкарів. Зазначимо, що не обмежившись технічною роботою редактора „Університетських відомостей“

В.С. Іконников редагував ще чотири університетські збірники, присвячені окремим особам до остаточного подання у друкарню: Миколі І („Київ та імператорський Університет св. Володимира при імператорі Миколі І (1825-1855)“, (1896); О.С. Пушкіну („Пам’яті О.С. Пушкіна. Науково-літературний збірник“), (1899); М.В Гоголю („Пам’яті М.В. Гоголя: Збірник промов і статей з приводу юбілею письменника“), (1910); М.І. Пирогову („Пам’яті М.І. Пирогова. Привітання і промови ... 100-річчя народження М.І. Пирогова“), (1911).

Дані дослідження свідчать, що чимало турбот В.С. Іконникову додали деякі автори. Так, зокрема, багато часу й творчої енергії учений приділив виправленню й доопрацюванню рукопису з огляду наукової літератури з латиністики за 1874-1875 рр., виданої в Росії та за кордоном професора В.І. Модестова. Професор В.І. Модестов не визнав скорочення, зроблені В.С. Іконниковим й вимагав „зібрати всіх членів редакційного комітету „Університетських відомостей“ (8 професорів) „для читання статті“, що і мусив зробити головний редактор 6 лютого 1876 р.

В.С. Іконников 19 травня 1899 року як редактор „Університетських відомостей“ подав до ради Університету св. Володимира пропозицію щодо друку полемічних і критичних статей. Ним було запропоновано не друкувати полеміки, а критичні статті мають бути суто науковими, з апробацією на відповідному факультеті. Рада Університету постановила, що головний редактор проводить редагування сам і вилучає моменти статей цензурного характеру.

Проведене дослідження виявило, що за 1873-1913 рр. в результаті реалізації плану В.С. Іконникова друкований орган Університету св. Володимира „Університетські відомості“ став одним з найкращих і найплідніших університетських видань Російської імперії. Обсяг видання зріс, із 20 до 40 друкованих аркушів; запроваджено нові рубрики (зокрема, бібліографічні огляди); почали виходити друком збірники кращих студентських праць (було видано вісім збірок).

Проведене дослідження надало можливість визначити головну мету, яку прагнули досягти автори редактованого В.С. Іконниковим видання, працюючи над створенням статей, – надати викладачам рекомендації щодо визначення змісту освіти й удосконалення навчального процесу.

Зазначимо, що у межах роботи головного редактора „Університетських відомостей“, В.С. Іконников особисто був автором багатьох публікацій: „Нові дослідження по історії Смутного часу Московської держави на початку XVII ст.“ (1889); „Відгук про твір магістра С.Ф. Платонова „Замальовки по історії Смутного часу Московської держави XVI-XVII ст.“ (1900) та інші.

При розробці змісту своїх праць автор працював творчо. Він намагався наблизити історію Росії до інших дисциплін, викласти її у зв'язку із всесвітньою історією.

Аналіз змісту праць вченого дає підстави зробити висновок, що, незважаючи на недоліки, роботи суттєво відрізнялися за такими характеристиками: 1) повнота змісту; 2) науковість історичних положень; 3) узагальнений, тематичний виклад історії Росії як наукового знання; 4) послідовність у змісті подання матеріалу; 5) дидактична доцільність; 6) аналітичний метод доведень історичних досліджень; 7) наявність питань для самостійного вивчення.

Отже, видання мало новаторське спрямування і за історичним підходом у розробці змісту, який цілісно відображав особливості методології цієї науки, і за методикою його викладу. Для сучасників „Університетські відомості“ представляє інтерес не тільки як тематично-дидактична пам'ятка, але й як джерело численних оригінальних історичних знахідок. У радянські часи часопис „Університетські відомості“ не використовувався у практиці вищої освіти. Сучасні українські вчені, зокрема фахівці з історії Росії, намагаються відродити науково-педагогічну спадщину В.С. Іконникова. Важливим кроком у цій справі стало видання монографії упорядкованої В.І. Ульяновським „Іконников Володимир. Історичні портрети“ у 2004 році. Книга доповнена працями В.С. Іконникова.

Таким чином, нам вдалося з'ясувати, що робота вченого по створенню часопису Університету св. Володимира „Університетські відомості“ була спрямована на вирішення проблеми науково-педагогічного забезпечення навчального процесу. В.С. Іконников був автором багатьох публікацій, головним редактором цього видання.

Рецензування наукової та навчальної літератури. У контексті досліджуваної нами проблеми варто зазначити, що впродовж 1873-1913 рр. В.С. Іконников брав активну участь по рецензуванню наукової літератури. Архівні джерела свідчать, що, крім рецензування рукописів наукових праць з історії Росії, вченим досліджувалися питання історії Фінляндії. Останньою прижиттєвою рецензією В.С. Іконникова була рецензія на „Історію Фінляндії“ в 5-ти томах М.М. Бродкіна (майже 200 сторінок). Всього В.С. Іконниковим були підготовлені та надруковані 37 рецензій. Най ґрунтовнішими є рецензії, що замовлялися В.С. Іконникову Академією наук для нагород Уваровськими преміями. Близькими до наукових інтересів вченого були тематично розробленими, фактично оновленими: рецензія на: Д.Ф. Кобеко. „Цесаревич Павло Петрович (1754-1796)“ (1883); рецензія на: „Збірник імп. Російського історичного товариства“ (1886); рецензія на: В.М. Грибовский „Вищий суд і надзор в Росії в першу половину царювання Катерини II“ (1901).

Дослідження змісту рецензій засвідчує, що, аналізуючи видання інших авторів, В.С. Іконников звертав увагу не лише на їх наукову достовірність і педагогічну доцільність. Особливе значення вчений надавав якості наукового викладу історичних фактів, відзначаючи особисті методичні здобутки вчених. Наукова цінність рецензій на: Д.Ф. Кобеко „Цесаревич Павло Петрович (1754-1796)“ та на: В.М. Грибовский „Вищий суд і надзор в Росії в першу половину царювання Катерини II“ була відмічена урядовою нагородою – Золотою Уварівською медаллю (1884, 1903). Отже, новаторство вченого полягало в тому, що, оцінюючи наукову працю, вчений підкреслював винятково важливе ймення його наукового викладу, фактів й дидактичної інтерпретації навчального і наукового матеріалу.

Дослідженням встановлено, що В.С. Іконниковим рецензовано ще вагомі праці М.Ф. Владимирського-Буданова „Держава і народна освіта в Росії XVIII ст.“; О. Незеленова „Микола Іванович Новиков, видавець журналів 1769-1785 рр.“; „Боярська Дума древньої Русі в дослідженнях В.О. Ключевського“ та інші. Рецензійна діяльність В.С. Іконникова до цього часу практично не поцінована.

Яскравим свідченням того, що вчений уважно слідкував за надходженням до навчальних закладів нової літератури, одночасно перевіряючи її змістове наповнення, можуть бути факти, що В.С. Іконникова впродовж 15 років обирали головою бібліотечної комісії в Університеті св. Володимира (1889-1907), та, що з його ініціативи з 1894 р. провадився конкурс на посаду університетського бібліотекаря. В.С. Іконников затвердив на цю посаду В. Кордта. Вчений, рецензуючи наукові праці видатних дослідників, критично ставився до їхніх видань і мав мужність указати класикам науки на допущені помилки. Безумовно, такий підхід ученого свідчить про його творчу спрямованість.

Таким чином, нами виявлено, що видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова у сфері рецензування наукових і навчальних видань мала систематичний і творчий характер. Вона була спрямована на забезпечення навчальних закладів сучасною вітчизняною і закордонною літературою.

Підготовка п'яти великих видань, за дорученням ради Університету св. Володимира, до 50-ліття Університету була трудомісткою і виснажливою для В.С. Іконникова. Але, попри всі негаразди та недоліки, видання друком вийшли вчасно. Найбільш трудомісткою була робота над біографічним словником „Біографічний словник професорів і викладачів імператорського Університету св. Володимира“ (1884). Це було зразком довідкового видання у серії „Університет в особах“. Однак, праця забирала багато часу, бо вченому приходилося більшу частину біографій складати самому (збирати матеріал, працювати в архіві, в бібліотеці університету).

Складання академічних списків також виявилось непростю справою. В.С. Іконников сам перевіряв списки і справи з університетського архіву. „Академічні списки викладачів імператорського Університета св. Володимира“ (1884) вийшли вчасно, до ювілейних подій. Вчений вважав працю по виданню і написанню ще трьох робіт: „Юбілейний акт імператорського Університета св. Володимира“ (1884), „Історико-статистичні записки про вчених і навчально-виховні заклади імператорського Університета св. Володимира“ (1884), бібліографічні нотатки на книгу М.Ф. Владимирського-Буданова „Історія імператорського Університета св. Володимира“ Т. 1 (1884) обов'язковою. Тому не обурился, що за важку багатомісячну працю Університет св. Володимира не лише не заплатив, але і не віддячив словами.

Сприяння видавничій діяльності молодих науковців і педагогів-практиків. Аналіз змісту видавничо-педагогічної діяльності В.С. Іконникова дає підстави стверджувати, що вчений розкрив талант багатьох відомих авторів наукових і навчальних видань (М.С. Грушевський, В.І. Савва, Т.Д. Флоринський), допоміг їм у науковому становленні. Так, наприклад, у 1888 р. В.С. Іконников доручив М.С. Грушевському написати дослідження „Опис майна М.І. Романова і представлені нею побутові дані“. Робота була з русистики та джерелознавства. Як науковий керівник М.С. Грушевського, вчений робив правку роботи. Зазначивши, що рукопис потребує певного вдосконалення, В.С. Іконников підсумував, що праця може успішно використовуватися у практиці аналізу і критики історичних джерел. Схвальний відгук видатного вченого на доробок молодого автора став підґрунтям для становлення М.С. Грушевського як історика України.

Вчений підтримував творчий підхід молодих науковців в історичних дослідженнях. У своєму відзиві на рукопис студента М. Оппокова „Князь Андрій Курбський“ та студента І. Тимошевського „Питання про монастирські маєтки в Росії у XVI ст.“ В.С. Іконников підкреслив важливість досліджень і запропонував надрукувати праці в „Університетських відомостях“. Відтак, характерним для видавничо-педагогічної діяльності В.С. Іконникова є значний

інтерес до творчості молодих науковців, уважне ставлення до їхнього професійного становлення.

В.С. Іконников проводив думку, що до публікації наукових досліджень важливо залучати викладачів-практиків. З огляду на це, він постійно заохочував ініціативу, яка надходила від талановитих науковців (М.Є. Ващенко-Захарченко, І.В. Лучицький, О.І. Соболевський, Ф.Я. Фортинський), і на цьому ґрунті знаходився з ними у тісному творчому спілкуванні. Так, у 1881 р. за ініціативи В.С. Іконникова був створений проект видання білорусько-литовського літописання (вчений пропонував упорядником М.Ф. Владимирського-Буданова). Цей проект В.С. Іконников обговорював з О.Ф. Бичковим і М.І. Костомаровим, просив О.Ф. Бичкова в археографічній комісії розглянути проект офіційно. У 1900 р. головою археографічної комісії став С.Д. Шереметєв і В.С. Іконников „виклав йому проект видання місцевого літописання силами молодих вчених“. Зміст проекту відповідав науково-педагогічним поглядам В.С. Іконникова. В проекті превалюють джерела політичної історії й літописи, вивчення яких наблизило історичні дисципліни до потреб практичної діяльності, зокрема для вивчення деяких тем.

Відстоюючи демократичні засади навчального процесу, В.С. Іконников відзначав, що як у викладанні, так і в складанні навчальних видань ініціатива повинна, передусім, належати викладачу. Показовою у цьому відношенні є думка вченого щодо найдоцільнішого способу складання програм історичних дисциплін. В.С. Іконников вважав, що він повинен бути результатом колективної творчості педагогів.

Отже, успіх видавничо-педагогічної діяльності В.С. Іконникова у значній мірі зумовлювався повагою до викладачів-практиків, свідомим намаганням ученого досягти єдності теорії і практики у навчальному процесі, прагненням забезпечити оптимальне поєднання результатів наукових розробок дослідників і досвіду практикуючих педагогів.

Таким чином, у ході проведеного дослідження нами виділено такі основні складові видавничо-педагогічної діяльності вченого: 1) робота по становленню

друкованого видання Університету св. Володимира, (організація авторського колективу, редагування, підготовка до видання, написання матеріалів до видань); 2) рецензування наукової та навчальної літератури (здійснення наукової й дидактичної оцінки вітчизняних і закордонних видань, ініціювання та участь публікації творів видатних науковців); 3) сприяння видавничій діяльності молодих авторів (надання науково-педагогічної допомоги у підготовці видань, залучення до написання наукової й навчальної літератури педагогів-практиків).

Отже, видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова була пов'язана з його численними посадовими повноваженнями, творчою ініціативою, почуттям громадського обов'язку. Робота вченого у цих напрямках мала на меті розробку і обґрунтування теоретичних засад оновлення змісту освіти, вдосконалення та забезпечення навчального процесу, проведення заходів щодо їхнього практичного втілення. Вона підпорядковувалася вирішенню проблем індивідуального зростання окремої людини, соціокультурного та економічного розвитку країни, задоволення потреб науки і була зумовлена об'єктивним усвідомленням нагальних потреб освітньої галузі.

Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова була зумовлена усвідомленням необхідності забезпечення закладів вищої освіти науковою і науково-методичною літературою. Дослідженням встановлено такі складові видавничо-педагогічної діяльності вченого: 1) розроблення структури, видання друкованого органу Університету св. Володимира. В.С. Іконников був головним редактором „Університетських відомостей“ (1873-1913). За цей час університетське видання стало одним із найкращих у Російській імперії: обсяг видання зріс з 20 до 40 друкованих аркушів, було запроваджено нові рубрики (бібліографічні огляди, рецензії, наукові статті); 2) рецензування наукової та навчальної літератури. В.С. Іконников брав активну участь у роботі з опрацювання архівних документів, рецензування наукових історичних праць („Збірка творів студентів Університету св. Володимира“ (1880-1881), „Боярська Дума Стародавньої Русі в дослідженнях проф. В.О. Ключевського“ (1882),

„І. Міхалевич. Кам'янець-Подільська гімназія. Історична записка про 50-річчя існування“ (1883) та ін.); виступав ініціатором і рецензентом публікацій вітчизняних науковців (М.Ф. Владимирський-Буданов, В.М. Грибовський, Д.Ф. Кобеко); 3) сприяння видавництву праць молодих науковців і педагогів-практиків (М.С. Грушевський, В.І. Савва).

Література до підрозділу: 11, 30, 62, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 88, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 167, 186, 190, 302, 306, 308, 309, 322, 324, 332, 334.

2.4. Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова

Науково-педагогічна діяльність відомого вченого-історика В.С. Іконникова тісно пов'язана з громадсько-просвітницькою діяльністю, метою якої були вирішення проблем викладання і публічний виклад історичних та педагогічних поглядів. Займатися даними питаннями можливо було переважно в різноманітних наукових об'єднаннях: товариствах, комісіях. Науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова у галузі розробки історії Росії й України мала систематичний характер і складалася не тільки з його службових обов'язків, а й з участі у майже всіх тогочасних наукових товариствах й комісіях. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що у великій мірі досвід громадсько-просвітницької діяльності В.С. Іконникова пов'язаний із створеним в 1872 р. одним з перших на Україні наукових товариств – Історичного товариства Нестора-літописця. З 1872 р. до 1921 р. товариство функціонувало при Університеті св. Володимира, а до 1929 р. – при ВУАН. В.С. Іконников був одним з фундаторів товариства Нестора-літописця. Два рази на протязі його існування обирався головою товариства (в 1874-1877 рр. та 1893-1895 рр.). Варто зазначити, що навколо товариства Нестора-літописця зародилася течія українофілів. Визнаними лідерами цієї течії в Університеті св. Володимира були В.Б. Антонович і М.П. Драгоманов. Дослідженням встановлено, що В.С. Іконников хоча і не поділяв поглядів

В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова, відкрито свого ставлення до їх діяльності не виявляв. В.Б. Антонович у стінах Університету св. Володимира не займався політичною діяльністю, а як професори однієї кафедри, вчені завжди знаходили порозуміння. Думками про українство В.С. Іконников ділився зі славістом з Петербурга В.І. Ламанським в листах за 1881-1882 рр. Вчений констатує, що статті й виступи М.П. Драгоманова попри все виступають проти російської мови і культури, активно впливають на молодь.

З нагоди роковин імператриці Катерини II В.С. Іконников прочитав у Історичному товаристві Нестора-літописця доповідь „Значення царювання Катерини II“. Вчений відзначив успіх цієї доповіді. У 1899 році на засіданні того ж товариства В.С. Іконников прочитав доповідь присвячену 100-річчю смерті Вольтера. Доповідь не друкувалася.

Бурхливе піднесення освітнього руху серед широких мас суспільства у кінці XIX – початку XX ст. взагалі й розвиток педагогічних ідей у науковому світі, зокрема, захопили думки, свідомість і прагнення В.С. Іконникова. Саме тому останні роки життя він присвятив, в основному, педагогічній і науковій діяльності. Крім проведення навчальних лекцій, учений багато уваги приділяв громадсько-педагогічній роботі – розповсюдженню наукових знань серед людей, які бажали займатися самоосвітою. Так, він читав публічні курси в історичному товаристві Нестора-літописця (головою якої був з 1893 до 1895 р.).

Історичне товариство Нестора-літописця мало періодичне видання „Читання в Імператорському товаристві Нестора-літописця“ (ЧІТНЛ). В.С. Іконников опублікував 35 публікацій в ЧІТНЛ. Як голові Історичного товариства Нестора-літописця вченому потрібно було опікуватися виданням „ЧІТНЛ“: редагувати, працювати з авторами, добиватися фінансування. Ці обов'язки забирали багато часу у В.С. Іконникова. Зазначимо також, що внутрішні особистісні проблеми (щодо українофільства), якими переймалися колеги-історики в товаристві не викликали у В.С. Іконникова зацікавленості. Поступово він скоротив співпрацю з товариством Нестора-літописця, проте активно працював в інших київських товариствах.

В.С. Іконников активно займався громадсько-просвітницькою діяльністю. Починаючи з 1874 р. вчений „виступав з публічними лекціями, які торкалися різних історичних аспектів стану жіночого питання як у Росії, так і за кордоном“. Праця „Російська жінка до реформи Петра Великого і після неї“ стала результатом плідної роботи В.С. Іконникова. Вона була опублікована в „Університетських відомостях“. Існує також окреме видання цієї роботи.

У 1892 р. В.С. Іконникову було присвоєне звання заслуженого професора Університету св. Володимира. В цей час вчений концентрує свою увагу на становищі архівної справи у країні, зокрема на діяльності Київських архівів (ще у 1889 р. В.С. Іконников обраний дійсним членом Саратовської і Орловської вченої архівної комісії). „Група викладачів університету (В.Б. Антонович, М.В. Довнар-Запольський, В.С. Іконников, І.І. Лучицький, В.М. Пертц) порушила питання про організацію Київського Центрального архіву в 1904 р. У цьому ж році була створена комісія для розбирання та вивчення архівних матеріалів, до якої ввійшли викладачі історико-філологічного факультету Університету. Головою її став В.С. Іконников“.

Імператорське російське історичне товариство, почесним головою якого був Микола II, обрало членом товариства В.С. Іконникова 9 березня 1906 р. (хоча у 1899 р. він читав там доповідь про О.С. Пушкіна). Очолював Імператорське російське історичне товариство великий князь Микола Михайлович. Члени товариства, зваживши на виповнення В.С. Іконникову у 1911 р. 70 років вирішили клопотатися про надання вченому офіційного титулу історіографа. Подання було підписане головою російського історичного товариства, великим князем Миколою Михайловичем 11 листопада 1911 р. Там В.С. Іконников був охарактеризований, як вчений і видатний представник російської історіографії, а його праця „Досвід російської історіографії“ була названа „капітальним посібником для всіх спеціалістів ... В.С. Іконников ... все життя провів у викладанні та ... пошуку“. Але, на жаль, у наданні офіційного титулу історіографа В.С. Іконникову Миколою II було відмовлено.

В.С. Іконников працював також в Київському відділенні військово-історичного товариства. Голова товариства генерал Б.С. Іванов призначив В.С. Іконникова товаришем голови товариства 14 жовтня 1908 р. В цьому товаристві до вченого прислухалися, ставилися з пошаною, як до історика-професіонала. Програма наукових студій товариства була розроблена В.С. Іконниковим та надрукована у „Військово-історичному віснику“. У цьому ж виданні були надруковані витяги з опублікованих неповністю праць про історичні погляди Катерини II та О.С. Пушкіна. Часопис надрукував також розвідку про перебування у Києві Петра I.

В київському товаристві охорони пам'яток старовини та мистецтв В.С. Іконников вів практичну діяльність упродовж 1910-1915 рр. Вчений в цей час був товаришем голови, а 1916 р. обраний почесним членом товариства.

Київське товариство охорони пам'яток старовини та мистецтв було засновано в 1910 році з метою пошуку, охорони, опису пам'яток старовини і мистецтва. Діяльність товариства розповсюджувалося на Київську, Подільську, Волинську, Чернігівську, Полтавську та інші губернії. В.С. Іконников активно підтримував листування стосовно опису споруд Києво-Печерської лаври (1910), Києво-Софіївського собору (1910-1918), Золотих воріт (1914-1916) та Андріївської церкви в Києві (1917). Вів активне листування з археологічними товариствами: Київською вченою архівною комісією, Історичним товариством Нестора-літописця про охорону пам'яток старовини та мистецтва.

Ставлення В.С. Іконникова до історичного джерела як до основи історичної науки привело вченого в 1889 р. в Київську комісію для розбору давніх актів. У 1902-1903 рр. В.С. Іконников тимчасово виконував обов'язки голови комісії, а з 12 лютого 1904 р. і до 1923 р. (до кінця життя) був головою комісії для розбору давніх актів. Всі справи цієї комісії обговорювалися В.С. Іконниковим в листуванні з М.Ф. Владимирским-Будановим (1893-1913 рр.).

Дослідження О.І. Журби розкриває та аналізує громадсько-просвітницьку діяльність В.С. Іконникова в Київській археографічній комісії. Вчений був

головою цієї комісії, тому не брав на себе редагування серійних видань та збірників. Члени Київської археографічної комісії з'ясовували автентичні і фальшовані акти у київських актових книгах, займалися правилами археографічної підготовки текстів, палеографічними студіями. В.С. Іконников як голова комісії одним з перших переглядав рукописи й набрані томи видань комісії та мав право на рішення про безкоштовну розсилку видань. Видання комісії носило назву „Архів південно-західної Росії”. Членами комісії були: І.М. Каманін, А.С. Криловський, О.І. Левицький, А.Н. Ясинський.

У 1921 р. комісію для розбору давніх актів вирішено об'єднати з Археографічною комісією української Академії наук. Проект нового положення про Археографічну комісію при ВУАН розробив В.С. Іконников. Проект був прийнятий 13 квітня 1921 р. на об'єднаному засіданні Археографічної комісії та комісії для розбору давніх актів. Новою Археографічною комісією керував В.С. Іконников (1921-1923). Він дуже активно працював в комісії впродовж 1917-1923 рр. Завданням Археографічної комісії вчений вважав інформувати наукові кола про нові матеріали зібрані й оброблені комісією. З цього приводу В.С. Іконников доручив О.С. Грушевському написати статтю „Наука на Україні”. Дослідженням встановлено, що комісія не спромоглася широко розгорнути свою діяльність. Зупинилися публікації „Української історіографії” Д.І. Багалія, „Західноросійські літописи” Ф.П. Сушицького.

У 1884 р. В.С. Іконников став членом установчого товариства по святкуванню 50-річчя Університету св. Володимира. Вчений підготував до цієї події праці „Університетська типографія” (1884) та „Редакція „Університетських відомостей” (1884), також був редактором „Біографічного словника професорів і викладачів імператорського Університета св. Володимира” (1884), „Історико-статистичні записки про вчених і навчально-виховні заклади імператорського Університета св. Володимира” (1884), „Юбілейного акта імператорського Університета св. Володимира” (1884).

У 1876 році В.С. Іконников увійшов до складу створеного при Університеті св. Володимира комітету по влаштуванню в місті Вищих жіночих курсів. Перший на території України вищий навчальний заклад для жінок. Київські Вищі жіночі курси розпочали свою діяльність при активній участі в цьому В.С. Іконникова. Разом з вченим тут працювали В.Б. Антонович (читав курс російської історії) та Ф.Я. Фортинський (курс історії середніх віків).

У квітні 1881 р. професори Вищих жіночих курсів обрали нового голову педагогічної ради (директора) курсів. Ним став Володимир Степанович Іконников, „не передбачаючи тієї кількості клопоту, неприємностей та прикрощів, які йому довелося пізніше пережити“ при виконанні згаданих обов'язків. Він перебував на цій посаді до закриття курсів у 1889 р. і доклав чимало зусиль для підтримки навчального закладу, неодноразово звертаючись із клопотанням про розширення прав курсів, а згодом і про відновлення прийому.

Те, що більшість викладачів, особливо на історико-філологічному відділенні, ставились до курсів як до необхідного та цілком серйозного навчального закладу, найбільш красномовно підтверджує факт навчання на КВЖК їхніх дружин і дочок. Так, згідно свідчення Г.Л. Іконникової, чоловік сам запропонував їй при відкритті курсів вступити на них.

У 1889 році за ініціативою Міністра народної освіти набір на курси був тимчасово припинений, у зв'язку з тим, що слухачки Київських Вищих жіночих курсів приймали участь в революційно-демократичних виступах разом із студентами Університету св. Володимира. Весь час після закриття і до відновлення роботи КВЖК (1909), професор В.С. Іконников залишався розпорядником коштів курсів, очолював розпорядчий комітет із відновлення курсів, брав дієву участь в їх відновленні, але пославшись на послаблене здоров'я і зайнятість відмовився взяти на себе знову завідування Київськими Вищими жіночими курсами.

В.С. Іконников разом з відомим істориком та громадським діячем І.В. Луцицьким зверталися до попечителя Київського навчального округу та

Міністерства народної освіти з клопотанням про відновлення роботи Київських ВЖК.

Вже в 1900 році МНО було подано проект статуту КВЖК та пояснювальну записку, підписану більш ніж 30 професорами на чолі з В.С. Іконниковим, П.М. Армашевським, Ф.Я. Фортинським з клопотанням про дозвіл на відновлення курсів. Проте, такий дозвіл не надійшов, зокрема завдяки відгуку попечителя КНО, який стверджував, що „для більшої частини дівичь отримана ними середня освіта є цілком достатньою для подальшої практичної діяльності“, тому навряд чи знайдеться достатньо бажаючих вступити на курси. В цьому ж 1900 році група з 70 „шанованих осіб“ на чолі з професором В.С. Іконниковим та Ф.Я. Фортинським представила на розгляд влади статут „Товариства для здобуття коштів Київським Вищим Жіночим курсам в м. Києві“, вочевидь сподіваючись на їх швидке відкриття, адже саме цього року відновили діяльність ВЖК у Москві. Та, незважаючи на схвальний відгук Київського, Волинського та Подільського генерал-губернаторів про корисність такого товариства, Міністерство народної освіти відповіло, що „не передбачає в найближчому майбутньому відкрити вищі жіночі курси в Києві“, тому визнало затвердження статуту товариства несвоєчасним.

Відомо також, що в 1903 році групою професорів, серед яких був В.С. Іконников був розроблений проект нового „Положення“ про Вищі Жіночі курси в Києві, узгоджений з відповідними положеннями про ВЖК в Петербурзі та Москві і підтриманий попечителем КНО. Але навіть після того, як проект після внесення деяких змін, був в цілому схвалений МНО, а ідея відновлення курсів підтримана міністром освіти М.М. Зенгером, дозвіл на відкриття навчального закладу не надійшов. Згідно відгуків Київського, Волинського та Подільського генерал-губернаторів, відкриття курсів розглядалося як несвоєчасне за умов підвищення політичної активності студентства, адже воно призвело б до „збільшення складу неспокійного елемента і посилення його енергії“. Оскільки закриття курсів 1889 р. трактувалося як тимчасове припинення набору на курси, а не їх ліквідацію, це давало змогу сподіватися на

відновлення роботи КВЖК та було додатковим аргументом на користь їх повторного відкриття. Під час перебування в Києві в жовтні 1904 року Міністра народної освіти В.М. Глазова йому було вручене прохання про відновлення КВЖК за підписами 65 викладачів Університету, в тому числі і В.С. Іконникова. Проте негативне ставлення МНО до питання відновлення ВЖК в Києві довгий час продовжувало лишатись незмінним.

Безпосередньо перед відновленням діяльності КВЖК, в серпні 1906 р. було створене товариство допомоги слухачкам Вищих Жіночих курсів в м. Києві, членами-засновниками якого одразу стали 83 особи, в значній мірі професори КВЖК та їхні дружини, водночас почесними членами стали колишній директор курсів професор В.С. Іконников та його дружина – колишня випускниця курсів.

В кінці ХІХ – початку ХХ ст. російський уряд провів низку організаційних заходів, спрямованих на гальмування жіночої вищої освіти. Водночас проводилася робота, спрямована на оновлення змісту освіти, вдосконалення навчального процесу, вирішення проблеми педагогічних кадрів. Головною метою освітніх перетворень було створення єдиної системи навчання майбутніх вчительок. Її основні засади визначалися „Положенням про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“ (1881), і „Тимчасове положення про Вищі жіночі курси в м. Києві“ (1911). У відповідності до означених документів від абітурієнок вимагалась наявність звання домашньої учительки, була визначена умова вступу до курсів – закінчення 7-класних гімназій Міністерства народної освіти чи рівнозначних середніх навчальних закладів. У „Тимчасовому положенні“ про КВЖК 1911 р. вимагалось проходження від абітурієнок 8-го додаткового класу для подальших занять педагогічною діяльністю.

На протязі своєї громадсько-просвітницької діяльності В.С. Іконников був вибраний членом-кореспондентом імператорського Товариства любителів старовинної писемності. Члени цього товариства активно вивчали пам'ятки писемності.

У червні 1897 року він був обраний почесним членом Чернігівської вченої архівної комісії, яка займалася створенням Чернігівського архіву.

Також, В.С. Іконников був обраним почесним членом Володимирської губернської вченої архівної комісії. Вона вивчала архіви Володимирської губернії.

Аналіз громадсько-педагогічної діяльності В.С. Іконникова дає підстави стверджувати, що він був почесним членом Петровського товариства досліджень Астраханського краю та Російського бібліологічного товариства (1900 р.). В.С. Іконников займався опрацюванням документів цих товариств.

Київська духовна академія вибрала В.С. Іконникова 2 листопада 1902 р. своїм почесним членом. Видатну роботу вченого-педагога В.С. Іконникова відзначив Юрїївський імператорський університет, обравши його почесним членом з грудня 1902 р. Вчений був дійсним членом Церковно-історичного та археологічного товариства з лютого 1903 р.

З лютого 1904 р. В.С. Іконникова призначено головою комісії для обробки давніх актів Київської, Подільської, Волинської губерній.

Отже, з початку 70-х рр. XIX ст. у межах проекту реформування вищих навчальних закладів були створені комісії у різних наукових галузях. Головним їхнім завданням було внесення необхідних змін у діючі навчальні плани і програми. Членами університетської комісії по створенню Вищих жіночих курсів у Києві були: М.Є. Ващенко-Захарченко, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, С.С. Гогоцький, В.С. Іконников, І.П. Котляревський, О.І. Селін та інші. Роботу комісії очолив О.І. Селін. Той факт, що В.С. Іконников увійшов до комісії з такої важливої події, як створення КВЖК, свідчив про високий науково-педагогічний авторитет вченого.

Аналіз науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова виявив, що впродовж 1876-1889 рр. досвід його науково-педагогічної діяльності був пов'язаний із розробкою навчального навантаження. Вчений-педагог був переконаний, що раціональне планування є однією з умов успішності навчання, оскільки забезпечує цілеспрямовану діяльність викладачів та студентів. Так,

наприклад, стосовно терміну повного курсу навчання на Київських Вищих жіночих курсах (4-х років) було здійснено В.С. Іконниковим, як головою педагогічної ради ВЖК неодноразові клопотання на адресу Міністерства народної освіти, бо 2 роки попереднього терміну (1876) замало для виконання в повному обсязі навчальних програм.

Одразу встановлювалося, що на Вищих жіночих курсах вільні слухачки до окремих курсів взагалі не допускаються. Так само було визнано „виконання учительських обов'язків несумісним з перебуванням на курсах”. Проте вже в грудні 1908 р. рада професорів КВЖК звернулася до Міністерства народної освіти та піклувальної ради відомства закладів імператриці Марії з клопотанням про поширення на випускниць курсів в Києві тих самих прав, що раніше низкою документів були надані випускницям Петербурзьких ВЖК.

Київські Вищі жіночі курси, які не лише за рівнем і обсягом викладання, а і за навчально-методичним наповненням дисциплін все більше перетворювалися на справжній жіночий університет, продовжували працювати на основі „Положення“, яке застаріло і не відображало їхнього реального статусу. Педагогічна рада курсів неодноразово розробляла проекти нових „Положень“ діяльності КВЖК. Так, комісією професорів (в їх числі В.С. Іконников), вже в грудні 1908 р. був підготовлений такий проект, в якому частина статей була запозичена із статутів Петербурзьких, Юр'ївських ВЖК, а в розділі „Про викладання“ – з університетського статуту. При цьому, в одній з редакцій проекту положення пропонувалося назвати КВЖК „жіночим університетом“.

Але, зважаючи на те, що в інших містах імперії ВЖК не носили офіційної назви „університет“ перейменування Київських Вищих жіночих курсів на жіночий університет св. Ольги не було схвалено урядом. Проте, опублікований в 1910 р. „Статут жіночого університету св. Ольги“ як проект нового статуту для Вищих жіночих курсів в м. Києві дає розуміння, що КВЖК розвинулися у справжній університет для жінок. Дослідженням встановлено, що випускниці ВЖК мали право на отримання дипломів і на подальшу наукову працю, на

здобуття наукових ступенів. Проект нового статуту визначив місце ВЖК у Києві в системі відповідних навчальних закладів як одного з провідних вищих шкіл для жінок в Російській імперії, неофіційно визнаного „Жіночим університетом св. Ольги“. Аналіз архівних джерел дає можливість визначити одну з провідних постатей цього процесу – професор Університету св. Володимира В.С. Іконников. Перед ВЖК як вищим навчальним закладом стояло завдання організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб вихованки стали представницями найбільш освічених кіл суспільства. З огляду на це і на неодноразові клопотання про дозвіл на отримання вищої освіти представницями української інтелігенції, був здійснений цілісний аналіз проблем визначення змісту вищої жіночої освіти і удосконалення навчального процесу. В.С. Іконников, як викладач Університету св. Володимира і професор, був переконаний, що зміст перетворень в системі вищої освіти щодо жіночої вищої освіти має визначатися такими провідними напрямками: 1) оновлення змісту освіти; 2) удосконалення навчального процесу; 3) добір і підготовка педагогічних кадрів.

Протягом 1889-1903 рр. в межах України закладів вищої освіти жінок не існувало. В цей час публічні лекції, що читалися професорами – членами комісії публічних лекцій, до якої входив В.С. Іконников, було розроблено дворічний план з історії та природничо-історичних предметів. Прибуток від лекцій приєднувався до капіталу колишніх КВЖК. Таким чином публічні лекції ставали певним заміном закритих у 1889 р. КВЖК.

Отже, комітет, успішно виконавши своє попереднє призначення – створення першого на Україні вищого навчального закладу для жінок (розробка навчальних планів, програм і конспектів), продовжив свою активну діяльність наукового, організаційно-методичного керівництва навчальним процесом на Київських Вищих жіночих курсах. Відзначимо, що архівні матеріали дають підстави стверджувати, що його педагогічний вплив із часом поширився на інші вищі та середні навчальні заклади.

Інтерес В.С. Іконнікова до навчання і виховання молодого покоління не обмежувався питаннями методики викладання історичних дисциплін. Вченого у великій мірі цікавили загальні проблеми освіти. Систематизований виклад та цілісне узагальнення своїх науково-педагогічних поглядів. В.С. Іконников здійснив у науковій праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“; що була написана вченим у 1876 р., у доповідній записці, щодо перегляду університетського статуту, яку В.С. Іконников подав Міністру народної освіти І.Д. Делянову 29 жовтня 1875 р., а також у наукових статтях „Що повинен давати державі університет?“ та „Де кілька слів з приводу нових даних про наші університети (Із паперів часів Олександра І)“.

Саме тому, ми можемо стверджувати, що ці праці не являли собою плід абстрактних суджень кабінетного вченого, це був заклик досвідченого педагога-практика до людей науки, відданих Батьківщині, звернутися до проблеми перегляду та реформування всієї системи освіти, а особливо вищої освіти, заклик займатися вихованням і навчанням молодого покоління. Варто зазначити, що роботи написані виразною мовою.

Поява праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876) відбулася у тісному зв'язку з тими подіями, що відбувалися у країні. Остання чверть ХІХ ст. характеризувався піднесенням прогресивних сил і швидким розвитком культури, що знайшло своє відображення у творах літератури і мистецтва цієї епохи. Великого розвитку набули суспільні науки, зокрема, історія та історіографія. У загальному піднесенні вітчизняної культури педагогіка посіла важливе місце. В цей період став поширюватися суспільно-педагогічний рух, створювалися педагогічні товариства і гуртки. З 1857 р. почали виходити у світ освітянські журнали: „Виховання“, „Вчитель“, „Народна школа“, „Російський педагогічний вісник“.

Громадсько-просвітницький рух останньої чверті ХІХ ст. відрізнявся різноманітністю оригінальних напрямів освітньої думки. Загальними рисами багатьох напрямів у педагогічній науці були народність, відданість батьківщині, віра у науку, а також толерантне ставлення до особистості

вихованця. Громадсько-просвітницька діяльність сприймалася громадськими діячами і видатними науковцями як найкращий спосіб служіння народові. У передовій пресі того часу, поряд із економічними та політичними питаннями, обговорювалися проблеми навчання і виховання молодого покоління. Система університетської освіти та методи викладання підлягали жорсткій критиці. Назривала необхідність докорінної реформи університетської освіти і вищих навчальних закладів.

Виходячи з такого розуміння, В.С. Іконников переконував, що університетська освіта переслідує як соціальні, так і особистісні цілі. Соціальні цілі визначаються тим, що кожне суспільство прагне до створення умов свого гармонійного розвитку, а відтак, і формування у молодого покоління таких інтелектуальних, моральних, соціальних і професійних якостей, таких основ і рис характеру, щоб це було корисним суспільству. Вчений зазначав, що університетська освіта повинна враховувати цілі особистості, її добробут і щастя, тому одним із її завдань є формування у кожного студента якостей, які у найбільшій мірі відповідають його здібностям, індивідуальності, інтересам, а також розвиток способів поведінки, які у майбутньому нададуть йому можливість забезпечити гідне людське життя.

Маючи тверде переконання, що метою освіти є підготовка молоді до майбутньої життєдіяльності, В.С. Іконников наголошував на необхідності встановлення зв'язку між науково-педагогічним змістом навчальних дисциплін і реаліями людського життя, практикою оновлення суспільства. Цей взаємозв'язок має забезпечуватися демонстрацією життєвої важливості загальноосвітніх знань, що підлягають засвоєнню, виявленням їх здатності пояснити закономірності розвитку суспільства. У зв'язку з цим вчений висловлював своє критичне ставлення до вирішення цієї проблеми у сучасній йому системі вищої освіти: „Але наука не може існувати тільки в аудиторії. Вона знаходиться в тісному зв'язку із загальним станом ..., а для цього останнього, не було особливо сприятливих умов“. Тож, практичний зв'язок змісту освіти з життям він закликав здійснювати двома шляхами:

- 1) використання студентами набутих знань у подальшій науковій діяльності;
- 2) матеріалізація теоретичних знань студентів у практичних уміннях та навичках.

Включення до змісту освіти естетичних аспектів виховання, на думку В.С. Іконникова, забезпечує емоційне відношення студентів до навчальної діяльності, полегшує процес пізнання, стимулює до творчості, формує у них естетичне ставлення до дійсності. Так, приміром, він застерігав викладачів від того, щоб давати молоді освіту як право на чини. Вважав: „Університетське викладання може принести істинну користь тим, котрі шукають в храмі науки тільки науку, тобто знання, а не йдуть туди з матеріальними прагненнями“. Вчений переконував, що студенти повинні навчитися організовувати розумову працю з творчих позицій, обирати раціональні способи вирішення задач, керуючись не лише логічними, а й естетичними переконаннями.

Аналіз змісту праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ та наукових статей надав можливість здійснити цілісне дослідження системи науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова і виділити такі структурні компоненти: цільовий, змістовий, стимулюючомотиваційний, операційно-діяльнісний, контрольнорегулювальний, оцінювально-результативний, компетентнісний.

Цільовий компонент. Проблему визначення мети й завдань навчання В.С. Іконников розглядав зважаючи на два фактори: особистісний і соціальний. Дослідження особистісного спрямування вищої освіти базувалося на переконанні вченого щодо значення у процесі навчання всебічного розвитку особистості, тобто вища освіта розумілася ним як головний шлях входження особистості у світ науки та культури. Розвиваючи думку щодо врахування особистісного фактору вищої освіти, В.С. Іконников у праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ бачив у ній два аспекти. Перший – особистісний – пов'язаний із пізнанням оточуючого суспільства й набуттям навичок, що дозволяють брати участь у перетворювальній діяльності. З цього приводу вчений зазначав: „... необхідність поєднання в Академії наук –

вчених, що навчають і тих, що навчаються в Академії чи університеті ...“. Цей процес на його думку прокладав шлях користування досягненнями попередніх поколінь. Отже, особистісний аспект вищої освіти, виділений вченим, мав об'єктивний характер. Він містив три цілі: 1) оволодіння основами наукових знань; 2) загальна підготовка молодого покоління до практичної діяльності; 3) формування у студентів наукових переконань і сприйняття навколишнього світу.

Другий аспект – пов'язаний із самопізнанням, формуванням мотивацій, інтересів, набуттям навичок, що сприяють самовдосконаленню. Так, приміром, вчений зазначав: „Всі науки повинні стимулювати студентів бути розумними та добрими, довести, що є істина ... домагатися чистоти нравів та життя ... “. Тож, другий аспект вищої освіти характеризувався суб'єктивним спрямуванням. Він полягав у таких цільових орієнтаціях: 1) загальний розвиток мислення і пізнавальних здібностей; 2) формування потреб, мотивації, інтересів і захоплень студентів; 3) прищеплення навичок самоосвіти.

Результати аналізу науково-педагогічних ідей ученого дають підстави стверджувати, що обґрунтування ним соціального фактору визначення мети і цілей навчання зумовлювалося його глибоким переконанням щодо виключного значення вищої освіти у політичному, культурному та економічному розвитку суспільства. В.С. Іконников був упевнений, що лише завдяки підвищенню професійності кадрів можливе впровадження досягнень наукового прогресу в суспільство, забезпечення зростання освіченості, а відтак, і добробуту суспільства. Отже, центральне місце у змісті роботи та статей належить ідеї важливості розбудови системи університетської освіти як необхідної передумови соціально-економічного розвитку держави.

Обґрунтовуючи це твердження, В.С. Іконников розглядав історичний досвід російських університетів та академій, який незважаючи на передове становище наук у вищих прошарках суспільства довгий час знаходився у повній економічній залежності від іноземців. Вчений підкреслював, що лише в результаті активної розбудови системи вищої освіти й реформування існуючих

навчальних закладів, яке здійснювалося під керівництвом Міністерства народної освіти, країну вдалося забезпечити кваліфікованими спеціалістами, що у свою чергу, викликало соціально-економічний розвиток держави. Узагальнюючи, він зазначав: „ ... широкий розвиток здібностей приносить неодмінну користь ... цей розвиток повинен пристосовуватися до майбутнього призначення в цивільному житті ...“. За допомогою вищої освіти, на думку В.С. Іконникова, у загальну суспільну відомість закладається також система духовно-матеріальних цінностей: світоглядні, моральні, правові, естетичні уявлення, що складають основу духовного життя людини. Він писав: „Науки повинні звільнити від помилковості; науки повинні робити молодь моральними людьми. Науки повинні робити людей вільними, тобто звільнити від полону пристрастей. Науки повинні показати, як кожен індивід черпає із всесвітнього океану розуму й життя, та допомагає подібному до себе ... це робити“.

Отже, подібно до багатьох педагогів того часу, В.С. Іконников, вважав університетську освіту фактором, що повністю визначає стан суспільства. Саме тому, обстоюючи суспільні характеристики визначення її ціннісних орієнтирів, головною метою навчання і виховання В.С. Іконников визначав підготовку молоді до майбутньої діяльності на благо держави та людства.

У праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ та наукових статей вчений звертав увагу на суперечність, яка виникає під час формулювання цілей університетської освіти: „Всі науки повинні звертати (молодь) до наук, до бачення у всьому в природі порядку ... Займати розум і серце. Науки повинні звільняти від помилковості“. У зв'язку з цим, В.С. Іконников піддав критиці сучасну йому систему університетської освіти з того приводу, що у визначенні завдань і змісту навчання враховується тільки та позиція, котра має на меті підготовку вчених і видатних діячів, не беручи до уваги те, що більшість молоді має посередні розумові здібності: „Коли були посилені вимоги при вступі до університетів, то в Петербурзькому університеті у 1859 році із 328 вступників витримали лише 73, при тому було визнано, що вони не мали елементарних відомостей з російської граматики, словесності та

історії“. Узагальнюючи свої науково-педагогічні погляди, вчений стверджує, що у результаті наслідування високих ідеалів університетська освіта не має можливості задовольнити навіть життєво необхідних запитів держави – підготовки корисних і скромних діячів для нашого суспільства.

Замислюючись над вирішенням даної проблеми шляхом раціонального поєднання цих позицій, В.С. Іконников прийшов до висновку, що доцільно, передусім, спрямувати науково-педагогічні зусилля на формування в студентів міцної бази загальнонаукових знань, світоглядних переконань і цілісного сприйняття світу, тобто розвинути в людині особистість. Пізніше на цьому підґрунті здійснити підготовку спеціалістів у своїй справі, серед яких із часом виходять професори, державні діячі, письменники, діячі адміністрації, вчителі.

Треба зазначити про негативне ставлення В.С. Іконникова до участі слухачок КВЖК і студентів Університету св. Володимира у політичному житті країни. Але поважне ставлення до жіноцтва стримувало його від негайного виключення арештованих з політичних справ курсисток 4 курсу Е. Левін і К. Левенталь. Він намагався уникати прийому на курси дівчат, що знаходилися під наглядом поліції. Дослідженням встановлено, що вчений намагався не допустити політичну діяльність в стінах вищих навчальних закладів. Стосовно заарештованих студентів і курсисток, звертався до губернатора м. Києва та попечителя КНО з листами-протестами.

У своїх ідеях вчений розвивав погляди М.І. Пирогова, який у статті „Питання життя“ (1856) піддавав критиці ранню спеціалізацію учнів, вузькофахову спрямованість системи освіти. „Не поспішайте з вашою прикладною реальністю“, – закликав вчений. „Перш за все, слід дозріти, укріпитися, розвинути „внутрішній людині“, тобто загальна освіта повинна передувати „професійній“.

Підкреслюючи виняткове значення університетської освіти для особистості, суспільства і держави, В.С. Іконников зазначав, що її головною характеристикою має бути неперервність. Він писав: „Поганий стан початкової й середньої освіти ... неможливий нормальний стан вищої освіти“.

Вчений був переконаний, що досягти значного розвитку можуть лише ті держави, які організовують себе як суспільства, що безперервно навчаються. Позитивні зміни у цих соціумах будуть здійснюватися за рахунок створення та досягнення нових знань, накопичення інтелектуального ресурсу й постійного обміну надбаннями.

Отже, маємо зазначити, що науково-педагогічні погляди В.С. Іконникова щодо визначення мети та завдань університетської освіти пронизані єдністю особистісного і соціального.

Змістовий компонент. Розробку змісту навчання В.С. Іконников вважав важливим завданням, саме тому вагоме місце у праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“, наукових статтях „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети“, „Що повинен давати державі університет? (З паперів часів Олександра І)“ належить дослідженню цієї проблеми. Вчений переконував, що навчальний процес спирається на зміст університетської освіти, що визначається цілями, які ставить перед університетом не лише особистість, а і суспільство. У зв'язку з цим він довів необхідність реформування змісту університетської освіти, відображення у ньому потреб індустріальної епохи, суспільно-економічного розвитку, приведення змісту навчальних дисциплін у відповідність до стану сучасної науки. Зміст курсу навчальних дисциплін вглядався В.С. Іконниковим не лише як скорочений варіант викладу певної дисципліни, а як органічна частина змісту загальної освіти.

Вчений переконував, що зміст навчання повинен мати загальноосвітній і одночас науковий характер. Навчальний матеріал дисциплін має спрямовуватися на всебічний розвиток особистості студента, на отримання ним загального уявлення про оточуючий світ. В.С. Іконников вважав, що університетська освіта сприяє зміцненню інтелектуальних сил особистості, її переконань і моральності, закладає духовно-ціннісні орієнтири людини. Вона виробляє здатність самостійного підходу до оцінки суспільних явищ, формує активну позицію.

У праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ В.С. Іконников розкривав протиріччя формування змісту університетської освіти. Він звертає увагу на те, що коло наукової, історичної та культурної інформації постійно уточнюється і розширюється, а час на її засвоєння не змінюється. Аналіз змісту праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ показав, що В.С. Іконников доводив системо утворюючий характер науково-педагогічного змісту навчальних дисциплін. Такий підхід вченого був зумовлений тим, що він розглядав навчальну дисципліну як науково і педагогічно опрацьовану систему, яка відповідає можливостям студентів певного віку й підводить їх до розуміння основ сучасної науки. Він був переконаний, що у кожному навчальному предметі студент пізнає, усвідомлює і засвоює певну кількість головних ідей, що пронизують увесь її науковий зміст, пов'язують найбільш суттєві факти й узагальнення у єдину логічну систему. В.С. Іконников писав: „Ціль їх (університетів – С.Г.) підготувати здібних й освічених людей. ... Сама взаємодія наук, яка підтримується в університетах, розвиває почуття рівномірної поваги до них“. Наскрізні, провідні ідеї в міру засвоєння дисципліни стають власними думками студентів. Навколо цих ідей групуються часткові факти, події, оцінки.

Так, наприклад, у курсі історії Росії доби Смути до числа провідних вчений відносив ідею створення училищ з іноземними мовами та заснування університету як засобу пізнання об'єктивного світу. Він зазначав: „Під впливом греків та вихідців з латино-польських шкіл, виникли в Москві нові училища і академія (слав'яно-греко-латинська). Вплив цього можна дослідити на характер бібліотек та книжної освіти“. У курсі історії вчений виділяв викладання за періодами з 1787 р. XVIII ст., коли були зроблені зміни в академії за зразком училищ того часу. Тож, В.С. Іконников був свідомий того, що сутність освіти полягає у тому, щоб студенти отримували низку системно і логічно побудованих ідей, які визначають їхній світогляд, активно використовуються у пізнавальній та практичній діяльності, забезпечують можливість безперервної освіти.

У праці „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ одним із перших висунув ідею інтеграції наукових знань, яка полягала в поєднанні найбільш важливих ідей, фактів, узагальнень суміжних наук у єдиному навчальному предметі. Сутність інтеграційного підходу до визначення змісту освіти педагог убачав у тому, що виявляє різні зв'язки між предметами, властивостями, процесами, способами поведінки, відтак, є основою для забезпечення цілісності сприйняття студентами оточуючого суспільства. Таке оптимальне оволодіння знаннями на основі інтеграційних принципів у науці, культурі й соціумі вчений уважав досить ефективним і прагнув досягти успіху шляхом запровадження інтегрованих курсів, які об'єднують різноманітні знання навколо певного поняття. Виходячи з цього, вчений зазначав, що наскрізні основоутворюючі ідеї проходять скрізь історію, історіографію, педагогіку. Вони, на думку В.С. Іконникова, утворюють у свідомості студентів єдину картину розвитку суспільства, сприяють формуванню цілісного світосприйняття. Так, наприклад, він пропонував збагатити зміст історичних дисциплін шляхом поєднання з основами літератури, викладаючи їх одночасно. Такі диференційовано об'єднані дисципліни вчений розглядав як концептуальний каркас сучасного наукового знання у його єдності зі сферою суспільного життя людини.

Формування змісту навчальних дисциплін, на думку В.С. Іконникова, повинно враховувати наявність виховного громадянського, морально-етичного, естетичного, трудового аспектів викладання. У роботі вчений здійснив аналіз історії розвитку наукових знань, що приводить В.С. Іконникова до висновку: вивчення історії освіти та науки важливе не лише для мотивації навчальної діяльності, систематизації та поглиблення знань, але й має першочергове значення у поєднанні навчальної діяльності студентів із вихованням. Він уважав, що образи вчених, знання про самовіддані творчі пошуки важливий засіб громадянського, морально-етичного виховання. В.С. Іконников піддає критиці педагогів, які виховують байдужих і нудьгуючих людей, що не бажають вчитися пізнавати як гарні, так і погані сторони життя, замикаються в

одній аудиторії. Він зазначає, що засобом життя цих людей будуть „права на чини, які даються університетами, стають приманкою, для вступу в університет“. Разом із тим, вчений закликав виховувати людей моральнішими і терплячішими.

Отже, В.С. Іконников підкреслював виключну важливість досягнення основної мети. Вчений був переконаний, що вища освіта має право на життя лише тоді, коли вона вдосконалює особистість людини, формує її морально-етичні норми, розвиває почуття, привчає до творчої праці. Навчання, яке надає лише певний обсяг загальних знань і не має у своїй сутності виховного аспекту, оцінювалося В.С. Іконниковим дуже низько. Він вимагав від викладачів, щоб вони, визначаючи зміст університетської освіти, мали на увазі дві цілі: по-перше, набуття студентами систематизованих знань й навичок; по-друге, виховання у них певних вольових якостей та рис характеру. Виховні завдання навчального предмета, на думку вченого, можуть бути відображені у змісті дисципліни у вигляді яскравого пізнавального матеріалу з історії наукових досліджень, а також у здійсненні світоглядних висновків, етичних та естетичних досягнень, до яких слід підводити студентів у науково-педагогічному змісті конкретної теми. В.С. Іконников зауважував, що з метою забезпечення активного розвитку при визначенні змісту навчальної дисципліни важливо дотримуватися загального рівня складності, тобто знімати протиріччя між більш складним розумінням та відомими способами вирішення, ставити студента перед необхідністю оволодівати більш складними знаннями.

Сутність університетської освіти, стверджував В.С. Іконников, полягає в тому, щоб удосконалити і дати правильний напрям природним нахилам молодій людині, розвинути її психічні та індивідуальні риси. З цієї глибокої віри у здібності молоді та усвідомлення можливостей її вдосконалення впливала повага вченого до особистості студента. Його педагогічні промови проникнуті гуманними ідеями, великою вірою у необмежені здібності молодій людині. Вона, у розумінні В.С. Іконникова, живий носій невичерпних

можливостей для розвитку: „ ... розвиток розумових здібностей приносить неодмінну користь ... “.

Таким чином, проведене дослідження виявило, що В.С. Іконников, був прихильником розвиваючого характеру навчання. Він усвідомлював, що доцільно побудований навчальний зміст дозволяє створити посильну для студентів навчальну напруженість, яка активізує процеси сприйняття, усвідомлення, засвоєння матеріалу, розвиває мислення, уяву, мовлення, пам'ять, увагу, спостережливість.

Передумовою вивчення всіх наук В.С. Іконников визнавав рідну мову. Він закликав приділяти більше часу і уваги для опанування в Університеті св. Володимира іноземних мов, вважав це необхідною умовою для розширення знань із географії, історії, літератури. При цьому він мав на увазі не стародавні, а сучасні іноземні мови. Цікаво й те, що вчений виступав за необхідність введення до університетського курсу навчальної дисципліни „Політична економія“.

Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова була зумовлена необхідністю активізації громадської думки у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття у зв'язку з політизацією університетської освіти. Нами виділено такі складові громадсько-просвітницької діяльності В.С. Іконникова: 1) публіцистична творчість. Учений присвятив проблемам університетської освіти фундаментальну наукову працю „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876), наукові статті: „Що має давати державі університет?“ (1877), „Де кілька слів з приводу нових даних про наші університети (Із паперів Олександра І)“ (1876), доповідну записку Міністру народної освіти І.Д. Делянову (1875), які не втратили свого значення. Вони і донині мають характер перспективної ідеї (оволодіння основами історичних наукових знань, підготовка молодого покоління до практичної діяльності, формування у студентів наукових переконань); 2) уведення освітньої проблематики у зміст громадської діяльності. Перетворення країни в цивілізовану демократичну державу учений пов'язував з поширенням

загальнолюдських цінностей, уважав, що цьому сприяє просвіта. Саме тому в публічних лекціях та в діяльності у громадських товариствах і об'єднаннях головну увагу приділяв проблемам освіти. Ним редагувалися і публікувалися матеріали Комісії для розгляду давніх актів, Комісії з підготовки ювілейних видань Київського навчального округу, Товариства охорони пам'яток старожитностей та мистецтва, Бібліотечної комісії при Університеті св. Володимира, Історичного товариства Нестора-літописця та ін.; 3) підтримка громадських культурно-просвітницьких організацій. В.С. Іконников був активним членом рад громадських товариств, комітетів, комісій, що спрямовували діяльність на демократизацію освітньої справи (Комітет із створення в Києві Вищих жіночих курсів (1876), Київське товариство грамотності (1882), Учені архівні комісії (1888-1889, 1897), Товариство історії і старожитностей при Московському університеті (1883), Рада колегії Павла Галагана (1881-1883), Слов'янське благодійне товариство (1882) та ін.), підтримував проекти створення вищих жіночих шкіл на громадсько-приватних засадах; 4) правозахисна діяльність. В.С. Іконников відстоював позиції заарештованих з політичних мотивів студентів Університету св. Володимира і слухачок КВЖК, звертався з листами-протестами до керівних інстанцій (Піклувальної ради Київського навчального округу, губернатора м. Києва).

Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова була спрямована на реалізацію його науково-педагогічних ідей та вирішення ряду нагальних завдань: 1) критику політики уряду в галузі вищої освіти. Вчений заперечував урядовий курс на обмеження наукової роботи в університетах, гальмування розвитку вищої освіти для жінок. Уважав, що уряд надміру втручається у діяльність вищих навчальних закладів; 2) об'єднання науковців у громадсько-наукових товариствах. В.С. Іконников бачив основу консолідації науково-викладацького складу університетів у свободі наукової творчості, вірив, що вільна наукова думка сприяє активізації розвитку наукових досліджень; 3) піднесення педагогічної свідомості. В.С. Іконников уважав, що педагогічна

свідомість відображає стан певної освітньої парадигми, обґрунтовував залежність педагогічної свідомості від змісту навчання у вищій школі.

На основі аналізу архівних та літературних джерел нами встановлено, що підстави для однозначних висновків щодо поглядів В.С. Іконникова на націоналізацію вищої школи, введення релігійного компонента у зміст вищої освіти не існує.

Література до підрозділу: 5, 20, 30, 32, 33, 34, 50, 51, 62, 64, 65, 66, 75, 76, 77, 85, 91, 93, 94, 95, 113, 132, 154, 157, 203, 216, 219, 233, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 304, 305, 325, 338, 339, 342, 343, 350, 351, 366, 367, 368, 372, 374, 377, 386, 387, 388, 389, 391.

2.5. Актуалізація науково-педагогічного потенціалу творчої спадщини В.С. Іконникова в контексті модернізації національної системи освіти

Аналіз архівних і наукових джерел дає підстави стверджувати, що теоретичні положення і практичні результати науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова знаходять своє втілення на новому етапі розвитку вітчизняної педагогічної науки. Узагальнення науково-педагогічної спадщини вченого дають можливість підтвердити співзвучність основних положень сучасних державних документів (Закони України „Про освіту“, „Про загальну середню освіту“, „Про вищу освіту“, Державна національна програма „Освіта“ (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти) з концептуальними ідеями вченого-педагога. Так, зокрема, спостерігається відповідність у таких напрямках: 1) забезпечення єдності навчання й виховання; 2) громадянська спрямованість вищої освіти; 3) науковий характер вищої освіти; 4) орієнтація вищої освіти на повсякденний світ і життєві потреби людини; 5) гуманізм і демократизм у галузі вищої освіти; 6) направленість вищої освіти на розвиток особистості в усіх її виявах.

Аналіз архівних і наукових джерел встановив, що В.С. Іконников одним із перших у вітчизняній педагогіці вказував на зв'язок між рівнем розвитку науки і університетської освіти та благополуччям суспільства, його розвитком і прогресом. Вчений усвідомлював необхідність розповсюдження наукових знань серед широких верств населення, розвитку народної просвіти як засобу реалізації інтелектуального потенціалу нації. Це визначило пріоритетні напрями науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова: науково-методичний, організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький. Заслуга В.С. Іконникова полягає у тому, що він, глибоко перейнявши прогресивні ідеї видатних вчених і педагогів, творчо розвивав положення щодо прогресивного і розвиваючого значення історичної науки у суспільстві. Дослідженням встановлено, що науково-педагогічна концепція В.С. Іконникова отримала розвиток у сучасних наукових дослідженнях: В.П. Андрущенко, А.М. Бойко, В.Г. Кремень, О.Я. Савченко. Вчені-педагоги доводять, що „система освіти є одним із найважливіших соціальних інститутів у будь-якому суспільстві, її становище, ефективність функціонування, значимість у суспільстві виступають показниками рівня розвитку суспільства і держави“. Науковці розглядають освіченість нації як „джерело її консолідації й саморозвитку“. Пріоритет науки та університетської освіти знайшов відображення в основних напрямках української державної політики та програмних документах.

Значне місце у науково-педагогічній спадщині В.С. Іконникова посідає проблема оновлення змісту освіти. Обґрунтуванням джерел і принципів формування навчального змісту вчений займався у контексті науково-педагогічної діяльності. Науково-педагогічні ідеї, які висловлював В.С. Іконников залишаються актуальними і в наш час, оскільки тенденції розвитку українського суспільства на першому плані мають проблему оновлення змісту освіти. Підходи до цієї проблеми впродовж ХХ ст. зазнавали значних трансформацій у залежності від соціально-політичних вимог, стану суспільства, ідеології, освітньої політики. На сучасному етапі проблематику

узагальнення, становлення й розвитку системи вищої освіти в Україні досліджують: А.М. Алексюк, Н.М. Дем'яненко, М.Б. Євтух, В.К. Майборода. Сучасні науковці під змістом освіти розуміють педагогічно пристосовану систему знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності та досвіду емоційно-вольового ставлення, засвоєння якої покликане забезпечити формування всебічно розвиненої особистості, підготовленої до збереження й розвитку матеріальної й духовної культури суспільства.

Зв'язковим компонентом змісту освіти вчені виділяють: аксіологічний (має на меті введення студентів у світ цінностей і надання їм допомоги у виборі особистісно значущої системи ціннісних орієнтацій); особистісний (забезпечує самопізнання, розвиток здатності до рефлексії, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, самовизначення, формує життєву позицію); діяльнісно-творчий (сприяє формуванню та розвитку у студентів різноманітних способів діяльності, творчих здібностей, необхідних для реалізації особистості в праці); когнітивний (забезпечує студентів науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу як основу духовного розвитку). В.С. Іконников говорячи словами Г.Ф. Міллера: „бути вірним істини, безпристрасним і скромним“, мав на увазі, що зміст освіти багато в чому повинен визначатися самою людиною, адже свобода вибору має забезпечити задоволення її освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб, становлення її особистості.

Ідеї особистісно орієнтованого підходу у визначенні змісту освіти у багатьох аспектах є спорідненими з науково-педагогічною концепцією В.С. Іконникова. Він пропонував дійснювати викладання у найбільш простому, зрозумілому вигляді, уникати навчальних перевантажень, урахувати вікові особливості й особистісні інтереси. Науково-педагогічні погляди В.С. Іконникова базуються на гуманному, особистісному підході до кожного студента, який не завжди здатний опанувати знання на високому рівні, але, маючи розвинене мислення, спостережливість і силу волі, зможе бути кваліфікованим робітником, освіченим громадянином своєї країни. Науково-педагогічні погляди В.С. Іконникова мають ідеї гуманізму, людяності, доброго

ставлення до молоді, вони передбачають залучення до цього процесу самої молодої людини, створення умов для індивідуального творчого розвитку кожної особистості.

Можна спостерігати у наш час розвиток науково-педагогічних ідей інтеграції змісту освіти, які обґрунтовував В.С. Іконников. Учений довів власною науково-педагогічною діяльністю, що використання інтеграції дозволяє удосконалити зміст навчальної дисципліни педагогічними, економічними, історичними аспектами. Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова має наступні інтеграційні процеси: 1) розробка наукових методів, які мають значення для багатьох історичних наук; 2) розробка напрямів, що виконують загальнометодологічні функції у науці; 3) організація історичних досліджень на межі суміжних наукових дисциплін, що розкривають найактуальніші наукові проблеми; 4) пошук загальних напрямів, принципів, до яких можна звести закони розвитку історії; 5) зміна характеру завдань наукових історичних, джерелознавчих, історіографічних досліджень.

Сучасний етап модернізації вищої освіти визначає проблему інтеграції змісту освіти особливо актуальною, ведеться пошук принципів вибору і структурування змісту навчального матеріалу, методів і прийомів його викладання з метою формування цілісного розуміння й пізнання наукової картини світу. Інтеграція змісту вищої освіти на сучасному етапі розглядається науковцями (А.М. Алексюк, Н.М. Дем'яненко, М.Б. Євтух, В.К. Майборода) як наявність упорядкованих відносин між її елементами та розумне з'єднання складових змісту освіти.

Дослідження сучасних науковці розробляють положення про „орієнтацію змісту освіти на компетентісно спрямований підхід, який забезпечує можливість пов'язати процес навчання з потребами часу та суспільства, дає молоді необхідний інструмент для самореалізації на ринку праці та в суспільних процесах, сприяє розвитку взаємовідносин між людьми та навколишнім середовищем. Компетентісно орієнтований підхід має також сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства: відкритої,

варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота“.

У зв'язку з цим можемо стверджувати актуальність науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова щодо необхідності орієнтації змісту освіти на повсякденні життєві потреби людини. Науково-педагогічні ідеї вченого знайшли відображення в сучасних підходах відбору життєвих компетентностей (І.В. Єрмаков, П.І. Овчарук, А.М. Хуторський), які передбачають набуття молоддю знань, умінь і навичок, що трансформуються у життєві компетентності й сприяють здатності швидко реагувати на запити часу, особистісному культурному розвитку.

Тенденції модернізації системи освіти України на сучасному етапі визначають стратегію формування особистості, яка самостійно прийматиме рішення в ситуаціях вибору, зможе вільно орієнтуватися у середовищі, яке швидко змінюється. Умовою вирішення цієї проблеми, є створення у молоді цілісної системи знань, а не фрагментарного їх нагромадження. Дослідженням встановлено, що у контексті вирішення цього завдання особливо цінними є науково-педагогічні ідеї В.С. Іконникова щодо необхідності виділення головного в змісті освіти, ним неодноразово вказувалося на необхідність переорієнтації навчання на цілісне сприйняття історичної науки. Дослідник науково-педагогічної спадщини вченого В.І. Ульяновський зазначав, що у Відділі рукописів Російської Національної бібліотеки знаходиться проект В.С. Іконникова повного видання його праць, тематична структуризація якого дає можливість стверджувати, що вчений хотів привести вивчення історичної науки до єдиного логічного ланцюга знань.

В.С. Іконников убачав у використанні узагальненої наочності розв'язування проблеми створення у студентів цілісної системи знань, роботи з історичними джерелами. Він зазначав: „ ... пам'ятки розпорошені по різних виданнях і дослідники часто використовують одну групу не торкаючись і не помічая іншої“. Робота з історичними джерелами, на думку В.С. Іконникова, подає більш цілісну картину плину історії, цілісну систему знань студентів з

історії Росії і України. Ця науково-педагогічна ідея вченого відродилася на сучасному етапі в наукових дослідженнях вчених: Є.М. Неліна, В.А. Іржавцевої, Т.М. Кравченко, В.Ф. Шаталова. Дослідники упроваджують у навчальну діяльність схеми-програми і навчальні схеми. Схеми-програми містять питання конкретної теми або розділу теоретичного курсу. Схеми навчального змісту тією чи іншою мірою відображають конкретний навчальний зміст програми (опорні схеми, схеми-конспекти). Опорні схеми, схеми-конспекти містять основну інформацію, тобто опорні знання. Вчені довели, що систематична робота з узагальнюючою наочністю дозволяє: 1) створювати систему знань, а не звичайне нагромадження наукових понять і фактів; 2) розвивати вміння аналізу, порівняння, становлення аналогій, виділення головного і другорядного; 3) утілювати принцип цілісності знань, закріплюючи їх створенням асоціативного зв'язку між повним обсягом та скороченою інформацією; 4) використовувати на заняттях не тільки слухову, а й зорову пам'ять; 5) стимулювати мимовільну пам'ять через устаткування навчальних кабінетів узагальнюючою наочністю у формі плакатів; 6) полегшити первинне сприйняття матеріалу та його повторення. В педагогічній практиці так звані опорні конспекти мають значне поширення і тому, що підвищує мовну активність студентів, вможливує його усвідомлене сприйняття, самостійне створення учнями опорних конспектів сприяє розвитку матеріалістичного мислення, відбувається економія часу, який використовується для систематичного повторення матеріалу.

В колі науково-педагогічних проблем, які розроблялися В.С. Іконниковим завжди було присутнє формування пізнавального процесу, як важливого особистісного утворення і характеристики навчального процесу. Вчений зазначав, що головна умова навчального процесу зацікавленість студента у пізнанні. В.С. Іконников наголошував, що під впливом пізнавального інтересу активізуються психічні процеси і пізнавальна діяльність, які складають основу творчої, пошукової і дослідницької діяльності. На сучасному етапі пізнавальний інтерес розглядається як рушійна сила активізації навчання,

розвитку пізнавальної самостійності студентів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Дослідження системи навчання в вищих навчальних закладах свідчать, що останніми роками за умов зміни суспільства, суспільної свідомості, поширення масової культури, посилення впливу ЗМІ інтерес студентів до процесу навчання знизився. Відповідно підвищується актуальність дослідження теоретичних аспектів розвитку пізнавального інтересу з урахуванням науково-педагогічних поглядів В.С. Іконникова. На жаль, поки що проблемою в руслі науково-педагогічних ідей вченого не зроблено фундаментального дослідження.

Науково-педагогічні ідеї вченого, пов'язані зі значенням рідної мови у вихованні і навчанні, її вивченні, він уважав, стосуються російської мови. В.С. Іконников 12 грудня 1913 р. обраний академіком Відділення російської мови і словесності Російської Академії наук. На думку В.С. Іконникова, без рідної мови наука не має можливості для повноцінного розвитку. У своїх працях, листах до колег вчений визначав рідну мову як основу всякого навчання, як складову загальної культури. Він переконував, що виховання та навчання у вищих навчальних закладах повинно здійснюватися рідною мовою, оскільки вона виступає засобом пізнання, інтелектуальним і творчим інструментарієм. Система безперервної мовної освіти, що створюється в наш час, забезпечує оволодіння громадянами України державною мовою, і практично володіти хоча б однією іноземною мовою.

Наукова-педагогічна спадщина В.С. Іконникова – яскравий приклад полікультурності вищої освіти. Вчений, як відомий вчений, історик, педагог, історіограф належить українській, російській і світовій культурі та науці. Свої праці В.С. Іконников писав німецькою і російською мовами, у побутовому житті розмовляв російською. Постать В.С. Іконникова – це фактично синтез трьох культур: української, російської та німецької, як репрезента європейської. У зв'язку з цим зазначимо, що зараз перед системою вищої освіти постає завдання забезпечити швидкість здобуття нових знань, яка б мала вищий темп, ніж зміни у суспільстві. Своєю науково-педагогічною діяльністю

В.С. Іконников довів, що для цього потрібна полікультурність університетської освіти. Сьогодні полікультурність є одним із шляхів модернізації вищої освіти.

Аналіз науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова свідчить, що вчений свідомо засвоїв кращі надбання світової науково-педагогічної думки і поєднав їх із найкращими національними традиціями виховання особистості, з потребами духовного відродження української нації. В наш час пошуку шляхів виховання громадянина України, – патріота, громадського діяча й трудівника, вироблення національної освітньої політики, набувають особливої актуальності науково-педагогічні погляди В.С. Іконникова.

Результати дослідження об'єктивно засвідчили, що науково-педагогічні погляди вченого, а саме підвищення рівня вищої освіти як передумови подальшого розвитку і прогресу суспільства, формування навичок творчої інтелектуальної праці, розвитку стійкого інтересу до знань, ідеї щодо випереджуючих адаптивних і розвивальних можливостей університетської освіти, ставлення до студента як до особистості зі власними творчими здібностями не втратили своєї актуальності і відповідають основним концептуальними підходам до модернізації освітньої системи в Україні.

В.С. Іконников був переконаний, що історична наука покликана служити інтересам народу. Ця ідея пронизує всю його науково-педагогічну діяльність. Вона надихала В.С. Іконникова на плідну діяльність. Інтелект вченого випередив багатьох дослідників свого часу, здобуваючи щоразу вищі наукові результати, і водночас підносячи вітчизняну історичну науку. Зазначимо, що застосовуючи конкретно-історичний та історико-системний підходи під час дослідження проблеми актуалізації науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова, ми не прагнули прямо проектувати їх на розвиток сучасної системи вищої освіти.

Дослідженням встановлено наявність низки науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова, які в новій якості набули розвитку в умовах сьогодення і тому потребують подальшого аналізу і обґрунтування з метою практичного використання. Ідейним спрямуванням розвитку науково-педагогічної спадщини

В.С. Іконнікова є розвиток системи університетської освіти, що передбачає створення сучасних навчально-дослідницьких середовищ, наприклад, проведення безпосередніх досліджень на базі університетів, архівів, наукових товариств, створення навчальних проєктів за допомогою Інтернету. Це майбутня концептуальна база для розробки можливих інновацій в вищій освіті, проведення їхньої експертизи з точки зору доцільності втілення у практику.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що науково-педагогічний потенціал спадщини В.С. Іконнікова практично не використаний. Тому науково-педагогічні погляди вченого значимі і важливі для сучасної педагогічної теорії й практики. Це викликає зростання актуальності науково-педагогічної діяльності В.С. Іконнікова, розширення галузі застосування ідей, досвіду, результатів цієї діяльності.

Аналіз архівних джерел і наукової літератури дає підстави стверджувати, що науково-педагогічні погляди вченого на загальнонаукові і фундаментальні педагогічні положення теорії навчання й виховання, що визначала стратегію науково-педагогічних пошуків В.С. Іконнікова, мала гуманістичне спрямування. Ним обстоювалася організація університетської освіти з максимальним урахуванням індивідуальності студента, створення сприятливих умов для розкриття здібностей молоді людини, її самовизначення, індивідуально-творчого розвитку кожної особистості. Гуманістичний методологічний підхід знайшов відображення у розвиткові науково-педагогічних ідей вченого щодо важливості орієнтації університету на повсякденний світ і життєві потреби людини. Визначення мети і завдань вищої освіти було пріоритетним напрямом в науково-педагогічній концепції В.С. Іконнікова. Вчений пов'язував це із пізнанням історичної спадщини, набуттям навичок, які сприяють самовдосконаленню, формуванням мотивацій, інтересів, набуттям досвіду, усвідомленням власної сутності. При визначенні принципів формування змісту навчання, він підкреслював виховуючий і розвивальний характер університетської освіти. Виходячи з гуманістичних

позицій, В.С. Іконников переорієнтував процес навчання з предметного аспекту освіти у мотиваційний і процесуальний.

Вчений обґрунтував організацію навчального процесу, яка була спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості студента, джерелом якого є активність у навчанні. Він підкреслював необхідність підвищення пізнавальної діяльності студентів шляхом уникнення прямого зовнішнього втручання у пізнавальні процеси, надання молодій людині можливості без примусу і сторонньої допомоги набути певних знань, умінь і навичок, якостей особистості. Це роз'яснює ставлення В.С. Іконникова до особистості студента як до суб'єкта навчально-виховного процесу.

Організація навчання обстоювалася вченим на засадах співробітництва всіх учасників навчально-виховного процесу, якому властиве задоволення потреби молодій людині в особистісному контакті з педагогом, моральна підтримка, повага до студента, визнання його людської гідності, відмова від примусової дисципліни й абсолютного підкорення студента вимогам викладача, широка педагогічна підтримка ініціативи студента. Інтерес до мотиваційного забезпечення організації навчання вченого зумовлений його гуманістичними позиціями. Формування пізнавального інтересу, позитивного ставлення до навчання з урахуванням індивідуальних якостей особистості природна допитливість, емоції, інтелект, самооцінка – напрями діяльності В.С. Іконникова. Навчання без примусу, нудьги, творча праця і моральна свобода – ось основні засади науково-педагогічної творчості В.С. Іконникова. Отже, науково-методологічні позиції вченого ґрунтувалися на принципах науковості, об'єктивності, визнанні домінуючої ролі практики у процесі пізнання, цілісного сприйняття науки і навчальної дисципліни, творчої активності особистості у процесі раціонального освоєння дійсності.

Констатуємо також, що у науково-педагогічній спадщині В.С. Іконникова знайшли органічне поєднання наукова і педагогічна діяльність. Теоретичний доробок вченого різноманітний за змістом, великий за обсягом і результативністю. Головною метою науково-педагогічної діяльності

В.С. Іконнікова було досягнення єдності науки і навчання. В наш час ця науково-педагогічна ідея є актуальною, оскільки наука є органічною частиною вищої освіти, її базовим елементом, рушійною силою розвитку. Вища освіта забезпечує безперервність процесу пізнання, теоретико-концептуальні й методичні засади навчально-виховної діяльності, становлення освіченої, всебічно розвиненої особистості та відтворення інтелектуального потенціалу українського суспільства. Навчальна діяльність забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів до впровадження результатів педагогічної науки, інноваційних технологій навчання і виховних систем, досягнень передового науково-педагогічного досвіду, організації вищих закладів освіти як джерело нових науково-педагогічних ідей. Вирішення науково-педагогічних проблем (визначення мети, завдань, змісту освіти, удосконалення процесу навчання, добір і підготовка педагогічних кадрів) має важливе місце у науково-педагогічній спадщині В.С. Іконнікова. Видавничо-педагогічна діяльність вченого у справі забезпечення системи вищої освіти сучасною науковою і навчально-методичною літературою має важливе значення. Науково-педагогічні ідеї В.С. Іконнікова щодо необхідності розбудови університетської освіти, націленої на забезпечення розвитку особистості, держави і суспільства, бачення вченим значення університетської освіти як провідного фактору розвитку суспільства, стало надбанням вітчизняної культури. Систематизований виклад і узагальнення науково-педагогічних ідей В.С. Іконніков здійснив у працях: „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876); „Що повинен дати державі університет часів Олександра I“ (1877); „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети, надруковані в ЖМНП з приводу перегляду Устава 1863 р.“ (1876); „Ювілейний акт імператорського Університета св. Володимира“ (1884); рецензія на працю М.Ф. Владимирського-Буданова „Держава і народна освіта в Росії XVIII ст.“ ч. 1, (1874).

Також, науково-педагогічні ідеї відображені у навчальних планах, програмах, конспектах, навчальних лекціях, науково-методичних посібниках, які розроблялися під керівництвом, або особисто В.С. Іконніковим.

Теоретичним положенням ученого були властиві: суспільна значимість, конструктивність, прогресивність, культуровідповідність, інтеграція наукового знання. Науково-педагогічні ідеї вчений практично реалізовував у досвіді діяльності вищих навчальних закладів, у межах виконання посадових обов'язків декана історико-філологічного факультета Університету св. Володимира (2 терміна); директора Київських Вищих жіночих курсів. У практичній діяльності використовувався весь спектр традиційних (читання лекцій) та інноваційних для того часу (унаочнене узагальнення, самостійна творча і пошуково-дослідницька діяльність) методів, прийомів, форм і видів науково-педагогічної діяльності. Організаційно-управлінська діяльність з керівництва вищими навчальними закладами здійснювалася В.С. Іконниковим на засадах демократичної єдиноначальності та колегіальної творчості, використовуючи також існування інституту помічників (КВЖК), проведення науково-методичних нарад, контролювання вступних випробувальних лекцій для кандидатів на викладацьку посаду.

Таким чином, здійснений аналіз провідних науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова на методологічному, теоретичному та практичному рівнях дозволив обґрунтувати науково-педагогічну концепцію В.С. Іконникова. Усвідомлення важливості збереження накопиченого позитивного потенціалу національних педагогічно-культурних традицій потребує за необхідне впровадження ідей і досвіду науково-педагогічної діяльності вченого у практику сучасної системи вищої освіти України. Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова знає сучасної інтерпретації та практичного вдосконалення, використовуються у діяльності вищих навчальних закладів. Упродовж 2010-2013 рр. нами вивчався досвід роботи вищих навчальних закладів Чернігівської області. Сьогодні в області функціонує 26 державних і недержавних вищих навчальних закладів, де вивчаються історичні і педагогічні дисципліни. Діяльність сучасних вищих навчальних закладів має стратегічні завдання: добір і структурування навчального матеріалу на засадах диференціації та інтеграції наукового знання; створення альтернативних

можливостей для одержання вищої освіти у відповідності до індивідуальних потреб і здібностей. Прогресивні зміни у галузі науки, вищої освіти, техніки, виробництва і комунікацій ставлять сьогодні нові вимоги до історичної та педагогічної підготовки кваліфікованих кадрів. Це вимагає переосмислення традиційної системи вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, спонукає звертатись до науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова.

Науково-педагогічні ідеї вченого переконують у їхній життєвості та перспективності. Оптимізація наміченого В.С. Іконниковим принципу орієнтації молодого людини на повсякденний світ, має значення для вироблення у студентів наукового мислення та системного підходу до пізнання дійсності.

Актуальною для викладачів вищої школи є науково-педагогічна думка В.С. Іконникова щодо важливості створення можливостей для успішного навчання студентів із різним рівнем здібностей. Навчальний процес у такий спосіб організують викладачі університетів України.

Низка науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова, зокрема, думки про те, що молодь потрібно привчати до спостережень, залучати до виконання досліджень, творчої праці, знайшли втілення в програмах історичних і педагогічних дисциплін, які викладаються в педагогічних університетах.

В програмах викладання дисциплін реалізується система інтерактивних методів навчання через певні види діяльності. Центром освітнього процесу є молода людина, яка сама обирає об'єкти пізнання оточуючого суспільства та методи, які дають змогу максимально ефективно пояснити історичні факти, процеси. Проведене дослідження також свідчить, що науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова в практичній діяльності вищих навчальних закладів використовується недостатньо: у своїй більшості потенціал його науково-педагогічних ідей залишається не реалізованим. Головною причиною цього, на наш погляд, є відсутність у викладачів якісного знання у цій сфері, адже тільки вивчення науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова та її глибоке розуміння уможливило творче використання науково-педагогічних ідей ученого у сучасних умовах модернізації вищих закладів освіти України.

Вищезгадані факти зумовили необхідність розробки і обґрунтування теоретичних засад елективного спецкурсу „Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова“ та введення його до змісту професійної підготовки викладачів вищої школи. Метою розробленого елективного спецкурсу є залучення слухачів до осмислення освітніх проблем сучасності крізь призму науково-педагогічних ідей і досвіду діяльності В.С. Іконникова. Програма націлює студентів магістратури на поглиблене вивчення провідних аспектів науково-педагогічної спадщини вченого, визначення їхньої об'єктивної зумовленості соціально-політичними та науково-педагогічними реаліями. У ході вивчення курсу магістранти набувають знання про тенденції розвитку вищої освіти у другій половині ХІХ – початку ХХ ст., усвідомлюють різні варіанти реалізації освітньої політики в історичному досвіді, що забезпечує визначення власних позицій у сучасному освітньому просторі.

Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова розглядається у контексті сучасних тенденцій модернізації національної системи вищої освіти. Це сприяє більш ґрунтовній підготовці фахівців, оволодінню формами та методами науково-педагогічної діяльності, вдосконаленню навчально-виховного процесу, зростанню їхнього творчого потенціалу, формуванню світоглядного базису. Опанування курсу спрямоване на формування свідомого ставлення до проблем вищої освіти на прикладі кращих надбань науково-педагогічного досвіду. Вивчення цього курсу забезпечує формування у студентів педагогічного мислення, яке дозволяє їм успішно здійснювати ефективний навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, збагачує майбутніх фахівців творчістю педагога і науковця, що сприяє формуванню основ індивідуальної майстерності. Студенти мають змогу ознайомитися з науково-педагогічними ідеями, що створює умови для осмислення нових моделей освітнього процесу.

В основу елективного курсу „Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова“ покладена система науково-педагогічних підходів вченого: 1) біографічний (особистість ученого виступає не лише конструктивним фактором науково-педагогічної творчості В.С. Іконникова, а й відображає

особливості історичної епохи другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), 2) герменевтичний (сприяє осягненню індивідуальності В.С. Іконникова, розумінню й інтерпретації наукових праць вченого), 3) парадигмальний (забезпечує можливість дослідити генезис науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова з позицій еволюції загальнонаукових тенденцій), 4) феноменологічний (полягає у відмові від ідеалізації, стереотипів, догматизму, упередженості при розкритті його суб'єктивного досвіду як історичного утворення).

Розроблений елективний курс „Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова“ рекомендується використовувати в органічній єдності з викладанням лекційного курсу „Персоналії в історії національної педагогіки“, який розкриває теоретичні основи науково-педагогічної спадщини В.С. Іконникова. Провідною формою організації навчального процесу даного курсу є творчі семінарські заняття, які сприяють розвитку пізнавальної активності магістрантів, формуванню у них уміння висловлюватися і відстоювати власні думки, виробленню етичного ставлення до аргументів опонентів. Зазначимо, що творчі семінарські заняття розвивають логічне мислення, сприяють глибшому засвоєнню знань, виробленню активної життєвої позиції, формуванню переконань. Визначимо, що важливим є дати змогу студентам вирішувати проблемні завдання (індивідуально чи групою), брати участь у рольових іграх, обговорювати реферати й доповіді, проводити дискусії з більшості питань спецкурсу. Окрім теоретичних основ на семінарах вивчається досвід вищих закладів освіти, що використовують науково-педагогічні ідеї В.С. Іконникова, виявляється вплив науково-педагогічної спадщини педагога-вченого на розвиток сучасної педагогічної теорії і практики, розглядається реалізація основних аспектів науково-педагогічної спадщини вченого у вихованні молодого покоління та підготовці майбутніх фахівців.

Семінари передбачають вивчення студентами магістратури науково-педагогічних праць В.С. Іконникова, зокрема „Російські університети в зв'язку з розвитком суспільної освіти“, рецензія на книгу М.Ф. Владимирського-

Буданова „Держава і народна освіта в Росії XVIII ст.“ ч. 1, „Історико-статистичні записки про вчених і навчально-виховні заклади Університету св. Володимира“, „Що повинен давати державі університет часів Олександра I“, „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети, надрукованих в ЖМНП з приводу перегляду Статуту 1863 р.“, що супроводжується наданням консультативної допомоги з боку викладача. Крім вивчення першоджерел необхідно знайомити студентів із працями вітчизняних істориків науки (Л.П. Добровольський, Е. Ліхачова, О. Назаревський, С.Ф. Платонов, О.І. Соболевський), сучасними науково-педагогічними публікаціями, що відображають різні аспекти науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова (І.М. Войцехівська, І.Г. Малинко, П.В. Пиріг, О.О. Радзивілл, О.І. Тарасенко, В.І. Ульяновський), а також із біографічними літературними творами про його життєво творчість (І.М. Войцехівська, О.О. Колесников, В.І. Ульяновський та інші).

Три теми практичних занять мають завдання для самостійної роботи, які необхідно виконати під час проходження магістрантами асистентської практики, тому що предметом спеціальної уваги є розгляд принципів можливостей використання науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова в умовах сучасної вищої освіти.

Програма курсу розрахована на 24 години, з них 14 лекційних, 10 практичних і залікових годин занять (додаток Б). Розглянемо зміст розробленого елективного навчального курсу, аналізуючи його програму (додаток В). У ході вивчення елективного спецкурсу можна ознайомитися з тенденціями розвитку вищої освіти другої половини XIX ст. – початку XX ст., провідними науково-педагогічними ідеями та діяльністю В.С. Іконникова, самостійно актуалізувати науково-педагогічну спадщину вченого у контексті сучасних освітніх тенденцій, обґрунтувати доцільність реалізації його науково-педагогічних поглядів у викладацькій практиці.

Впровадження елективного курсу „Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова“ сприяє: 1) отриманню теоретичних знань і виробленню

практичних умінь, необхідних для виконання професійних обов'язків; 2) здійсненню усвідомленого творчого вибору майбутніми фахівцями методів і форм навчально-виховної роботи; 3) утворенню стійких понять у сфері досягнень вітчизняної та світової історії педагогічної науки; 4) формуванню майбутнього фахівця як всебічно розвиненої особистості.

Актуалізація досвіду науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова дає можливість пропонувати для впровадження такі його науково-педагогічні ідеї: 1) науковість знань; 2) оволодіння основами наукових історичних знань; 3) зв'язок науки і вищої освіти з життям; 4) поширення наукових знань серед молоді, які набувають глобально-передбачувального звучання в сучасному світі; 5) загальний розвиток мислення і пізнавальних здібностей; 6) формування потреб, мотивації інтересів і захоплень студентів; 7) прищеплення навичок самоосвіти; 8) безперервність освіти. Демократизація суспільного життя, розвиток інтеграційних процесів, єдність науки і освіти, вмотивовують наукові передбачення вченого щодо значення вищої школи для духовного збагачення народу. Він вимагав вироблення єдиних принципів побудови освітньої системи, відповідності змісту і методів навчання, спрямованих на формування нового світогляду, специфічною рисою якого стане прагнення молоді до вищої освіти. Таким чином, науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова надзвичайно важлива в обґрунтуванні сучасної модернізації системи вищої освіти в Україні.

Отже, у другому розділі – „Зміст науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова“ – обґрунтовано зміст і узагальнено особливості науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова через: науково-методичний, організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький напрями. З цією метою проаналізовано практичний досвід роботи в Університеті св. Володимира (1866, 1868-1923), Харківському імператорському університеті (1866-1867), Новоросійському імператорському університеті (1867, 1869), на Київських Вищих жіночих курсах (1878-1889);

актуалізовано провідні ідеї науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова (1866-1923) в умовах сучасної педагогічної теорії і практики.

Науково-методична діяльність: 1) розробка методології наукового та навчального пізнання. В.С. Іконников визначив головні принципи вивчення історії: визнання домінуючої ролі історії у процесі пізнання; єдність науки і освіти; забезпечення творчої активності особистості у навчанні; 2) збагачення змісту, форм і методів викладання історичних дисциплін. В.С. Іконников розробив навчальні курси: „Історія Стародавньої північно-східної Русі“, „Історія Московської держави“, „Історіографія“ (які читав в Університеті св. Володимира, на Київських Вищих жіночих курсах) та інші, що будувалися на принципах науковості й культуровідповідності, логічної послідовності, системності, доступності, історизму, цілісної загальнонаукової картини світу. Учений переконував у важливості використання методів і прийомів викладання, що ґрунтуються на врахуванні пізнавальних інтересів, активізації когнітивних, психічних, перцептивних та емоційних процесів (проблемний виклад матеріалу, організація дослідницької діяльності, застосування демонстраційного матеріалу); вчений збагатив зміст навчальних дисциплін, зокрема загальної та російської історії, історіографії, історії вищої освіти, джерелознавства новими фактами (пізнання оточуючого суспільства і набуття навичок, що дозволяють брати участь у перетворювальній діяльності з метою оволодіння основами наукових історичних знань, підготовки молоді до практичної діяльності; розвитку мислення і пізнавальних здібностей, формування потреб мотивації інтересів студентів, прищеплення навичок самоосвіти) і сучасними методами дослідження (одним із перших висунув ідею інтеграції історичних наукових знань, яка полягала в поєднанні важливих ідей, фактів, інтеграції суміжних наук у єдиному навчальному предметі – історіографія); 3) покращення лекторської майстерності. Лекції В.С. Іконникова характеризувалися такими особливостями: науковим змістом; послідовністю; базуванням на фактичному матеріалі; логікою побудови; наявністю інформації, яка дає можливість отримати орієнтири для самостійної роботи; 4) розроблення

навчальних посібників для вищої школи: „Загальний погляд на розвиток російської історії у XVIII ст.“ (1867), „Історія Московської Русі“ (1870), „Історія Стародавньої північно-східної Русі“ (1871), „Часи Катерини II“ (1872), „Російська жінка до реформи Петра Великого і після неї“ (1874), „Історіографія“ (1878), „Російська історія XVII ст.“ (1882), „Досвід російської історіографії“ (1892), „Київ у 1654-1855 рр.“ (1904) та інші. В.С. Іконников забезпечив авторськими навчальними літографованими виданнями дисципліни, що були предметом його викладацької діяльності у вищих навчальних закладах. Особливостями цих посібників були: насиченість фактичним матеріалом у поєднанні з його науковим аналізом; логіка викладу; новизна наукових підходів; новий методичний супровід; доступність.

Науково-методична діяльність В.С. Іконникова зумовлена виконанням посадових повноважень, громадського обов'язку, вмотивована високою довірою до нього наукової еліти. Зіставно-порівняльний аналіз архівних і наукових джерел дозволив виділити зміст напряму: 1) оновлення змісту історичної освіти. Головним завданням в діяльності вченого були: приведення змісту освіти у відповідність до результатів наукових історичних досягнень; піднесення рівня історичних знань студентів; використання при визначенні змісту освіти загальнонаукових методів пізнання; усунення нелогічності в побудові навчальних предметів; виокремлення провідних ідей; забезпечення розвивального характеру навчального матеріалу; 2) В.С. Іконников розробив у співавторстві професорів Університету св. Володимира (М.Є. Ващенко-Захарченко, Ф.Ф. Гарнич-Гарницький, С.С. Гогоцький, О.І. Селін) „Положення про Вищі жіночі курси, засновані в Києві“, де обґрунтовано науково-педагогічні вимоги до кандидатів на посаду викладача, їх права і обов'язки, необхідність перевірки рівня викладання Педагогічною радою Київських Вищих жіночих курсів.

Організаційно-управлінська діяльність пов'язана з перебуванням В.С. Іконникова на посаді декана історико-філологічного факультету

Університету св. Володимира впродовж двох термінів: перший (1877-1880), другий (1883-1886).

В основу організації діяльності вищої школи В.С. Іконниковим покладено цілі та принципи, підпорядковані вирішенню проблем індивідуального зростання людини, соціокультурного розвитку країни, задоволення потреб науки. Співставлення архівних і літературних джерел дозволило виділити такі основні ідеї вченого щодо організації вищої освіти: 1) університетський устрій вищої школи. В.С. Іконников уважав, що такий тип організації вищої освіти утверджує в суспільстві пріоритет наукового знання, впливає на світоглядну позицію молоді. Вчений заперечував ігнорування університету як провідного типу вищого навчального закладу; 2) автономія вищих закладів освіти. Керівна роль університетських рад, передача повноти виконавчої влади правлінню факультетів, що забезпечує свободу наукової творчості, свободу викладання та навчання, унеможлиблює ідеологічний диктат в освіті. Принцип самоврядування протиставляв державній авторитарності, урядовим регламентаціям і бюрократичним перепонам, що гальмували розвиток педагогічного процесу, наукової роботи; 3) створення мережі вищих закладів освіти для жінок. В.С. Іконников відстоював ідею відкриття вищих навчальних закладів для жінок, оскільки у стимулюванні процесу розвитку вищої жіночої освіти бачив резерви інтенсифікації освітнього процесу, наукової роботи. Він схвально ставився до створення Київських Вищих жіночих курсів за громадської ініціативи (1876), увійшов до Комітету із створення КВЖК (1876), плідно працював на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889); 4) розширення аспектів діяльності вищих шкіл. Вивчаючи історію університетської освіти, вчений визнавав необхідність створення університетів нового типу, що поєднували б завдання загальної, професійної освіти і наукової підготовки, підтримував педагогічну орієнтацію Київських Вищих жіночих курсів, клопотався про розширення прав КВЖК; 5) необхідність державної підтримки наукових досліджень у вищих школах та свободи наукової творчості. В.С. Іконников вважав, що створення і реформування вищих закладів

освіти має йти за державного патронату, що водночас не повинно обмежувати творчої наукової роботи.

В.С. Іконников, обіймаючи посади в галузі управління освітою і наукою, маючи наукові звання, а саме – будучи членом Піклувальної ради з загальної історії Київського навчального округу (1871-1887), деканом історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886), членом-кореспондентом Російської академії наук (1893), директором Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889), академіком Російської академії наук (1914), дійсним членом УАН (1921), мав можливість офіційно впливати на вирішення проблем вищої освіти.

Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова була зумовлена усвідомленням необхідності забезпечення закладів вищої освіти науковою і науково-методичною літературою. Дослідженням встановлено такі складові видавничо-педагогічної діяльності вченого: 1) розроблення структури, видання друкованого органу Університету св. Володимира. В.С. Іконников був головним редактором „Університетських відомостей“ (1873-1913). За цей час університетське видання стало одним із найкращих у Російській імперії: обсяг видання зріс з 20 до 40 друкованих аркушів, було запроваджено нові рубрики (бібліографічні огляди, рецензії, наукові статті); 2) рецензування наукової та навчальної літератури. В.С. Іконников брав активну участь у роботі з опрацювання архівних документів, рецензування наукових історичних праць („Збірка творів студентів Університету св. Володимира“ (1880-1881), „Боярська Дума Стародавньої Русі в дослідженнях проф. В.О. Ключевського“ (1882), „І. Міхалевич. Кам'янець-Подільська гімназія. Історична записка про 50-річчя існування“ (1883) та ін.); виступав ініціатором і рецензентом публікацій вітчизняних науковців (М.Ф. Владимирський-Буданов, В.М. Грибовський, Д.Ф. Кобеко); 3) сприяння видавництву праць молодих науковців і педагогів-практиків (М.С. Грушевський, В.І. Савва).

Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова була зумовлена необхідністю активізації громадської думки у другій половині XIX – на початку

XX століття у зв'язку з політизацією університетської освіти. Нами виділено такі складові громадсько-просвітницької діяльності В.С. Іконникова: 1) публіцистична творчість. Учений присвятив проблемам університетської освіти фундаментальну наукову працю „Російські університети у зв'язку з розвитком суспільної освіти“ (1876), наукові статті: „Що має давати державі університет?“ (1877), „Декілька слів з приводу нових даних про наші університети (Із паперів Олександра І)“ (1876), доповідну записку Міністру народної освіти І.Д. Делянову (1875), які не втратили свого значення. Вони і донині мають характер перспективної ідеї (оволодіння основами історичних наукових знань, підготовка молодого покоління до практичної діяльності, формування у студентів наукових переконань); 2) уведення освітньої проблематики у зміст громадської діяльності. Перетворення країни в цивілізовану демократичну державу учений пов'язував з поширенням загальнолюдських цінностей, уважав, що цьому сприяє просвіта. Саме тому в публічних лекціях та в діяльності у громадських товариствах і об'єднаннях головну увагу приділяв проблемам освіти. Ним редагувалися і публікувалися матеріали Комісії для розгляду давніх актів, Комісії з підготовки ювілейних видань Київського навчального округу, Товариства охорони пам'яток старожитностей та мистецтва, Бібліотечної комісії при Університеті св. Володимира, Історичного товариства Нестора-літописця та ін.; 3) підтримка громадських культурно-просвітницьких організацій. В.С. Іконников був активним членом рад громадських товариств, комітетів, комісій, що спрямовували діяльність на демократизацію освітньої справи (Комітет із створення в Києві Вищих жіночих курсів (1876), Київське товариство грамотності (1882), Учені архівні комісії (1888-1889, 1897), Товариство історії і старожитностей при Московському університеті (1883), Рада колегії Павла Галагана (1881-1883), Слов'янське благодійне товариство (1882) та ін.), підтримував проекти створення вищих жіночих шкіл на громадсько-приватних засадах; 4) правозахисна діяльність. В.С. Іконников відстоював позиції заарештованих з політичних мотивів студентів Університету св. Володимира і

слухачок КВЖК, звертався з листами-протестами до керівних інстанцій (Піклувальної ради Київського навчального округу, губернатора м. Києва).

Громадсько-просвітницька діяльність В.С. Іконникова була спрямована на реалізацію його науково-педагогічних ідей та вирішення ряду нагальних завдань: 1) критику політики уряду в галузі вищої освіти. Вчений заперечував урядовий курс на обмеження наукової роботи в університетах, гальмування розвитку вищої освіти для жінок. Уважав, що уряд надміру втручається у діяльність вищих навчальних закладів; 2) об'єднання науковців у громадсько-наукових товариствах. В.С. Іконников бачив основу консолідації науково-викладацького складу університетів у свободі наукової творчості, вірив, що вільна наукова думка сприяє активізації розвитку наукових досліджень; 3) піднесення педагогічної свідомості. В.С. Іконников уважав, що педагогічна свідомість відображає стан певної освітньої парадигми, обґрунтовував залежність педагогічної свідомості від змісту навчання у вищій школі.

Актуалізація досвіду науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова дає можливість пропонувати для впровадження такі його ідеї: 1) науковість знань; 2) оволодіння основами наукових історичних знань; 3) зв'язок науки і вищої освіти з життям; 4) поширення наукових знань серед молоді, які набувають глобально-передбачувального звучання в сучасному світі; 5) загальний розвиток мислення і пізнавальних здібностей; 6) формування потреб, мотивації інтересів і захоплення студентів; 7) прищеплення навичок самоосвіти; 8) безперервність освіти. Демократизація суспільного життя, розвиток інтеграційних процесів, єдність науки і освіти, вмотивовують наукові передбачення вченого щодо значення вищої школи для духовного збагачення народу. Він вимагав вироблення єдиних принципів побудови освітньої системи, відповідності змісту і методів навчання, спрямованих на формування нового світогляду, специфічною рисою якого стане прагнення молоді до вищої освіти. Таким чином, науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова надзвичайно важлива в обґрунтуванні сучасної модернізації системи вищої освіти в Україні.

Нами виявлено такі перспективні напрями впровадження науково-педагогічних ідей та досвіду В.С. Іконникова: 1) визначення і розширення спектру завдань вищих закладів освіти, серед яких підготовка молодого покоління до практичної діяльності; формування у студентів наукових переконань і наукового світогляду; всебічний розвиток особистості, визначення вищої освіти – головним шляхом входження особистості у світ науки та культури; 2) збагачення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу в університеті: В.С. Іконников розробив зміст навчальних курсів: „Історія Московської Русі“ (1870), „Історія Стародавньої північно-східної Русі“ (1871), „Часи Катерини II“ (1872), „Історіографія“ (1878), що будувалися на принципах науковості, логічності, системності, історизму наукового знання. Учений застосовував проблемний виклад матеріалу і сприяв дослідницькій діяльності студентів; 3) утвердження нових організаційно-змістових засад діяльності вищих закладів освіти: організація і становлення КВЖК на університетських засадах, як упровадження вищої освіти для жінок; 4) піднесення громадської і просвітницької діяльності професорсько-викладацького складу: читання публічних лекцій, участь в громадських товариствах, комісіях.

Нами обґрунтовано науково-педагогічну концепцію В.С. Іконникова (визначено мету, завдання, принципи організації вищої школи, що включає розвиток вищої освіти на університетських засадах, дотримання принципу автономії в управлінні вищим навчальним закладом, єдності виховання, навчання, наукового дослідження).

Таким чином, у другому розділі розкрито зміст науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова через основні напрями (науково-методичний, організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький), обґрунтовано концепцію розвитку вітчизняної вищої школи, виявлено і актуалізовано провідні наукові ідеї вченого.

Література до підрозділу: 4, 52, 58, 62, 64, 126, 172, 177, 180, 183, 196.

ПІСЛЯМОВА

У навчальному посібнику здійснено цілісний аналіз науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова у вищих закладах освіти України другої половини ХІХ – початку ХХ століття, обґрунтовано її зміст, розроблено періодизацію, визначено провідні ідеї творчості вченого, узагальнено досвід, обґрунтовано можливість використання науково-педагогічного доробку В.С. Іконникова в сучасних умовах модернізації системи вищої освіти України.

1. Виявлено, що формування системи поглядів, науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова відбувалося в контексті суперечностей розвитку вищої освіти України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. З'ясовано провідні тенденції розвитку вищої освіти зумовлені державною політикою: прагнення держави трансформуючи систему освіти впливати на перетворення суспільства в політично вигідних цілях; посилення протистояння влади і суспільства в питаннях організації вищої школи; альтернативність варіантів концепцій розвитку вищої освіти, прагнення прогресивної педагогічної громадськості до піднесення педагогічної свідомості в суспільстві.

2. Встановлено і охарактеризовано базові чинники, що впливали на формування науково-педагогічного світогляду вченого: родинне виховання та соціальне оточення; система освіти в кадетському корпусі (м. Київ), університетська освіта (Університет св. Володимира, історико-філологічний факультет); позитивний приклад викладачів кадетського корпусу (І.О. Бржезицький, А.В. фон-Вольський) та університетських наставників (С.Ф. Грушевський, Д.І. Іловайський, М.І. Костомаров, О.І. Ставровський), що сприяло становленню світоглядних позицій, моральних переконань, формуванню наукових інтересів, самостійності наукових пошуків, розробленню науково-педагогічної концепції В.С. Іконникова.

3. Розроблено періодизацію науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова (з урахуванням персоніфікованого, ретро-біографічного та діяльнісного підходів, на основі переважання певного виду діяльності вченого

на конкретному хронологічному етапі). Виділено чотири основні етапи: 1) – (1866-1877) творчо-пошуковий; 2) – (1877-1889) управлінський; 3) – (1889-1918) викладацько-видавничий; 4) – (1918-1923) науково-історіографічний.

4. Розкрито зміст через основні напрями науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова: науково-методичний, організаційно-управлінський, видавничо-педагогічний, громадсько-просвітницький. Науково-методична діяльність (Харківський імператорський університет, Університет св. Володимира, Київські Вищі жіночі курси) виявилась у розробці лекційних курсів, удосконаленні технології викладацького процесу, збагаченні методики викладання, у написанні посібників. Видавничо-педагогічна діяльність (редагування „Університетських відомостей“, рецензування наукової і навчальної літератури, сприяння виданню праць молодих науковців), зумовлена усвідомленням необхідності забезпечення закладів вищої освіти науковою літературою. Організаційно-управлінська діяльність В.С. Іконникова (член Піклувальної ради з загальної історії Київського навчального округу (1871-1887), директор КВЖК (1881-1889), декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1877-1880, 1883-1886), керівник громадсько-наукових об'єднань: Історичного товариства Нестора-літописця (1874-1877), Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії (1878), Ради колегії Павла Галагана (1881-1883), Рязанської (1888), Тамбовської (1888), Орловської (1889) учених архівних комісій та ін.) полягала у практичному втіленні демократичних норм та прогресивних організаційних принципів вищої школи. Громадсько-просвітницька діяльність (публіцистична творчість, уведення освітньої проблематики у зміст громадської діяльності: статті щодо розвитку університетської освіти в друкованих органах науково-громадських об'єднань, підтримка громадських культурно-просвітницьких організацій, правозахисні дії) була спрямована на критику урядової політики в галузі освіти, вирішення проблеми становлення вищої жіночої освіти, піднесення педагогічної свідомості суспільства.

5. Обґрунтовано авторську концепцію розвитку вищої школи В.С. Іконникова, що представлена системою наукових поглядів на мету, завдання, напрямки її діяльності. В.С. Іконников розглядав призначення вищої школи в спектрі виконуваних нею завдань: наукових, навчально-виховних, просвітницьких, соціальних, державних. У зв'язку з цим сформульовано основні принципи функціонування вищої школи: гуманізації, загальної доступності, інтеграції знань, фундаменталізації, безперервності. Головною метою вищої школи В.С. Іконников уважав: 1) розвиток вищих навчальних закладів на університетських засадах, в тому числі вищих жіночих навчальних закладів, 2) автономія вищого навчального закладу, 3) єдність навчання і наукового дослідження в структурі університету.

6. Виявлено провідні ідеї науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова: єдність наукового, освітньо-виховного та культурно-просвітницького компонентів навчального процесу вищої школи; визнання університетського устрою вищої школи провідним, запровадження вищої жіночої освіти, забезпечення свободи наукової творчості, необхідність державної підтримки в науковій роботі ВНЗ, колегіальні форми розв'язання проблем освіти і науки; пріоритет відкритості університетського навчання над утилітарним ставленням держави до вищої освіти, спрямування її на просвітницьку діяльність.

7. Актуалізовано провідні ідеї та досвід науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова: університетизація вітчизняної вищої школи, автономізація вищих закладів освіти (керівна роль університетських рад, передача виконавчої влади правлінню факультетів); створення мережі вищих закладів освіти для жінок (член Комітету із створення КВЖК (1876), директор КВЖК (1881-1889); розширення аспектів діяльності вищих шкіл (створення університетів дослідницького типу, що поєднували б завдання загальної, професійної освіти і наукової підготовки, педагогізація університетів, розширення освітньо-наукових прав вищих навчальних закладів); державна підтримка наукових

досліджень у вищих школах та свободи наукової творчості (створення і реформування вищих закладів освіти за державного патронату).

Навчальний посібник не вичерпує усіх питань, пов'язаних з науково-педагогічною діяльністю В.С. Іконникова. Подальшого дослідження потребують його концептуальні підходи до методики викладання у вищому закладі освіти, зміст розроблених ним навчальних курсів, окремі аспекти його організаційно-управлінської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянова Г. Д. Роль университетских ученых России в развитии общеобразовательной школы (конец XVIII-первая треть XIX в.) / Г. Д. Аверьянова, Е. В. Поварова // Советская педагогика. – 1989. – № 12. – С. 84-89.
2. Академические списки императорского Университета св. Владимира 1834-1884. – К. : Типография университета, 1884. – 323 с.
3. Alma Mater. Університет св. Володимира напередодні та в добу української революції (1917-1920) // Матеріали, документи, спогади : у 3-х кн. - Кн. 2 / автори-упорядники: В. А. Короткий, В. І. Ульяновський. – К. : Прайм, 2000. – 697 с.
4. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософський та політичний аспекти / Г. О. Балл. – Рівне : Ліста, 2003. – 128 с.
5. Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. Университета св. Владимира (1834-1884) / под ред. В. Иконникова. – К. : Типография университета, 1884. – 816 с.
6. Бильбасов В. А. Исторические монографии / В. А. Бильбасов. – СПб., 1901. – Т. 5. – 527 с.
7. Большая энциклопедия / под ред. С. Н. Южакова. – СПб., 1902. – Т. – 10. – 730 с.
8. Большая Советская Энциклопедия / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Знание, 1972. – Т. 10. – 122 с.
9. Бороздин И. Н. Университеты в России в первой половине XIX века / И. Н. Бороздин // История России в XIX веке. – Т. 2. – СПб., 1902. – 413 с.
10. Владимирський-Буданов М. Ф. Пятидесятилетие императорского Университета св. Владимира. 1834-1884. Речь, произнесенная на юбилейном акте Университета / М. Ф. Владимирський-Буданов. – К. : Типография университета, 1884. – 59 с.

11. Войцехівська І. Н. Академік Володимир Іконников: життєпис та бібліографія / І. Н. Войцехівська // Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки. – Вип. 2. – К., 1998. – 132 с.
12. Войцехівська І. Н. Володимир Іконников: незнана спадщина / І. Н. Войцехівська // Пам'ять століть. – 1999. – № 4. – С. 67-77.
13. Войцехівська І. Н. Іконников Володимир Степанович / І. Н. Войцехівська // Малий словник історії України / ред. кол. В. Смолій (відп. ред.); Верстюк В., Віднянський С. та ін. – К., 1997. – С. 172.
14. Войцехівська І. Н. Трудар науки (Володимир Іконников) / І. Н. Войцехівська // Історичний календар, 1998 / упор. А. Денисенко, В. Туркевич. – К., 1997. – С. 333-334.
15. Войцехівська І. Н. Володимир Іконников / І. Н. Войцехівська // Історія України в особах ХІХ-ХХ ст. – К. : Знання, 1995. – С. 108-112.
16. Войцехівська І. Н. Книгознавчі дослідження у творчій спадщині Володимира Іконникова / І. Н. Войцехівська // Перші книгознавчі читання : зб. наук. пр. – К. : Либідь, 1997. – С. 134-137.
17. Войцехівська І. Н. Проблеми історіографії та джерелознавства у науковій спадщині В. С. Іконникова / І. Н. Войцехівська // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. пр. – К. : Либідь, 1997. – С. 80-89.
18. Войцехівська І. Н. Архівознавство у науковому доробку Володимира Іконникова / І. Н. Войцехівська // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1996. – Т. І. – С. 115-123.
19. Войцехівська І. Н. Наукова спадщина В. С. Іконникова (до історіографії проблеми) / І. Н. Войцехівська // Проблеми соціальних і гуманітарних наук. – Миколаїв, 1996. – С. 75-77.
20. Войцехівська І. Н. Від предків до нащадків (Життєпис вітчизняного вченого-історика Володимира Степановича Іконникова) / І. Н. Войцехівська // Пам'ять століть. – 1997. – № 3. – С. 75-91.

21. Войцехівська І. Н. Києвознавство у творчості В. С. Іконникова / І. Н. Войцехівська // Вісник Київського університету. Історія. – Вип. 36. – К., – 1997. – С. 75-81.
22. Войцехівська І. Н. Спеціальні історичні дисципліни у творчості В. С. Іконникова / І. Н. Войцехівська // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр. – Вип. 1. – К. – Чернівці, 1997, – С. 249-254.
23. Войцехівська І. Н. Основні напрями джерелознавчих студій В. С. Іконникова / І. Н. Войцехівська // Вісник Київського університету. Історія. – Вип. 34. – К., 1996. – С. 146-152.
24. Войцехівська І. Н. В. С. Іконников. Огляд наукової спадщини / І. Н. Войцехівська // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті. – К., 1993. – С. 85-89.
25. Войцехівська І. Н. Київська школа документалістів / І. Н. Войцехівська // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.) Зб. наук. пр. – К., 1998. – С. 239-241.
26. Войцехівська І. Н. Володимир Іконников – бібліотекознавець та бібліофіл / І. Н. Войцехівська // Бібліотечний вісник. – 1998. – №1. – С. 39-42.
27. Войцехівська І. Н. Епістологія: короткий історичний нарис / І. Н. Войцехівська, В. П. Ляхоцький – К., 1998. – С. 34-36.
28. Войцехівська І. Н. Нестор вітчизняного джерелознавства / І. Н. Войцехівська / До 160 – річчя від дня народження В. С. Іконникова (1841-1923) // Пам'ять століть. – 2001. – № 4. – С. 88-96.
29. Войцехівська І. Н. Губернські вчені архівні комісії в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / І. Н. Войцехівська, О. Л. Семергей // Київська старовина. – 1995. – № 6. – С. 105-112.
30. Войцехівська І. Н. Академік Володимир Іконников: Життєпис та бібліографія / І. Н. Войцехівська / Українс. держ. НДІ архівної справи та

- документознавства, Історичне товариство Нестора-літописця. – К., 1998. – 130 с.
31. Воробьев В. К. Истории наших университетских уставов / В. К. Воробьев // Русская мысль. – 1905. – № 12. – С. 1-10.
 32. Временное положение о Высших Женских курсах в г. Киеве. – К. : Университетская типография, 1911. – 15 с.
 33. Всеукраїнська Академія наук в 1921 році // Наука на Україні. – Харьков, 1922. – № 3. – 230 с.
 34. Высшее образование в России: Очерк истории до 1917 года / под ред. В. Г. Кинелева. – М. : НИИ ВО, 1995. – 352 с.
 35. Гогоцкий С. С. О высшем образовании в применении к женщине. Речь по случаю открытия высших женских курсов в Киеве / С. С. Гогоцкий. – К. : Университетская типография, 1878. – 19 с.
 36. Господарик Ю. Александр Николаевич Галицын / Ю. Господарик // Высшее образование в России. – 2000. – № 1. – С. 132-144.
 37. Грищенко С. В. Соціально-педагогічні передумови виникнення і розвитку наукових ідей В. С. Іконникова / С. В. Грищенко // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (18). – С. 118-121.
 38. Грищенко С. В. Науково-педагогічна діяльність В. С. Іконникова (друга половина ХІХ-початок ХХ ст.) / С. В. Грищенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2006. – Вип. 5(15). – С. 78-81.
 39. Грищенко С. В. Наукове узагальнення педагогічних ідей і досвіду практичної діяльності В.С. Іконникова в кінці ХІХ-початку ХХ ст. / С. В. Грищенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія „Педагогіка і психологія“: зб. статей. – Ялта, 2006. – Вип. 11. – Ч. I. – С. 42.
 40. Грищенко С. В. Науково-педагогічна діяльність В.С. Іконникова у вищих закладах освіти України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) /

- С. В. Грищенко: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук . – К., 2007. – 220 с.
41. Грищенко С. В. Стиль творчості вітчизняного джерелознавця В.С. Іконникова / С. В. Грищенко // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества : материалы межвузовской научно-практической конференции. – Чернигов, 2005. – Вып. IV. – С. 94-95.
 42. Грищенко С. В. Громадсько-освітня діяльність В. С. Іконникова / С. В. Грищенко // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества : тезисы докладов V межвузовской научно-практической конференции. – Чернигов, 2006. – С. 74-75.
 43. Грищенко С. В. В. С. Іконников – науковець, особистість, педагог / С. В. Грищенко, О. В. Уваркіна // Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків : матеріали VI науково-практичної конференції. – К., 2006. – С. 78-79.
 44. Грищенко С. В. Організаційно-педагогічні передумови та тенденції розвитку вищої освіти в Україні у другій половині XIX – початку XX ст. / С. В. Грищенко // Україна: шляхи культурного розвитку та формування духовної цілісності : матеріали Міжнародної конференції фольклорного фестивалю національної культури „Поліське коло“. – Чернігів, 2006. – С. 142-147.
 45. Данілевич В. Проф. В.Б. Антонович та Археологічний Музей І.Н.О. // Записки Київського Інституту народної освіти / С. В. Грищенко. – К., 1928. – Кн. 3. – С. 11.
 46. Дем'яненко Н. М. Київські Вищі жіночі педагогічні курси (1878-1920 рр.) / Н. М. Дем'яненко // Початкова школа. – 1998. – № 2. – С. 44-46.
 47. Дем'яненко Н. М. Становлення педагогічної освіти в Україні (перша половина XIX ст.) / Н. М. Дем'яненко, І. П. Важинський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 3-4. – С. 201-212.
 48. Дмитрієнко М. Ф. 150-річчя з дня народження В.С. Іконникова /

- М. Ф. Дмитрієнко, І. Н. Войцехівська // Український історичний журнал. – 1991. – № 12. – С. 141-148.
49. Державна національна програма „Освіта“ (Україна ХХІ ст.). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
50. Добровольський Л. П. В.С. Іконников про Київ та місцеве минуле // Записки історико-філологічного відділу ВУАН / Л. П. Добровольський. – 1929. – Кн. 25. – С. 223-233.
51. Журба О. І. Київська археографічна комісія. 1843-1921 / О. І. Журба. – К. : Знання, 1993. – 72 с.
52. Законодавство України про освіту та науку (за станом на 20 грудня 1999 р.). – К. : Парламентське видавництво, 1999. – 127 с.
53. Занчевская Т. А. История Одесских высших женских медицинских курсов / Т. А. Занчевская // Материалы научной конференции, посвященной 100-летию высшего женского медицинского образования в СССР. – М. : Издательство АН СССР, 1972. – С. 54-93.
54. Зинченко Н. Женское образование в России : исторический очерк / Н. Зинченко. – СПб., 1901. – 46 с.
55. З іменем святого Володимира. Київський Університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: у двох книгах / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К. : Заповіт. – Кн. 1. – 1994. – 391 с.
56. Иванов А. Е. Высшая школа России в конце XIX – начале XX века / А. Е. Иванов. – М. : Ин-т истории СССР, 1991. – 392 с.
57. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX – начала XX века. Социально-историческая судьба / А. Е. Иванов. – М. : РОСПЭН, 1999. – 415 с.
58. Іванчук М. Г. Інтеграція як наукова категорія / М. Г. Іванчук // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2. – С. 23-30.
59. Іконникова А. Л. Воспоминания о деятельности Ф.Я. Фортинского на Высших Женских курсах в Киеве / А. Л. Іконникова. – К., 1903 // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца, 1903. – Кн. 17, вып. 2. – С.

67-75.

60. Иконникова А. Л. Киев, мать городов русских. Исторический путеводитель по Киеву с приложением плана древнего Киева / А. Л. Иконникова. – К. : Университетская типография, 1915. – 55 с.
61. Иконникова А. Л. Царицы и царевны из дома Романовых. (Исторический очерк) / А. Л. Иконникова. – К. : Университетская типография, 1914. – 58 с.
62. Иконников Володимир. Історичні портрети / уряд. В. Ульяновський. – К. : Либідь, 2004. – 428 с.
63. Иконников В. С. Вопросы исторической критики / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1891. – 257 с.
64. Иконников В. С. Русские университеты в связи с ходом общественного образования / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1876. – № 9. – С. 161-206.
65. Иконников В. С. Русские университеты в связи с ходом общественного образования / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1876. – № 10. – С. 492-550.
66. Иконников В. С. Русские университеты в связи с ходом общественного образования. (Окончание) / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1876. – № 11. – С. 72-132.
67. Иконников В. С. Биографический очерк. Вырезка / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1887. – № 10. – С. 303-311.
68. Иконников В. С. Обзор литературы русской истории за 1874, 1875, 1876 гг. / В. С. Иконников // РА. – 1878. – № 7. – С. 157-216.
69. Иконников В. С. История Московской Руси. Литограф. изд. / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1884. – 205 с.
70. Иконников В. С. Скептическая школа в русской историографии и ее противники / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1871. – 106 с. Вказ. праця // КУИ. – 1871. – № 9. – Отд. 2. – С. 1-38.
71. Иконников В. С. Скептическая школа в русской историографии и ее

- противники / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1871. – 106 с. Вказ. праця // КУИ. – 1871. – № 10. – С. 1-40.
72. Иконников В. С. Скептическая школа в русской историографии и ее противники / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1871. – 106 с. Вказ. праця // КУИ. – 1871. – № 11. – С. 1-30.
73. Иконников В. С. Опыт исследования о культурном значении Византии в русской истории / В. С. Иконников. – К., 1869. – 565 с.
74. Иконников В. С. Общий взгляд на развитие науки русской истории. Вступ. лекция, читанная в Университете св. Владимира 12 сентября 1868 / В. С. Иконников. – К., 1868. – 22 с.; Вказ. праця // КУИ. – 1868. – № 10. – Отд. 2. – С. 1-22.
75. Иконников В. С. Что должен давать государству университет времен Александра I? // РС. – 1877. – № 12. – С. 705-707.
76. Иконников В. С. Несколько слов по поводу напечатанных в ЖМНП по поводу пересмотра устава 1863 г. / В. С. Иконников. – // КУИ. – 1876. – № 12. – Научн. хрон. – С. 1-18.
77. Иконников В. С. Русская женщина накануне реформы Петра Великого и после ее. Сравнительный очерк / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1874. – 102 с.; Вказ. праця // КУИ. – 1874. – № 5. – Неоф. ч. – С. 235-292; № 6. – С. 411-455.
78. Иконников В. С. Обзор литературы русской истории за 1874 год / В. С. Иконников // КУИ. – 1875. – 38. – Крит. и библи. – С. 207-248.
79. Иконников В. С. Перечень сочинений, изданных с 1863 г. наличными преподавателями Университета св. Владимира / В. С. Иконников // КУИ. – 1875. – № 5. – Оф. ч. – С. 12-34.
80. Иконников В. С. Сведения о личном составе профессоров, преподавателей и учащихся в Университете св. Владимира за 1863-1875 гг. / В. С. Иконников // КУИ. – 1875. – № 4. – С. 19-33.
81. Иконников В. С. Очерк разработки русской истории в XVIII столетии / В. С. Иконников. – Харьков, 1867. – 24 с.

82. Иконников В. С. Один из образовательных проектов времен Петра Великого / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1893. – 27 с. Вказ. праця // ЧИОНЛ. Кн. 7. – Отд. 2 – С. 155-181.
83. Иконников В. С. Опыт русской историографии. – К. : Университетская типография, 1892 / В. С. Иконников. – Т. 1. – Кн. II. – 883 с.
84. Иконников В. С. Время Екатерины II. Спецкурс, составленный по лекциям проф. Иконникова В.С., читанным в Университете св. Владимира и на Высших Женских курсах в Киеве. – К. : Университетская типография, 1882. – Вып. III. – 270 с.
85. Иконников В. С. Юбилейный акт императорского Университета св. Владимира / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1884. – 304 с.
86. Иконников В. С. Новые материалы для истории царствования Петра Великого / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1886. – 66 с.
87. Иконников В. С. Новые материалы для истории царствования Петра Великого (Сношения России с Францией) / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1887. – 64 с.
88. Иконников В. С. Новые коллекции рукописей в России / В. С. Иконников // КУИ. – 1889. – № 12. – Крит. и библиограф. – С. 253-282.
89. Иконников В. С. О первом самозванце и его отношении к Польше по водворении в Москве / В. С. Иконников // ЧИОНЛ. – 1889. – Кн. 3. – Отд. 1. – 9 с.
90. Иконников В. С. Сношения России с Францией (XVI-XVIII вв.) : историч. очерк / В. С. Иконников. – М. – К., 1893. – 62 с.
91. Иконников В. С. Задачи Киевского отдела имп. Военно-исторического Общества в связи с историей края / В. С. Иконников // Военно-исторический вестник. – 1909. – № 1-2. – С. 1-9.
92. Иконников В. С. Императрица Екатерина II как историк / В. С. Иконников // Военно-исторический вестник. – 1911. – № 1-2. – С.

- 13-24.
93. Иконников В. С. Исторические воззрения Пушкина / В. С. Иконников // Военно-исторический вестник. – 1911. – № 9-10. – С. 5-23.
94. Иконников В.С. Пребывание Петра Великого в Киеве / В. С. Иконников // Военно-исторический вестник. – 1910. – № 5-5. – С. 1-38.
95. Иконников В. С. Университетская типография. Историческая записка / В. С. Иконников // Историко-статистические записки об учёных и учебно-вспомогательных учреждениях Университета св. Владимира. – К. : Университетская типография, 1884. – С. 341-366.
96. Иконников В. С. Редакция „Университетских известий“ / В. С. Иконников // Историко-статистические записки об учёных и учебно-вспомогательных учреждениях Университета св. Владимира. – К. : Университетская типография, 1884. – С. 367-398.
97. Иконников В. С. Русская историческая наука в двадцатилетие 1855-1880 гг. / В. С. Иконников. – СПб., 1880. – С. 423-634.
98. Иконников Володимир (1841-1923) // Енциклопедія українознавства : словник. – Ч. 1. – Т. 3 / голов. ред. В. Кубійович. – Перевид. в Україні. – К., 1996. – 860 с.
99. Иконников В. С. Новые исследования по истории Смутного времени Московского государства в начале XVII века / В. С. Иконников // УИ. – 1889. – № 5. – С. 166.
100. Иконников В. С. Новые исследования по истории Смутного времени Московского государства в начале XVII века / В. С. Иконников // УИ. – 1889. – № 7. – С. 167-206.
101. Иконников В. С. Отзыв о сочинении магистра С. Ф. Платонова „Очерки по истории Смуты в Московском государстве XVI-XVII вв. / В. С. Иконников // УИ. – 1900. – № 2. – С. 1-32.
102. Иконников В. С. Рецензия на: Кобеко Д. Ф. Цесаревич Павел Петрович (1754-1796) / В. С. Иконников // Отчет о двадцать седьмом присуждении наград графа Уварова. – СПб., 1885. – С. 78-160.

103. Иконников В. С. Рецензия на: Сборник имп. Русского исторического общества / В. С. Иконников. – Т. 34-40. – М., 1881-1886 // УИ. – 1886. – № 5. – С. 81-144.
104. Иконников В. С. Рецензия на: Грибовский В.М. „Высший суд и надзор в России в первую половину царствования Екатерины II“ / В. С. Иконников. – СПб., 1901 // Отчет о сорок пятом присуждении наград графа Уварова. – СПб., 1905. – С. 47-109.
105. Иконников В. С. Рецензия на: Владимирский-Буданов М. Ф. „Государство и народное образование в России XVIII века“ / В. С. Иконников. – Ч. 1. – Ярославль. – 1874 // УИ. – 1874. – № 11. – С. 153-176.
106. Иконников В. С. Рецензия на: Незеленов А. „Николай Иванович Новиков, издатель журналов 1769-1786 гг.“ / В. С. Иконников. – СПб., 1875 // УИ. – 1875. – № 7. – С. 179-207.
107. Иконников В. С. Рецензия на: „Боярская Дума Древней Руси в исследованиях В.О. Ключевского“ / В. С. Иконников // Русская старина. – 1882. – № 12. – С. 620-622.
108. Иконников В. С. Рецензия на: Пыпин А.Н. „Литературное обозрение“ / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1884. – № 12. – С. 829-830.
109. Иконников В. С. Александр Андреевич Беклешов (1743-1808), малороссийский военный генерал-губернатор, киевский военный губернатор, генерал-прокурор / В. С. Иконников. – К. : Университетская типография, 1890. – 206 с.
110. Историко-филологический факультет Высших Женских курсов в г. Киеве. Обозрение преподавания на весеннее полугодие 1913 г. – К. : Университетская типография, 1913. – 28 с.
111. История имп. Университета Св. Владимира / сост. М. Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Университетская типография, 1884. – 200 с.
112. Историческая записка и отчет о Киевских Высших Женских курсах за первое четырехлетие (1878-1882). – К. : Университетская типография,

1884. – 35 с.
113. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях имп. Университета Св. Владимира (1834-1884) / под ред. В. Иконникова. – К. : Университетская типография, 1884. – С. 9-28, 49-59, 341-398.
114. Історія Київського Університету. – К., 1959. – 270 с.
115. Киреева Р. А. Первые шаги В.С. Иконникова в историографии / Р. А. Киреева // Проблемы истории общественной мысли и историографии. – М. : Знание, 1976. – С. 330-337.
116. Киреева Р. А. А.Л. Иконникова и ее записки по историографии // История и историки. Историографический ежегодник / Р. А. Киреева. – М., 1975. – С. 189-213.
117. Киреева Р. А. Неизданный том „Опыта русской историографии“ В.С. Иконникова / Р. А. Киреева // Археографический ежегодник за 1977 г. – М., 1978. – С. 323-335.
118. Киреева Р. А. Неизданный том „Опыта русской историографии“ В.С. Иконникова / Р. А. Киреева // Археографический ежегодник за 1978 г. – М., 1979. – С. 265-275.
119. Киреева Р. А. Изучение отечественной историографии / Р. А. Киреева. – М., 1979. – С. 92-93, 208.
120. Кобченко К. А. Київські Вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878-1920) / К. А. Кобченко: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 05.05.04. – К., 2004. – 204 с.
121. Колесников А. А. Российский воин Степан Иконников / А. А. Колесников // Алтайская правда. – 1992. – 27 октября.
122. Колесников А. А. Иконниковы. История дворянского рода / А. А. Колесников. – Барнаул, 1998. – 232 с.
123. Корновенко С. В. Українська революція : навчальний посібник / Корновенко С. В., Морозов О. Г., Реєнт О. П. – Вінниця : Фоліант, 2004. – 432 с.

124. Краткий обзор истории и современного состояния Высших Женских курсов в г. Киеве. – К. : Университетская типография, 1913 р. – 31 с.
125. Краткий отчет о состоянии и деятельности императорского Университета Св. Владимира в 1914 г. – К. : Университетская типография, 1915. – 40 с.
126. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, преспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
127. Куликова О. А. До питання про „Вінець творчості“ В.С. Іконникова / О. А. Куликова // Старожитності. – 1993. – № 17-18. – С. 14-15.
128. Куликова-Радзивілл О. А. Формування історіософії В. С. Іконникова (до постановки проблеми) / О. А. Куликова-Радзивілл // Історія, історіографія, джерелознавство. Істор. збірн. – К., 1996. – С. 138-160.
129. Лавріненко О. А. Практична професійна підготовка вчителя на Україні (1917-1926 рр.) / О. А. Лавріненко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4. – С. 216-226.
130. Латышина Д. И. История педагогики : учебное пособие / Д. И. Латышина. – М. : Форум, Инфра-М, 1998, – 584 с.
131. Лановик Б. Д. Історія України : навчальний посібник / Б. Д. Лановик, М. В. Лазаревич. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання-Прес, 2006. – 598 с.
132. Лихачева Е. Материалы для истории женского образования в России. 1856-1880 / Е. Лихачева. – СПб., 1901, – 647 с.
133. Личный состав имп. Университета Св. Владимира к июню 1898 г. – К., 1898. – 27 с.
134. Малый энциклопедический словарь / изд. Ф. А.Брокгауза, И. А.Эфрона. – СПб., 1894. – Т. II. – 759 с.
135. Марахов Г. И. Киевский Университет в революционно-демократическом движении / Г. И. Марахов. – К. : Вища школа, 1984. – 119 с.
136. Марон И. А. Академик М. В. Остроградский как организатор преподавания математических наук в военно-учебных заведениях России / И. А. Марон // Историко-математическое исследование. – Вып. 3. – М. : Гостехиздат, 1950. – С. 197-343.

137. Малинко И. Г. Высшее женское образование на Украине (вторая половина XIX-начало XX века) / И. Г. Малинко: дис. на соискание научн. степени канд. ист. наук: 03.10.85. – Харьков, 1985. – 215 с.
138. Янов М. Генерал-хорунжий Всеволод Петрів (некролог) / М. Янов // Світанок. Орган Української консервативно-державницької думки. – 1948. – 25 серпня.
139. Милюков П. Очерки по истории русской культуры. Церковь и школа (вера, творчество, образование) / П. Милюков. – СПб. : Типография И.Н. Скороходова, 1905. – 402 с.
140. Мишко Д. Ювеналій Дмитрович Мельников / Д. Мишко, П. Шморгун. – К., 1970. – 158 с.
141. Миронов Б. Н. История в цифрах / Б. Н. Миронов. – Ленинград, 1991. – 275 с.
142. Minerva. Сборник, издаваемый при Историко-Филологическом Семинарии Высших женских курсов в Киеве. – К., 1913. – Вып. I. – 276 с.
143. Мордвинцев В. Праці з історії на сторінках журналу „Университетские известия (1861-1919)“ / В. Мордвинцев, Г. Харькова. – К., 1996. – С. 11-12.
144. Назаревський О. До історії Вищої жіночої освіти на Україні (З життя Київських жіночих курсів 70-80 рр.) / О. Назаревський // Життя й революція. – 1927. – Т. II. – С. 111-118.
145. Новый иллюстрированный энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 2003. – 909 с.
146. Обозрение преподавания в Университете св. Владимира во втором полугодии 1876/1877 учебного года // УИ. – 1876. – № 12. – С. 91-96.
147. Образование в XXI веке: высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры, Париж, Франция, 5-9 октября 1998 г. Образование для всех: выполнение наших общих обязательств. Дакар. Сенегал. 2000. – К. : МАУП, 2001. – 64 с.
148. Общий устав императорских русских Университетов. – СПб., 1835. – 50 с.

149. Общий устав и временный штат императорских русских университетов. – СПб., 1884. – 187с.
150. Отчет о деятельности Высших Женских курсов // Женское образование. – СПб., 1886. – № 8. – С. 580-584.
151. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Университета св. Владимира за 1910 год. – К. : Университетская типография, 1912. – 78 с.
152. Отчет о состоянии Киевских Высших Женских курсов за 1878-1882 уч. гг. // Историческая записка и отчет о Киевских Высших Женских курсах за первое четырехлетие (1878-1882). – К. : Университетская типография, 1884. – 10-35 с.
153. О 80-летию Второго съезда РСДРП : Постановление ЦК КПСС // Правда. – 1983. – 5 апреля.
154. Палієнко М. Г. Жінка в науці та освіті України ХІХ-ХХ століть : навчальна програма курсу (18 годин) / М. Г. Палієнко. – К., 2001, – 34 с.
155. Письмо С. А. Неплюева к новобрачной дочери // Киевская старина. – 1888. – № 1-3. – С. 21-25.
156. Пирогов Н. И. Избранные сочинения / Н. И. Пирогов. – М. : Изд-во АН СССР, 1953. – 558 с.
157. Пирогов Н. И. Вопросы жизни / Н. И. Пирогов // Избранные педагогические сочинения. – АПН РСФСР. – 1952. – С. 50-57.
158. Положение о Высших Женских курсах, учрежденных в Киеве. – К. : Университетская типография, 1881. – 13 с.
159. Подання на П. О. Терновського – відомого історика Церкви // УИ. – 1880. – № 2. – С. 26-28.
160. Полонский В. Н. Словарь по образованию и педагогике / В. Н. Полонский. – М. : Высшая школа, 2004. – 512 с.
161. Пиріг П. В. В. С. Іконников як історик України / П. В. Пиріг // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті. – К., 1992. – С. 89-92.

162. Платонов С. Ф. Владимир Степанович Иконников (некролог) / С. Ф. Платонов // *Анналы*. – 1924. – № 4. – С. 254-256.
163. Проценко Л. Історія Київського некрополя / Л. Проценко. – К. : Знання, 1995. – 25 с.
164. Радзивілл О. А. В. С. Іконников та В. Б. Антонович: Єдність протилежностей? / О. А. Радзивілл // *Академія пам'яті професора Володимира Антоновича (16-18 березня 1993 р.)* – К., 1994. – С. 177-187.
165. Радзивілл О. А. Кілька слів про початок літературної діяльності В.С. Іконникова / О. А. Радзивілл // *Ucrainika: архівні студії*. – К., 1997. – С. 242-248.
166. Радзивілл О. Археографічна діяльність В.С. Іконникова / О. А. Радзивілл // *Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської археографічної комісії (К. – Седнів, 18-21 жовтня 1993 р.)* / відп. ред. П. Сохань. – К., 1997. – С. 234-244.
167. Радзивілл О. А. Формування історіософії В. С. Іконникова до постановки проблеми / О. А. Радзивілл // *Історичний збірник. Історія, історіософія, джерелознавство (статті, розвідки, замітки, ессе)*. – К., 1996. – С. 138-160.
168. Разбор рецензии В. Ключевского на “Исследование о главных направлениях в науке Русской истории в связи с ходом образованности“ помещенной в “Православном обозрении“ // *КУИ*. – 1870. – № 1. – Отд. 2. – С. 1-33.
169. Реєнт О. П. Історія України у схемах і таблицях : навчальний посібник / О. П. Реєнт, В. М. Шевченко. – К. : Інститут історії України НАН України. – К., 2005. – 162 с.
170. Розсоха А. П. Передумови формування системи підготовки вчителів географії в Україні у дореволюційний період / А. П. Розсоха // *Гуманітарний вісник Пер. – Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди*. – 2003. – С. 68-78.
171. Розсоха А. П. Дидактичні погляди С. Л. Рудницького : навчальний посібник / А. П. Розсоха. – К., 1999. – 50 с.

172. Савельев А. Я. Высшее образование: состояние и проблемы развития / А. Я. Савельев. – М. : НИИВО, 2001. – 120 с.
173. Сборник распоряжений по Министерству Народного просвещения (1802-1834). – СПб., 1866. – Т. 1. – 988 с.
174. Сборник постановлений по Министерству Народного просвещения (1825-1855). – 1864. – Т. 2. – 1227 с.
175. Сборник распоряжений по Министерству Народного просвещения (1850-1864). – СПб., 1866. – Т. 3. – 1061 с.
176. Сергеева Т. Ф. Межпредметная интеграция в обучении детей дошкольного и младшего школьного возраста / Т. Ф. Сергеева, М. Н. Долгополова. – Майкоп : Изд-во ООО Аякс, 2001. – 36 с.
177. Сидоренко О. Л. Проблемы реформування системи вищої освіти в Україні / О. Л. Сидоренко. – Х., 2000. – 52 с.
178. Систематический указатель к „Университетским известиям“ за 1861-1912 гг. – К. : Университетская типография, 1913. – 103 с.
179. Список трудов и биографический очерк профессора В. С. Иконникова // Университетские известия. – 1914. – № 1. – Офиц. ч. – С. 1-14.
180. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
181. Сарбей В. Г. Один з перших істориків-академіків АН УРСР (До 125 – річчя з дня народження В. С. Іконникова) / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1966. – № 12. – С. 130-132.
182. Соболевский А. И. Памяти Владимира Степановича Иконникова (Набросок воспоминаний) / А. И. Соболевский // Библиографические известия. – 1925. – № 1-4. – С. 215-218.
183. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.
184. Тарасенко О. Історична освіта в Київському Університеті (до 165-річчя від дня заснування) / О. Тарасенко // Історія України. – 1999. – № 39. – С. 5-6.

185. Тарасенко О. Історична освіта в Київському Університеті (до 165-річчя від дня заснування) / О. Тарасенко // Історія України. – 1999. – № 41. – С. 5-8.
186. Тарасенко О. Історична освіта в Київському Університеті (до 165-річчя від дня заснування) / О. Тарасенко // Історія України. – 1999. – № 42. – С. 2-5.
187. Устав Женского Университета св. Ольги (Проект нового Устава для Высших Женских Курсов в г. Киеве). – К., 1910. – 12 с.
188. Ульяновський В. І. Володимир Антонович: образ на тлі епохи / В. І. Ульяновський, В. А. Короткий. – К. : Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 218 с.
189. Ульяновський В. І. Докторський диплом Миколи Костомарова: три візії супутніх подій / В. І. Ульяновський // Просемінарій: Медієвістика. Історія Церкви, науки і культури. – Вип. 5. – К., 2003. – С. 203-273.
190. Ульяновський В. І. Незнанна рання праця М. С. Грушевського з русистики та джерелознавства / В. І. Ульяновський // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 1993. – Вип. 2. – С. 263-279.
191. Фадеев А. В. Идеиные связи и культурная жизнь дореформенной России / А. В. Фадеев. – М. : Наука, 1966. – 153 с.
192. Ферлюдин П. Исторический обзор мер по высшему образованию в России. Академия наук и университеты / П. Ферлюдин. – Саратов, 1894. – 184 с.
193. Хотеевков В. Министр просвещения граф П. В. Завадовский / В. Хотеевков, В. Чернета // Высшее образование в России. – 1997. – № 1. – С. 19-136.
194. Чистович М. О. История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям / М. О. Чистович. – СПб. : Типография И.Н. Скороходова, 1884. – 347 с.
195. Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца (1879-1914) : бібліографічний довідник / укл. М. П. Колесник. – К. : Наукова думка,

1989. – С. 32-34.
196. Шиян Н. Варіативний багаторівневий зміст профільного навчання в загальноосвітній школі сільської місцевості / Н. Шиян // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 18-21.
197. Шувалов В. И. Социально-психологический аспект изучения истории в российской историографии последней трети XIX – первой половины XX вв. / В. И. Шувалов. – М. : Знание, 2001. – 227 с.
198. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на грани двух эпох / Р. Г. Эймонтова. – М. : Наука, 1985. – 350 с.
199. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на путях реформы: шестидесятые годы XIX века / Р. Г. Эймонтова. – М. : Наука, 1993. – 352 с.

Інститут рукописів Національної бібліотеки

України ім. В. Вернадського (ІР НБУ ім. В. Вернадського)

200. Иконникова Г. – Ардашеву П. Н. – ІР НБУВ, ф. І, спр. 9883-9885, арк. 6
201. Расписание экзаменов. Май. С припиской В.С. Иконникова. – ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр. 59716, арк. 2.
202. Иконников В.С. Членам комиссии по рассмотрению юбилейных изданий изданий Киевского учебного округа. Письмо 20 января 1913 г. – ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр. 59053, арк. 2, 40.
203. Иконникова Анна – Иконникову Владимиру Степановичу. Письма 29 октября 1869 г. – 14 марта 1875 г. из Киева во Францию, Германию и т.д. 21 ед. – ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр. 49088-49108, арк. 45.
204. Иконников Владимир – Кистяковскому Александру Федоровичу. Письма 17 декабря 1873 – 23 февраля 1884 г. из Елисаветграда 30 ед. – ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр. 68159-68188, арк. 61.
205. Иконников Владимир Степанович – Родзевич Анне Леопольдовне письмо из Кисловодска. Без конца. Иконникову Владимиру Степановичу письмо в Киев. Без начала. – ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр. 59486, арк. 2-3.

206. Иконников Владимир Степанович – Флоринскому Тимофею Дмитриевичу. Письмо 20 апреля 1884 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 20066, арк. 3.
207. Официальная переписка. Приглашения, билеты и извещения от различных учреждений В.С. Иконникову. 2 сентября 1868 г. – 1 марта 1916 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59691, арк. 177.
208. Иконников Владимир Степанович. Рецензия на работу Сташевского для историко-филологического факультета. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59718, арк. 2.
209. Иконников М. – Иконникову Владимиру Степановичу. Письма: 31 марта 1867 г. – 12 июля 1893 г. из Киева в Одессу, Париж, Феодосию, Петербург и т.д. – IP НБУВ, ф. III, спр. 49109-49130, арк. 44.
210. Ильяшенко В. – Иконникову Владимиру Степановичу. Письма 19 июля 1861 г. – / / . – IP НБУВ, ф. III, спр. 49284–49285, арк. 2.
211. Савва В. И. – Иконникову Владимиру Степановичу. 7 ноября 1901 г. – 22 ноября 1918 г. из Харькова в Киев. – IP НБУВ, ф. III, спр. 50724-50807, арк. 157.
212. Буданов М. В. – Иконникову В. С. 20 января 1913 года. Письмо из Ниццы. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48301, арк. 3.
213. Бузескул В. – Иконникову В. С. 19 августа 1915 г. Из Харькова в Киев. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48363, арк. 3.
214. Книга личного состава преподавателей литературного факультета Киевского Университета. 1918 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 64267, арк. 1.
215. Ващенко – Захарченко М. Ю. Лист. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48493, арк. 2.
216. Грушевський М. Лист. 12 листопада 1880 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48678, арк. 2.
217. Довнар-Запольский М. Лист 28 жовтня 1908 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48810, арк. 2.
218. Императорский Совет Университета св. Владимира в Киеве. 1879 г. Лист. 14 жовтня 1880 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 49294, арк. 2.

219. Иконников В. С. – / / Б. С. Письмо. 10 июня 1908 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59019, арк. 2.
220. Иконников В. С. – Ларичеву В. В. Письмо. 29 ноября 1883 г. из Киева. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59062, арк. 2.
221. Голубцов С. П. – Попечитель Киевского Учебного округа – Иконникову В. С. письма: 31 января 1883 г., 11 сентября 1883 г., 28 ноября 1884 г., 14 октября, 7 ноября, 13 ноября 1885 г., 22 марта, 25 ноября, 12 декабря 1886 г., 15 апреля 1887 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59570–59579, арк. 15.
222. Лист Вагнера В. Г. – Иконникову В. С. з Конотопу. 4 квітня 1907 р. – 22 травня 1907 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48465-48467, арк. 6.
223. Лист Бузескула В. – Иконникову В. С. з Харкова. 18 жовтня 1912 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48375, арк. 2.
224. Лист Бережкова М. – Иконникову В. С. з Ніжина. 21 квітня 1894 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48097, арк. 3.
225. Лист Делянова І. 20 липня 1882 року. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48762, арк. 2.
226. Лист Дурова О. Н. з Петербурга. 13 листопада 1893 року. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48913, арк. 1.
227. Письмо Императорскому Совету Университета св. Владимира в Киеве. 13 октября 1884 года. – IP НБУВ, ф. III, спр. 49295, арк. 2.
228. Каневский Иван – Иконникову Владимиру. Письмо без даты. – IP НБУВ, ф. III, спр. 49357, арк. 2.
229. Смирнов М. – Иконникову В. С. Письмо без даты. – IP НБУВ, ф. III, спр. 50957, арк. 2.
230. Цветковский Г. – Иконникову В. С. Письмо без даты. – IP НБУВ, ф. III, спр. 51369, арк. 2.
231. Шмурло Е. – Иконникову В. С. Письмо без даты. – IP НБУВ, ф. III, спр. 51561, арк. 3.

232. Яроцкий В. – Иконникову В. С. Письмо без даты. – IP НБУВ, ф. III, спр. 51637, арк. 3.
233. Приглашение Киевского, Подольского, Волынского Генерал-Губернатора в заседание – Иконникову Владимиру Степановичу. Киев. 19 октября 1909 г. – 18 марта 1914 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59687, арк. 23.
234. Программа чтений по Русской Истории в 1871-1872 гг. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59699, арк. 6.
235. Дрон / / М. – Иконникову В. С. Письмо 16 января 1868 г. из Одессы в Киев. – IP НБУВ, ф. III, спр. 48906, арк. 2.
236. Матвеев А. П. – Иконникову В. С. Письмо 24 октября 1874 г. Киев. – IP НБУВ, ф. III, спр. 50130, арк. 2.
237. Козек М. О. – Галагану. Лист 12 вересня 1879 р. – IP НБУВ, ф. III, спр. 351, арк. 4.
238. Иконникова В. С. – / / Б. С. Письмо. 10 июня 1908 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59019, арк. 2.
239. Иконникова В. С. – Ларичеву В. В. Письмо. 29 ноября 1883 г. из Киева. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59062, арк. 2.
240. Голубцов С. П. – Попечитель Киевского Учебного округа – Иконникову В. С. письма: 31 января 1883 г., 11 сентября 1883 г., 28 ноября 1884 г.; – 14 окт., 7 ноября, 13 ноября 1885 г., 22 марта, 25 ноября, 12 декабря 1886г., 15 апреля 1887 г. – IP НБУВ, ф. III, спр. 59570-59579, арк. 15.
241. Декан юридического факультета Богородский С. О. ректору Киевского университета. Сопроводительное письмо к списку периодических зданий, предлагаемых к выписке для факультета 1847 г., 7 декабря 1847 г. – IP НБУВ, ф. VIII, спр. 3425, арк. 1-2.
242. Первичные ведомости от инспектора студентов Киевского университета, октябрь 1847 г. – август 1852 г. – IP НБУВ, ф. VIII, спр. 2815, арк. 1-134.

243. Опись делам Киевской комиссии для разбора древних актов за 1843-1917 гг. – IP НБУВ, ф. X, спр. 10154, арк. 56.
244. Протокол засідання комісії. 20 жовтня 1919 р. – IP НБУВ, ф. X, спр. 10720, арк. 2.
245. Данилевич В. Е. История Великого княжества Литовского. Конспект лекций. 1907 – 1908 гг. Харьков. – IP НБУВ, ф. 29, спр. 107, арк. 7.
246. Иконников В. С. – Данилевичу В.Е. Письмо от 12 декабря 1896 г. – IP НБУВ, ф. 29, спр. 1104, арк. 3.
247. Данилевич В. Е. Curriculum Vitae. – IP НБУВ, ф. 29, спр. 145-146, арк. 3.
248. Высшие Женские курсы в Киеве, Университет св. Владимира – Букрееву Б. Я. Письмо о чтении лекции, приеме экзаменов, с благодарностью за присланные книги. 8 окт. 1885 г. – 13 окт. 1910 г. – IP НБУВ, ф. 41, спр. 1444-1447, арк. 6.
249. Иконников В. С. Взгляд на летопись Нестора. 1862. С исправлениями карандашом. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 5, арк. 16.
250. Иконников В. С. Время Екатерины II. Курс лекций. 1876-1877 уч. год. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 6, арк. 724.
251. Иконников В. С. Время Елизаветы Петровны. Лекции. Тетради 1, 2, 6, 7. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 7, арк. 96.
252. Иконников В. С. Записки по истории Русского государства XIII-XVI вв. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 13, 42 арк.
253. Иконников В. С. Иностраные источники о России. Лекции. Автограф. Тетради 1, 3, 6, 7. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 19, арк. 71.
254. Иконников В. С. Историография. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 20, арк. 312.
255. Иконников В. С. Историография записки. От Петра Великого. Лекции. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 21, арк. 116.
256. Иконников В. С. Записки по историографии. Рукой А. Л. Иконниковой. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 22, арк. 52.

257. Иконников В. С. История Московского государства от времени Алексея Михайловича до царствования Петра Великого. Курс лекций. 1881-1882 уч. год. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 24, арк. 347.
258. Иконников В. С. История Новгородской республики. Лекции. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 25, арк. 150.
259. Иконников В. С. История России XVIII в. (1725–1740). Курс лекций. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 26, арк. 374.
260. Иконников В. С. Курс историографии. Часть вторая. Источники русской истории. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 29, арк. 120.
261. Иконников В. С. Лекции о внешней политике в России в царствование Анны Ивановны. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 30, арк. 51.
262. Иконников В. С. Лекции о внутренней политике Екатерины II в начальный период царствования. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 31, арк. 72.
263. Иконников В. С. Лекции по истории Русского государства с древнейших времен до XVII в. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 32, арк. 119.
264. Иконников В. С. Мое мнение по вопросу о введении телесного наказания в средних учебных заведениях Черновик докладной записки. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 36, арк. 2.
265. Иконников В. С. О деятельности „Негласного комитета“ (1801-1803). Без начала и конца. Тетрадь 5 и 6-я. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 38, арк. 48.
266. Иконников В. С. Петр Великий. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 44, арк. 120.
267. Иконников В. С. Правительственные и публичные библиотеки. Библиотеки Академии наук, университетов и учёных обществ. Частные архивы и библиотеки. Иностраные архивы – государственные и частные. Музеи – правительственные, общественные и частные. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 45, арк. 92.
268. Иконников В. С. Практические занятия /При изучении истории/. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 46, арк. 9.

269. Иконников В. С. Программы по русской истории. Общий курс истории Северо-Восточной России до конца XVII ст. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 49, арк. 2.
270. Иконников В. С. Программа по русской истории. Курс русской истории. Вступительный отдел. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 50, арк. 4.
271. Иконников В. С. Программа по русской истории. Древняя Русь. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 51, арк. 2.
272. Иконников В. С. “Наука и ведомство просвещения в России“. Статья. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 668, арк. 10.
273. Иконников В. С. Программа по русской истории. Московский период. Московское единодержавие. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 52, арк. 4.
274. Иконников В. С. Программа по русской истории. Без начала. Княжение Василия Ивановича. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 56, арк. 8.
275. Иконников В. С. Программа по русской истории. С половины XV в. до конца XVIII в. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 53, арк. 2.
276. Иконников В.С. Программа по русской истории. 1882-1883 уч. год XVII-XVIII в. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 54, арк. 2.
277. Иконников В. С. Программа по русской истории. Без начала. Характеристика татарской зависимости. Причины возвышения Москвы. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 55, арк. 2.
278. Иконников В. С. Программа по русской истории. Московская Русь времен Ивана III и Василия III. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 57, арк. 1.
279. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVII ст. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 58, арк. 2.
280. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVII век. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 59, арк. 2.
281. Иконников В. С. Царствование Михаила Федоровича. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 60, арк. 2.
282. Иконников В. С. Программа по русской истории. По истории России XVIIIв. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 61, арк. 2.

283. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVIII в. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 62, арк. 2.
284. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVIII в. (1 и 2 курсы). – IP НБУВ, ф. 46, спр. 63, арк. 8.
285. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVIII в. (1883). – IP НБУВ, ф. 46, спр. 64, арк. 2.
286. Иконников В. С. Программа по русской истории. XVIII в. Время Елизаветы Петровны. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 65, арк. 2.
287. Иконников В. С. Программа по русской истории. История России в XVIII в. За 1 сем. 1879-1880 уч. года. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 66, арк. 1.
288. Иконников В. С. Программа по русской истории. Время Екатерины II. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 67, арк. 4.
289. Иконников В. С. Программа по русской истории. Историография – IP НБУВ, ф. 46, спр. 68, арк. 2.
290. Иконников В. С. Императрица Екатерина II как историк. Очерк. (1910). Рукой /А. Л. Иконниковой/ с заметками автора на полях. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 18, арк. 16.
291. Иконников В. С. Характеристика главных направлений в русской историографии. Историческое значение Н.М. Карамзина. Статьи. (Рукой А. Л. Иконниковой) – IP НБУВ, ф. 46, спр. 73, арк. 100.
292. Иконников В. С. История Московского государства от времен Алексея Михайловича до царствования Петра Великого. Курс лекций. 1881-1882 уч. год. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 24, арк. 347.
293. Высшие Женские курсы в Киеве – Иконникову Владимиру Степановичу письмо с благодарностью за подаренные библиотеке курсов книги. 30 января 1913 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 94, арк. 2.
294. Инспектор Орловского института – Иконникову Владимиру Степановичу письмо с просьбой порекомендовать преподавателя истории. 7 июня 1880 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 96, арк. 1.

295. Иконников В. С. – Владимиру Владимировичу / / письмо по поводу предстоящего замещения приват-доцентом Университета св. Владимира Голубовским вакантной кафедры русской истории в Варшавском университете. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 90, арк. 2.
296. Историко-филологический факультет Университета св. Владимира Иконникову Владимиру Степановичу письмо о назначении его членом испытательной историко-филологической комиссии. 15 апреля 1891 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 97, арк. 2.
297. Попечитель Киевского Учебного округа – Иконникову Владимиру Степановичу письмо от 17 апреля 1879 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 138, арк. 1.
298. Попечитель Киевского Учебного округа – Иконникову Владимиру Степановичу письмо от 14 сентября 1884 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 139, арк. 1.
299. Попечитель Киевского Учебного округа – Иконникову Владимиру Степановичу. Письмо от 10 июня 1886 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 140, арк. 2.
300. Иконников В. С. Выписки из работы „Нечто о русской церкви в оберпрокурорство К.П. Победоносцева“. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 75, арк. 6.
301. Иконников В. С. Записная книжка с выписками из газет и другими заметками. 1907 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 78, арк. 80.
302. Приветственный адрес Совета Университета св. Владимира Иконникову Владимиру Степановичу в связи с 40-летием его редакторской деятельности. 1913 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 80, арк. 2.
303. Иконников В. С. – Председатель Педагогического совета Высших женских курсов в Киеве – инспектору Киевского Учебного округа сообщение об исключении М. Костенецкой из числа слушательниц курсов. 23 мая 1881 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 82, арк. 2.

304. Иконников В. С. – в канцелярию правления Академии наук в Петербурге – сообщение о происшедших изменениях служебного характера. 24 июня 1916 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 83, арк. 2.
305. Иконников В. С. – в педагогический Совет Высших женских курсов в Киеве заявление об отказе от заведывания делами курсов. 1 сентября 1906 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 85, арк. 2.
306. Иконников В. С. – в правление Университета св. Владимира заявление по поводу прекращения работы университетской типографии. 16 августа 1906 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 89, арк. 4.
307. Попечитель Киевского Учебного округа Иконникову Владимиру Степановичу письмо с просьбой ускорить составление и печатание очерков по случаю празднованию 300-летия Дома Романовых от 15 декабря 1912 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 147, арк. 2.
308. В правление Университета св. Владимира 5 августа 1880 года письмо от типографии Университета. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 162, арк. 2.
309. Письмо Ректора Университета св. Владимира – ординарному профессору Иконникову В. С. 2 мая 1891 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 215, арк. 2.
310. Слушательницы Высших Женских курсов в Киеве – Иконникову Владимиру Степановичу заведующему курсами письмо с благодарностью в связи с окончанием курсов. 1 июня 1889 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 306, арк. 2.
311. Иконников В. С. – Родзевич (Иконниковой) Анне Леопольдовне. Письмо от 5 июня 1866. Киев. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 344, арк. 4.
312. Иконников В. С. – Родзевич (Иконниковой) Анне Леопольдовне. Письмо. 24–25 марта 1867 г. из Харькова в Елисаветград. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 347, арк. 3.
313. Иконников В. С. – Родзевич (Иконниковой) Анне Леопольдовне. Письмо. 10 февраля 1867 г. из Харькова в Елисаветград. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 346, арк. 4.

314. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 4 сентября 1863 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 366, арк. 3.
315. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 21 сентября 1863 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 368, арк. 3.
316. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 2 октября 1863 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 369, арк. 2.
317. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 10 октября 1863 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 370, арк. 3.
318. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от декабря 1863 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 372, арк. 3.
319. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 3 января 1864 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 373, арк. 3.
320. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 10 февраля 1864 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 375, арк. 3.
321. Иконников В. С. – письмо из Киева в Петербург от 5 апреля 1864 г. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 377, арк. 2.
322. Иконников В. С. – Пономареву С. И. Письмо 1885 г. из Киева в / / .
Рукой А. Л. Иконниковой. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 342, арк. 4.
323. Обязательственная записка 1880 года. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 601, арк. 2.
324. Материалы редакции „Университетских известий“: протоколы заседаний, выписки из протоколов заседаний совета Университета св. Владимира, списки о рассылке журналов, приглашения и другое. 1880-1890 гг. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 608, арк. 29.
325. Иконникова Анна Леопольдовна. Записки и жизни и работе Иконникова В. С. 1912-1913 гг. Без начала, с пропусками в тексте. Чернилами и карандашом. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 620, арк. 82.
326. Записки по историографии. Составлены Иконниковой А. Л. для слушательниц Женских курсов в Киеве 12 апреля 1880 г. Неполный текст этой работы. – ИР НБУВ, ф. 46, спр. 625, 91 арк. 59.

327. Записки по педагогике. Составлены Иконниковой А. Л. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 635, арк. 168.
328. Грушевський Михайл Сергеевич. Роспись имущества Н. И. Романова и представляемые ею бытовые данные. Реферат. 7 ноября 1888 г. Киев. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 694, арк. 20.
329. Иконников В. С. Лекции по истории царствования Алексея Михайловича. Без начала. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 33, арк. 44.
330. Иконников В. С. Лекции по русской истории. 1885 г. план. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 34, арк. 3.
331. Иконников В. С. Практические занятия (при изучении истории). – IP НБУВ, ф. 46, спр. 46, арк. 9.
332. Письмо Ректора Университета св. Владимира – Иконникову В. С. с просьбой принять на себя обязанности председателя библиотечной комиссии Университета. 15 октября 1890 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 292, арк. 1.
333. Письмо / / П. А. по поводу избрания В. С. Иконникова деканом историко-филологического факультета Университета св. Владимира. 21 мая 1877 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 328, арк. 2.
334. Письмо Ректора Университета св. Владимира – в библиотечную комиссию Университета об избрании Советом Университета В. С. Иконникова председателем библиотечной комиссии. 26 октября 1890 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 335, арк. 2.
335. Письмо В. С. Иконникова – Родзевич (Иконниковой) А. Л. 1867 г. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 350, 2 арк.
336. Письмо Павлова П. В. – Иконникову В. С. 1875 г. Из Петербурга в Киев. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 467, арк. 2.
337. Иконников В. С. Русская летопись как предмет научной обработки. – IP НБУВ, ф. 46, спр. 671, арк. 12.
338. Протоколы заседаний Комиссии публичных лекций. 24 марта – 13 декабря 1898 г. – IP НБУВ, ф. 66, спр. 209, арк. 15.

339. Прощение женщин г. Киева о необходимости реформы женского образования, разрешение приема женщин в Университет св. Владимира. – IP НБУВ, ф. 66, спр. 316, арк. 11.
340. Иконников В. С. – Королькову И. Н., протоиерею. Письмо 21 сентября 1919 г. – IP НБУВ, ф. 141, спр. 437, арк. 2.

Державний архів м. Києва (ДАК)

341. Протоколы заседаний Педагогического Совета. 12 апреля – 18 декабря 1878 г. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 1, арк. 23.
342. Протоколы заседаний Педагогического Совета. 25 января – 3 ноября 1879 г. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 2, арк. 14.
343. Протоколы заседаний Педагогического Совета. 10 января – 1 декабря 1881-1882-1883 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 4, арк. 93.
344. Протоколы заседаний Педагогического Совета. 19 апреля – 9 декабря 1884–1885 – 1886 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 5, арк. 87.
345. Протоколы заседаний Педагогического Совета. 2 мая – 17 мая 1887-1888-1889 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 6, арк. 18.
346. Протоколы заседаний Педагогического Совета Высших женских курсов в г. Киеве за 1911 г. 1911 г. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 8, арк. 32.
347. Протоколы заседаний Педагогического Совета Высших женских курсов в г. Киеве за 1914 г. 1914 г. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 12, арк. 163.
348. Переписка Попечителя Киевского Учебного Округа с учредительным комитетом об открытии и организации Высших Женских курсов в г. Киеве. 4 февраля 1879 – 23 декабря 1888 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 20, арк. 14.
349. Книга № 1 протоколов заседаний Правления КВЖК. 1906-1909 гг. ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 25, арк. 39.
350. Протоколы заседаний Правления КВЖК. 7 октября 1913 – 10 февраля 1914 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 37, арк. 42.

351. Протоколы заседаний Совета историко-филологического отделения КВЖК за 1907, 1916, 1919, 1920 гг. 1907-1920 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 1. ч. 1, спр. 93, арк. 112.
352. Положение о Высших Женских курсах в г. Киеве. 1878 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17. ч. 1, спр. 1, арк. 19.
353. Циркуляры и распоряжения Попечителя Киевского учебного округа за 1879-1880 гг. 9 ноября 1878 г. – 4 апреля 1881 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17. ч. 1, спр. 2, арк. 18.
354. Циркуляры и распоряжения Попечителя Киевского учебного округа о назначении, перемещении и увольнении личного состава за 1878-1881 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 9, арк. 40.
355. Статистические сведения о социальном составе слушательниц и о бюджете курсов. Учебные планы и списки профессоров, преподавателей и слушательниц курсов. 11 апреля 1881–13 мая 1881 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 27, арк. 11.
356. Отчет о деятельности КВЖК за 1883 г. 1883. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 35, арк. 13.
357. Отчет о деятельности КВЖК за 1885 г. 1885 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17,спр. 40, арк. 9.
358. Отчет о деятельности КВЖК за 1886 г. 1886 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 42, арк. 8.
359. Докладная записка о состоянии курсов в 1886 г. 11 февраля 1886 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 44, арк. 41.
360. Расписание лекций КВЖК на 1886-1889 гг. – 1886-1889 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 45, арк. 24.
361. Циркуляры и распоряжения Попечителя Киевского учебного округа за 1887-1888 гг. 25 августа 1887 г. – 24 мая 1888 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 46, арк. 49.

362. Переписка с Попечителем Киевского учебного округа о возобновлении приема на курсы и о перспективах дальнейшего существования курсов. 11 августа 1888 – 12 мая 1889 гг. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 47, арк. 8.
363. Договор о найме помещения для курсов по Фундуклеевской ул. № 51. 15 июня – 19 августа 1906 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 55, арк. 14.
364. Список личного состава КВЖК за 1919 г. 1919 г. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 593, арк. 18.
365. Объяснительная записка об условиях открытия курсов. – ДАК, ф. 244, оп. 17, спр. 624, арк. 2.
366. Послужные списки преподавателей и служащих Университета на букву „И“. – ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 4786, арк. 82.
367. Дело о назначении и выдачи прибавок, пенсий и пособий книжным служащим при Университете на лечение болезни и по другим случаям в 1904г. – ДАК, ф. 16, оп. 439, спр. 79, арк. 155.
368. Дело о выдаче Председателю исторического общества Нестора-летописца 800 руб. ассигнованных на издание этого общества. – ДАК, ф. 16, оп. 439, спр. 96, арк. 1.
369. Отчет историко-филологического факультета за 1913 г. Списки студентов, получивших награды за сочинение и преподавателей факультета. 1913 г. – ДАК м. Києва, ф. 16, оп. 469, ч.1, спр. 225, арк. 29.
370. Сообщение в городскую полицию о публичных лекциях читаемых в Университете в 1860/61 уч. году. 8 января 1861 г. – ДАК м. Києва, ф. 16, оп. 465, ч.1, спр. 134, арк. 3.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві

(ЦДІАК України)

371. „Устав Учебных заведений“, утвержденный 8 декабря 1828 г. – ЦДІАК України, ф. 442, оп. 811, спр. 102, арк. 1-53.
372. Об обществах и Союзах утвержденных на основании закона 4 марта 1906 года.– ЦДІАК України, ф. 442, оп. 636, спр. 647, арк. 5.

373. Об избрании профессора русской истории Киевского Университета Иконникова В. С. действительным членом Киевской комиссии для разбора древних актов. Сообщение Председателя комиссии от 26 марта 1890 г. – ЦДІАК України, ф. 442, оп. 528, спр. 203, арк. 1.
374. Дело об учредителях „Общества для доставления средств Высшим Женским курсам в г. Киеве“. Иконников В.С. – Председателю Педагогического Совета Высших Женских курсов (1878-1889) в г. Киеве. 1881-1904 гг. – ЦДІАК України, ф. 442, оп. 630, спр. 225, арк. 2, 7.
375. Указ Сената о прекращении приема студентов на один год в Киевский Университет, 26 января 1839 г. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 788 а, спр. 365, арк. 1-24.
376. Систематический реєстр постановлений по Министерству Народного просвещения относящихся к управлению Учебными округами вообще и к Киевскому учебному округу в частности, 1829-1854 гг. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 19, спр. 45, арк. 97.
377. О возобновлении Высших Женских курсов в университете. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 151, спр. 30, арк. 2.
378. Переписка с Министерством Народного просвещения о целесообразности дальнейшего существования Высших Женских курсов в Киеве. 31 марта 1889 – 5 декабря 1898 гг. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 87, спр. 6887, арк. 18.
379. Циркулярное распоряжение о приостановлении отправления в чужие края чиновников и воспитанников Министерства Народного просвещения, 1848 г. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 14, спр. 71, арк. 1-29.
380. О постоянном уставе и штате Университета св. Владимира, 4 февраля 1838 г. – 9 марта 1846 г. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 4, спр. 307, арк. 1298.
381. По высочайшему повелению об упразднении философии в Университетах светскими профессорами и возложении чтения логики,

- опытной психологии на профессоров богословия, 10 июля – 20 декабря 1850 г. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 16, спр. 376, арк. 1-74.
382. Сведения о службе и научной деятельности экстра-ординарного профессора Киевского университета Иконникова В. С. 1870 г. – ЦДІАК України, ф. 707 оп. 262, спр. 2, арк. 23.
383. Дело об избрании в деканы историко-филологического факультета Киевского Университета профессоров Модестова и Иконникова. 25 апреля – 9 декабря 1877 г. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 261, спр. 8, арк. 1-30.
384. Положение о Высших женских курсах, учрежденных в Киеве. В университетской типографии (І. І. Завадського). 1881 р. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 151, спр. 30, арк. 48-56.
385. По высочайшему повелению об учреждении в Университетах особой кафедры педагогики. 23 ноября 1850 г. – 16 апреля 1852 г. – ЦДІАК України, ф. 707, оп. 16, спр. 612, арк. 22.
386. Законы об испытаниях на звание учительницы средних учебных заведений, о частных учебных заведениях ведомства народного просвещения: проект нового Устава Высших женских курсов в Киеве; отчет о временных педагогических курсах для подготовки учителей средних учебных заведений, правила дополнительных испытаний на звание учительницы средних учебных заведений и др. 1902-1914 гг. – ЦДІАК України, ф. 837, оп. 1, спр. 90, арк. 48.
387. Иконников В. С. Конспекты лекций по русской истории. – ЦДІАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 26, арк. 24.
388. Иконников В. С. Конспекты лекций по русской истории. – ЦДІАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 27, арк. 18.
389. Программы по русской истории и русской словесности. – ЦДІАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 75, арк. 12.
390. Программа курса по историографии. – ЦДІАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 76, арк. 8.

391. Программы по русской истории, по истории Московской Руси, по русской историографии, по всеобщей и русской географии и программа для испытания на степень магистра русской истории. – ЦДАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 77, арк. 32.
392. Письмо декана историко-филологического факультета проф. Иконникова В. С. Ректору Киевского университета с просьбой допустить к защите докторской диссертации приват-доцента Голубова. 12 октября 1885 г. – ЦДАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 25, арк. 1.
393. Сведения о стаже работы проф. Иконникова В. С. Киевского университета. 1 апреля 1885 г.– 3 января 1890 гг. – ЦДАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 24, арк. 1.
394. Уведомление Попечителя Киевского Учебного округа о награждении Иконникова В. С. орденом Владимира III степени. 16 января 1888 г. – ЦДАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 15, арк. 1.
395. Уведомление Попечителя Одесского учебного округа Иконникову В.С. о назначении его учителем географии в Одесскую вторую гимназию 6 сентября 1867 г. – ЦДАК України, ф. 849, оп. I, спр. 2, арк. 1.
396. Извещение Ректора Киевского Университета Иконникову В. С. о временном назначении его деканом историко-филологического факультета Киевского Университета. 10 июня 1881г. – ЦДАК України, ф. 849, оп. 1, спр. 11, арк. 1.
397. Свидетельство о награждении студента Киевского Университета историко-филологического факультета Иконникова В. С. золотой медалью за работу Максим Грек. 6 сентября 1864 г. – ЦДАК України, ф. 849, оп. I, спр. 1, арк. 1.
398. Десять листів історика, професора Київського Університету Іконникова В. С. до Грушевського М. С. 1890-1904 рр. – ЦДАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 504, арк. 1-19.
399. Письмо Василия Пассека с сообщением о порядках в университете, 1831 г. ЦДАК України, ф. 1631, оп. 1, спр. 588, арк. 1-2.

400. Дело о распределении кафедр в Харьковском университете 1835-1839 гг.
– ЦДАК України, ф. 2162, оп. 2, спр. 57, арк 1-192.
401. Биография В.С. Иконникова. – ЦДАК України, ф. 2058, оп. 1, спр. 135,
15 арк.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Алексюк А.М. – 153, 154

Андрущенко В.П. – 152, 230

Антонович В.Б. – 34, 37, 53, 54, 55, 59, 60, 62, 66, 92, 98, 102, 128, 133

Армашевський П.М. – 118

Багалеї Д.І. – 24, 70

Базилевич В.М. – 111

Барзилевський Я.В. – 60

Бестужев-Рюмін К.М. – 69, 108

Бехтерев В.М. – 21

Бойко А.М. – 152, 230

Бржезицький І.О. – 175

Брікнер О.Г. – 43, 44, 69, 71

Брун Ф.К. – 49

Бузескул В.П. – 69

Ващенко-Захарченко М.Ю. – 19, 58, 86, 112, 126, 136, 169

Вернадський В.І. – 7

Войцехівська І.Н. – 5, 45, 96, 166

Вольський А.В. – 175

Гарнич-Гарницький Ф.М. – 19, 60, 86, 98, 112, 136, 169

Глазов В.М. – 15, 135

Гогоцький С.С. – 19, 58, 59, 84, 86, 112, 136, 169

Головін О.В. – 10

Голубов М.І. – 48

Голубовський Г. – 61

Голубцов С.П. – 98

Грановський Т.М. – 33, 83
Грибовський В.М. – 128, 171
Григорович В.І. – 43, 44, 47, 49, 68, 71
Грушевський М.С. – 34, 68, 104, 125, 128, 171
Грушевський О. – 23, 132
Грушевський С.Ф. – 34, 175

Десянов Д.І. – 57, 104, 139, 149, 172
Дем'яненко Н.М. – 153, 154
Демченко Г.В. – 66
Дмитриєнко М.Ф. – 25
Добровольський Л.П. – 26, 43, 70, 166
Довнар-Запольський М.В. – 68, 130
Драгоманов М.П. – 37, 128, 129

Євтух М.Б. – 153, 154
Єрмаков І.В. – 155
Єшевський С.В. – 83

Жмакін В.І. – 35, 48

Зенгер М.М. – 134
Зернін І.О. – 46, 47

Іванов О.Є. – 20, 24, 70
Іловайський Д.І. – 35, 48, 69, 175

Іржавцева В.А. – 156

Кавелін К.Д. – 83, 132

- Каманін І.М. – 132
- Каневський І. – 31, 32, 33, 34, 35, 38, 132
- Кауфман П.М. – 20
- Кирєєва Р.О. – 26, 44, 66, 70, 110, 111
- Кістяківський О.Ф. – 66
- Клоссовський О.О. – 98
- Кобеко Д.Ф. – 123, 128, 171
- Ковалевський М.М. – 21
- Колесников О.О. – 25, 43, 70, 166
- Костомаров М.І. – 34, 35, 48, 126, 175
- Котляревський І.П. – 136
- Кравченко Т.М. – 156
- Кремень В.Г. – 218
- Криловський А.С. – 132
-
- Лавровський М.О. – 40, 48
- Лавровський П.О. – 40, 48
- Ламанський В.І. – 129
- Латишев В.В. – 58
- Левицький О.І. – 132
- Леонтович Ф.І. – 49
- Лучицький І.В. – 33, 53, 60, 63, 66, 92, 98, 102, 126, 130, 133
-
- Майборода В.К. – 153, 154
- Майков Л.Н. – 35, 48
- Максимович М.О. – 88
- Малинко І.Г. – 166
- Міллер Г.Ф. – 74, 153
- Міщенко Ф.І. – 98
- Модестов В.І. – 103, 121

Некрасов І.С. – 49

Нелін Є.М. – 156

Нечаєв О.П. – 21

Овчарук П.І. – 155

Огієнко І. – 24

Оппоков М. – 82, 125

Павлов П.В. – 58, 66

Пертц В.М. – 130

Петражицький Л.І. – 20

Петров М.Н. – 40, 41, 43, 46, 47

Петровський М.Н. – 44, 71

Пимоненко М. – 117

Пиріг П.В. – 166

Пирогов М.І. – 7, 9, 13, 20, 30, 74, 121, 144

Платонов С.Ф. – 24, 70, 108, 122, 166

Полевой П.М. – 43, 49

Попов М.О. – 109

Путятин Е.В. – 9

Пушкін О.С. – 121, 130, 131

Радзивілл О.А. – 25, 166

Романович-Славатинський В.О. – 37, 59, 60

Рославський-Петровський О.П. – 40, 43, 44, 46, 47, 71

Рушковська А.В. – 26, 27

Савва В.І. – 81, 97, 104, 125, 128, 171

Савченко О.Я. – 152

Селін О.І. – 19, 38, 46, 58, 86, 112, 136, 169

- Сікорський І.О. – 7
- Скоропадський П. – 24
- Смирнов М.П. – 43, 44, 49, 71, 99
- Соболевський О.І. – 57, 60, 62, 81, 91, 92, 96, 98, 104, 126, 166
- Сокальський І.П. – 40, 44, 46, 48, 71
- Соловійов С.М. – 110
- Сперанський М.В. – 21
- Ставровський О.І. – 35, 36, 38, 175
- Сунцов М. – 23
- Сушицький Ф.П. – 23, 132
- Тарасенко В.Ю. – 61
- Тарасенко О.І. – 24, 70, 166
- Терновський В.Ф. – 63
- Терновський П.О. – 35, 48, 61, 102
- Тимошевський І. – 82, 125
- Толстой І.І. – 20
- Тутковський П. – 23
- Ульяновський В.І. – 24, 26, 27, 34, 43, 45, 70, 120, 122, 155, 166
- Фаворов Н.А. – 37, 60
- Флоринський Т.Д. – 57, 58, 60, 66, 98, 125
- Фортинський Ф.Я. – 53, 60, 92, 98, 102, 126, 133, 134
- Хуторський А.М. – 155
- Цехановський Г.І. – 41, 44, 71, 109
- Цих В.Ф. – 88

Шанявский О.Л. – 21

Шаталов В.Ф. – 156

Шварц О.М. – 16

Шереметев С.Д. – 126

Шиллер М.М. – 59

Шлоссер Ф-Х. – 33, 34, 42, 107

Шмурло С.Ф. – 68

Шульгин В. – 29, 37

Ясинський А.Н. – 132

Яснопольський М.Н. – 61

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

археографічна комісія – 126, 131-132

базові чинники – 24-25, 44, 71, 73, 175

викладання – 8-10, 12-13, 17, 19, 20-23, 30, 38, 40, 41, 43-44, 46-47, 50, 53-54, 58-62, 64-68, 71, 74, 78, 80, 84, 88, 90, 93, 95, 97-98, 101, 105, 108, 110, 113, 118, 120, 128, 137, 140, 146, 153, 163, 168, 170, 176

викладачі – 8-10, 13, 15, 20, 24, 28, 30, 37, 39, 42, 46, 51, 53, 56, 58, 61-63, 67, 74, 77, 79, 82, 86, 88, 93-95, 97, 101, 105, 112-113, 120, 124, 130, 135, 148, 163, 175

вищий навчальний заклад – 16, 133

відділення історичне – 12, 55

відділення класичне – 12, 55

відділення слов'яно-руське – 12, 55

громадсько-просвітницька діяльність – 68, 72-73, 96, 98, 130-131, 135, 140, 149, 150, 171-173, 176

декан – 10-11, 15-17, 38, 45, 46, 50-55, 57-58, 64, 72, 101, 103-104, 118-119, 162, 169, 171, 176

докторська дисертація – 14, 49

інтелект – 158, 160

історико-філологічний факультет – 8, 12, 14, 18, 24, 29, 31, 39, 42, 44-46, 50-58, 71-72, 84, 87, 101-103, 111, 113, 115-119, 130, 162, 169, 171, 175-176

історіографія – 66-67, 73, 84, 85, 87, 91, 139, 168-169, 174

кадетський корпус – 29, 30

кандидат – 11, 13-14, 17, 20, 38, 62, 86, 97, 99, 103, 112, 162, 169

кафедра – 13, 18, 36, 100

Київські Вищі жіночі курси – 20, 58-60, 64, 72, 84, 95, 116, 133, 137, 176

колоквіуми – 111

комісії – 12, 22, 58, 75, 96, 109, 111, 124, 126, 130-132, 136, 138, 150, 172

комісія для розбору давніх актів – 131-132, 136, 150, 172

курси – 10, 12, 19, 20, 24, 57-65, 67, 70, 86, 91, 95, 103, 112-117, 129, 133-135, 137, 168, 176

Міністр народної освіти – 9-11, 15-17, 20, 22, 24, 57, 59, 103-104, 109, 113, 133, 135, 139, 149, 172

модернізація системи освіти – 7, 139, 142, 151, 155, 158, 167, 173, 175

навчальна програма – 97

навчальний план – 12, 59, 103

наукове середовище – 24, 44, 71

науково-педагогічна діяльність – 7, 42-47, 49, 51-55, 58, 64, 67, 70-74, 84-85, 92, 96, 104, 107-108, 119, 128, 136, 151-152, 154, 157-158, 160, 162, 164, 166-167, 173-175

організаційно-управлінська діяльність – 55, 64, 72, 101, 104-108, 110-112, 114, 118, 152, 162, 167, 169, 174, 176

підкувальный комітет – 60, 116

публічний виклад історичних та педагогічних поглядів – 128

рецензійна діяльність – 124

родинне оточення – 24-25

російська історія – 36, 85, 87, 104, 116

слухачки – 59, 63, 113, 117, 133, 137

соціально-економічні процеси – 24, 43

спецкурси – 65, 73, 87, 117

статут – 7-8, 10, 12-13, 19, 40, 55-57, 62, 101, 134, 137-139, 166

суспільно-політичні процеси – 24

тенденції – 7-8, 24, 70, 73, 152, 155, 163-164, 175

товариства – 11, 64, 72, 92, 107, 117, 123, 128-131, 134-136, 139, 150, 172-174, 176

українізація вищої школи – 23

університет – 9-11, 14, 17, 23-24, 30-31, 39, 42, 58-59, 64, 71-72, 77, 80, 100-101, 104, 109, 121, 124-125, 136-137, 139, 145, 148-149, 161, 166, 172, 175-176

Університет св. Володимира – 19-20, 23-24, 29-31, 33, 36, 38-40, 44-46, 48-56, 59, 66, 71, 82, 86, 90, 95, 99, 101, 104, 111, 117, 119, 124, 132, 150, 161, 167, 176

університетська освіта – 24, 140, 144-145, 175

ДОДАТКИ

Додаток А

Складові організаційно-управлінської діяльності В.С. Іконникова

Провідні напрями	Зміст діяльності
Організація навчального процесу	<ul style="list-style-type: none"> • Робота на посаді декана історико-філологічного факультета Університету св. Володимира (1877-1880), (1883-1886); розробка навчальних планів, програм, що ґрунтувалися на принципах науковості; забезпечення рівномірного режиму роботи навчального закладу через систему завдань, змісту, методів, форм і засобів. • Діяльність на посаді директора Київських Вищих жіночих курсів (1881-1889); в комітеті по влаштуванню курсів
Вдосконалення університетської освіти	<ul style="list-style-type: none"> • Робота на посаді декана історико-філологічного факультета Університету св. Володимира (1877-1880), (1883-1886); встановив обов'язкове відвідування лекцій студентами, необмеженість внутрішньої діяльності факультетів, свободу висловлювань, свободу наукових досліджень й наукової думки
Управління педагогічним процесом на демократичних засадах	<ul style="list-style-type: none"> • Обіймаючи посади декана історико-філологічного факультета Університету св. Володимира (1877-1880), (1883-1886) та директора КВЖК В.С. Іконников вирішував проблеми на колегіальних засадах, із позицій професіоналізму та компетентності; членами факультетських зборів були викладачі, які добре зарекомендували себе як фахівці; • Кадрова політика спрямована вченим на підбір науково-викладацького складу історико-філологічного факультета Університету св. Володимира й КВЖК талановитих науковців та викладачів
Удосконалення викладання дисциплін й навчально-виховного процесу	<ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтування загальнодоступного й виховного характеру навчання в Університеті св. Володимира та КВЖК; • Урахування індивідуальних особливостей й здійснення індивідуального підходу до особистості студента, розвиток самостійного мислення; • Розподіл навчальних предметів на користь мов: російської, грецької, німецької, французької та загальної історії

Додаток Б

**Навчальний план елективного спецкурсу
„Науково-педагогічна спадщина В.С. Іконникова“**

№ п/п	Назва теми	Кількість годин	
		лекційні	практичні
1.	Тенденції розвитку вищої освіти другої половини XIX ст. – початку XX ст. у контексті науково-педагогічної творчості В.С. Іконникова	2	
2.	Особистість В.С. Іконникова, його життєвий і творчий шлях. Маловідомі сторінки життя видатного вченого	2	
3.	Базові чинники формування та розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова		2
4.	Основні періоди науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова	2	
5.	Науково-методична діяльність В.С. Іконникова у вищій школі	2	
6.	Зміст громадсько-просвітницької діяльності у досвіді В.С. Іконникова		2
7.	Організаційно-управлінська діяльність як результат наукових пошуків В.С. Іконникова	2	
8.	Науково-педагогічна концепція В.С. Іконникова, актуалізація ідей вченого		2
9.	Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова	2	
10.	Проблеми докорінного реформування системи освіти в осмисленні В.С. Іконникова й у світлі сучасних освітніх перетворень	2	
11.	Досвід творчого використання науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова у роботі вищих навчальних закладів		2
12.	Сучасні тенденції і перспективи модернізації національної системи освіти		2
	Усього:	14	10

ПРОГРАМА ЕЛЕКТИВНОГО СПЕЦКУРСУ**„НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В.С. ІКОННИКОВА“**

ТЕМА 1. Тенденції розвитку вищої освіти другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у контексті науково-педагогічної творчості В.С. Іконникова.

Стан вищої освіти у другій половині ХІХ – початку ХХ ст., провідні тенденції розвитку педагогічної теорії та практики. Державні освітні документи означеного періоду, політика уряду в сфері освіти: прогресивні й реакційні впливи. Піднесення громадсько-педагогічного руху. Визначні представники суспільно-політичної та науково-педагогічної думки ХІХ ст. – початку ХХ ст., про перспективи розвитку освіти.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 2. Особистість В.С. Іконникова, його життєвий і творчий шлях. Маловідомі сторінки життя видатного вченого.

Головні етапи життя й творчості В.С.Іконникова. Родина вченого, коло спілкування, товаришування з І.В. Каневським, І.В. Лучицьким зацікавлення історією як наукою. Листування з відомими російськими вченими. Викладання історії в Харківському й Одеському імператорських університетах, Одеській Другій гімназії. Особистісні риси характеру, захоплення, творчі успіхи та невдачі.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 3. Базові чинники формування та розвитку науково-педагогічного світогляду В.С. Іконникова.

Родинне та соціальне оточення ученого. Система освіти в кадетському корпусі та університетської освіти, в умовах якої відбувалося становлення його особистості. Постійне творче самовдосконалення та самостійні науково-педагогічні пошуки вченого, (розгортання громадсько-освітнього руху, піднесення педагогічної свідомості суспільства кінця 60-х рр. ХІХ ст., що вплинули на світогляд В.С. Іконникова.

Тема включає 2 год. практичних занять.

ТЕМА 4. Основні етапи та напрями науково-педагогічної діяльності В.С. Іконникова.

Науково-методична діяльність В.С. Іконникова: Обумовленість визначення періодів початком роботи вченого на якісно новому рівні професійної діяльності, переважання одного творчого напрямку над іншим, виконанням нових посадових обов'язків, а також ступенем свободи науково-педагогічних пошуків та успішності запровадження власних ідей у практику вищих навчальних закладів. Єдність і взаємозв'язок науково-педагогічних спрямувань в діяльності вченого.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 5. Науково-методична діяльність В.С. Іконникова у вищій школі.

Досвід практичної викладацької діяльності вченого в Харківському, Одеському, Київському імператорських університетах, Другій Одеській гімназії, Інституті шляхетних дівчат. Види науково-педагогічної діяльності вченого: розробка методології наукового та навчального пізнання, збагачення змісту, методів і форм викладання, вдосконалення лекційної майстерності, створення посібників для вищої школи.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 6. Зміст громадсько-просвітницької діяльності у досвіді В.С. Іконникова.

Участь вченого в роботі наукових товариств, комісій з метою вдосконалення навчального процесу: дослідження проблеми забезпечення педагогічних умов для ефективного навчально-виховного процесу, популяризація історичних, архівних, бібліотечних, освітніх, археографічних знань. Становлення вищої жіночої освіти на Україні. Участь В.С. Іконникова у створенні Київських Вищих жіночих курсів. Видавнича діяльність.

Тема включає 2 год. практичних занять.

ТЕМА 7. Організаційно-управлінська діяльність як результат наукових пошуків В.С. Іконникова.

Головні складові організаційно-педагогічної діяльності В.С. Іконникова: робота по створенню навчальних планів, програм, що ґрунтувалися на принципах науковості. Діяльність на посаді декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Робота на посаді Директора Київських Вищих жіночих курсів. Кадрова політика В.С. Іконникова у вищих закладах освіти. Проблема популяризації наукових досягнень заради соціально-культурного й економічного розвитку суспільства.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 8. Науково-педагогічна концепція В.С. Іконникова, актуалізація ідей вченого.

Соціально-історична обумовленість науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова. Наукові праці педагогічної спрямованості як узагальнення науково-педагогічних поглядів вченого, компоненти науково-педагогічної концепції (*змістовий, цільовий, стимулюючо-мотиваційні, діяльнісний, контрольньо-регульовальний, оцінювальньо-результативний, компетентнісний*).

Завдання для самостійної роботи: обґрунтувати взаємозв'язок науково-педагогічних ідей вченого з сучасними педагогічними реаліями.

Тема включає 2 год. практичних занять.

ТЕМА 9. Видавничо-педагогічна діяльність В.С. Іконникова.

Ідея реформування системи освіти в творчій спадщині В.С. Іконникова. Співзвучність теоретичних положень вченого з результатами сучасних науково-педагогічних досліджень. Концепція інформаційно-категоріального підходу до організації системи освіти (Т. Сергєєва, Л. Долгополова). Проблема інтеграції наукових знань у світовій педагогічній науці (В. Аршинов, О. Балобанов, В. Буданов, В. Клепко та ін.). Сучасні філософські й педагогічні підходи до визначення змісту освіти у дослідженнях українських науковців (С. Гончаренко, Ю. Мальований, І. Савченко та ін.).

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 10. Досвід творчого використання освітніх ідей В.С. Іконникова у роботі вищих навчальних закладів.

Можливості й результативність упровадження педагогічних ідей ученого, що зазнали сучасної інтерпретації та практичного вдосконалення у теоретичних дослідженнях науковців і досвіді діяльності провідних викладачів.

Завдання для самостійної роботи: обґрунтувати фактори, від яких залежить процес подальшого розвитку й упровадження в роботу вищих навчальних закладів науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова; дослідити труднощі, які пов'язані з творчим втіленням ідей у практику.

Тема включає 2 год. лекційних занять.

ТЕМА 11. Досвід творчого використання науково-педагогічних ідей В.С. Іконникова у роботі вищих навчальних закладів.

Традиційні й інноваційні системи освіти. Теоретичні засади гуманізації та гуманітаризації освіти, їхній взаємозв'язок. Перебудова системи освіти за сучасних умов позиції вітчизняного та світового досвіду: головні напрями, принципи, практичні заходи. Означення тенденцій розвитку змісту, методів і технологій освіти, адекватних проблемам майбутнього: фундаменталізація, індивідуалізація, іноваційний характер освіти та її менеджменту, демократизація, міжнародна інтеграція.

Тема включає 2 год. практичних занять.

ТЕМА 12. Сучасні тенденції і перспективи модернізації національної системи освіти.

Сучасні парадигмальні напрями навчання й виховання: ноосферна освіта (І. Буровський, М. Моїсеєв, А. Урсул), інтегративна освіта (В. Аршинов, О. Балобанов, В. Буданов), особистісно орієнтована освіта (Г. Балл, І. Бех, С. Подмазін), особистісно-гуманістична парадигма виховання (А. Бойко), освіта життєвої компетентності (В. Андрущенко, О. Овчарук), педагогіка життєтворчості (Л. Даниленко, В. Моляко, І. Паламарчук), культуроцентрична парадигма освіти (А. Валецька, Т. Тхагапсоев).

Тема включає 2 год. практичних занять.